

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

**Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie
sądów powszechnych**

dr hab. Elżbieta Holewińska-Łapińska, prof. IWS

Prawo rodzinne

Warszawa 2020

Spis treści

I. Wstęp	7
1. Uwagi wprowadzające	7
2. Dobór próby badawczej akt spraw o orzeczenie przysposobienia	16
3. Hipotezy badawcze	17
II. Charakterystyka stron wnioskowanego przysposobienia	25
1. Przysposabiający	25
1.1. Kobiety wnioskujące o orzeczenie przysposobienia	25
1.2. Mężczyźni wnioskujący o orzeczenie przysposobienia	26
2. Dzieci	28
2.1. Płeć, wiek, stan cywilny, stan rozwoju i stan zdrowia dzieci	28
2.2. „Obciążenia rodzinne” przysposabianych dzieci	29
2.3. Informacje dotyczące rodzeństwa przysposabianych dzieci	29
2.4. Bezpośrednia piecza nad przysposabianymi dziećmi	
w okresie bezpośrednio poprzedzającym wpływ wniosku o ich przysposobienie	31
2.5. Przedstawicielstwo ustawowe dzieci	31
III. Sposób doboru stron wnioskowanego przysposobienia	33
1. Obowiązek korzystania z pośrednictwa ośrodków adopcyjnych	
przy doborze stron zamierzonego przysposobienia	33
1.1. Ustalenia ogólne	33
1.2. Procedura kwalifikacji kandydatów do przysposobienia dziecka	
przedstawiona przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	34
1.2.1. Etapy postępowania kwalifikacyjnego	34
1.2.2. Obowiązki kandydatów, kryteria kwalifikacyjne	35
2. Informacje ogólne o przedsądowym etapie przygotowań do przysposobienia	
wynikające z akt zbadanych spraw	36
2.1. Dobór stron zgodny z modelem ustawowym	36
2.2. Dobór stron z pominięciem wskazania dziecka przez ośrodek adopcyjny	37
3. Przykładowa dokumentacja wniosku o przysposobienie przygotowana przez ośrodek adopcyjny	41
3.1. Dokumentacja wniosku o przysposobienie, przygotowana i przesłana do sądu	
przez ośrodek adopcyjny wraz z wnioskiem przysposabiających	41

3.2. Dokumentacja przekazana do sądu przez ośrodek adopcyjny w ślad za wnioskiem złożonym w sądzie bezpośrednio przez wnioskodawców	55
3.3. Dokumentacja wniosku o przysposobienie, którego orzeczenie spowoduje przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka z Rzeczypospolitej Polskiej do USA, przygotowana przez zagraniczną organizację adopcyjną	59
IV. Sądowe postępowanie o przysposobienie	71
1. Wnioskodawcy	71
1.1. Informacje ogólne o wnioskodawcach	71
1.2. Podmiot składający w sądzie wniosek o przysposobienie	72
2. Wniosek o przysposobienie wraz z dokumentacją przedstawioną z wnioskiem	72
3. Istotne czynności przygotowujące pierwsze posiedzenie sądu w formie rozprawy	75
4. Osobista styczność stron wnioskowanego przysposobienia	77
4.1. Uwaga wprowadzająca	77
4.2. Ustalenia ogólne	77
4.3. Rozstrzygnięcie o styczności – podstawa prawna, okres styczności, nadzór nad stycznością	78
5. Przegląd dowodów przeprowadzonych w zbadanych sprawach i innych materiałów informacyjnych dotyczących przedmiotu postępowania	79
6. Czynna i bierna zdolność do przysposobienia w świetle materiału dowodowego zgromadzonego w aktach	82
6.1. Czynna zdolność wnioskodawców do przysposobienia w świetle materiału dowodowego zgromadzonego w aktach	82
6.1.1. Pełna zdolność do czynności prawnych	82
6.1.2. Kwalifikacje osobiste	82
6.1.3. Opinia kwalifikacyjna oraz świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny	86
6.2. Bierna zdolność do przysposobienia (bycia przysposobionym) w świetle materiału dowodowego zgromadzonego w aktach	87
6.2.1. Małoletność przysposabianego	87
6.2.2. Odpowiednia różnica wieku	87
6.2.3. Niepozostawanie w innym stosunku przysposobienia	87
7. Wypełnienie elementów stanu faktycznego prowadzącego do orzeczenia przysposobienia w analizowanych postępowaniach	88
7.1. Sposób wyrażenia „żądania przysposobienia” przez osobę przysposabiającą	88
7.2. Podmioty uprawnione do wyrażenia zgody na przysposobienie – inne niż osoba przysposabiana	88
7.2.1. Uwaga wprowadzająca	88
7.2.2. Rodzice dzieci	89
7.2.3. Opiekunowie	90
7.3. Współdecydowanie dziecka o przysposobieniu	91

7.4. Dobro osoby przysposabianej	93
8. Wynik postępowania	95
8.1. Wynik postępowania – informacja ogólna	95
8.2. Postanowienie orzekające przysposobienie	96
8.3. Postanowienia oddalające wniosek o przysposobienie	96
9. Sprawność postępowania	101
9.1. Czas trwania rozprawy, odroczenia posiedzeń	101
9.2. Czas trwania postępowania o orzeczenia przysposobienia	101
V. Przysposobienia pasierbów	103
1. Wnioskodawcy	103
2. Przysposabiani pasierbowie	104
3. Wniosek w sprawie o przysposobienie pasierba i załączniki do niego dołączone	105
4. Wybrane informacje o przebiegu postępowania	108
VI. Przysposobienia powodujące zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposabianego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie	111
1. Uwagi wprowadzające	111
1.1. Przesłanki stosowania art. 1142§ 1 k.r.o	111
1.2. Zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej wynikające z Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego	114
1.3. Zmiana polityki państwa w zakresie kierowania dzieci oczekujących na przysposobienie do „adopcji zagranicznej”	118
1.4. Wymagania ośrodka adopcyjnego upoważnionego do prowadzenia spraw „zagranicznych” wobec kandydatów na rodziców adopcyjnych	120
2. Informacja o sprawach „zagranicznych” w zbiorze zbadanych spraw	123
2.1. Informacje ogólne	123
2.2. Charakterystyka wnioskodawców	124
2.3. Charakterystyka przysposobionych dzieci	126
2.4. Informacje o postępowaniu o przysposobienie	127
VII. Podsumowanie wyników badania	131
1. Weryfikacja hipotez badawczych	131
2. Uwagi na temat realizacji ustawowego modelu przysposobienia	135

I. Wstęp

1. Uwagi wprowadzające

Najistotniejsze unormowania kształtujące aktualnie obowiązujący normatywny model instytucji przysposobienia w Polsce są zawarte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym z 1964 r.¹ Od wejścia w życie kodeksu instytucja ta była udoskonalana w sposób realizujący aktualne w danym czasie potrzeby społeczne. Szczególnie doniosłą rolę odegrały nowelizacje z dnia 19 grudnia 1975 r.² oraz z dnia 26 maja 1995 r.³ Konieczne jest też odnotowanie unormowania pozakodeksowego, zawartego w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁴, wprowadzonego z dniem 1 stycznia 2012 r., regulującego przedsądowy etap doboru stron przysposobienia i przygotowania do niego osób kandydujących na rodziców adopcyjnych.

Przesłanki orzeczenia przysposobienia i wszechstronna charakterystyka tej instytucji prawnej są przedmiotem opracowań systemowych⁵, monograficznych⁶ i komentarzowych⁷, do których odsyłam. Niniejsze opracowanie jest raportem z badania orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach o orzeczenie przysposobienia rozwiązywalnego. Z tej przyczyny teoretyczna problematyka unormowania przysposobienia nie jest jego przedmiotem.

Tytułem wprowadzenia przypomnieć jedynie wypada, iż art. 121 k.r.o. stanowi, że przez przysposobienie powstaje między przysposabiającym a przysposobionym taki stosunek,

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, dalej też k.r.o., Dz.U. Nr 9, poz. 59 t.j. Dz.U. 2019, poz. 2086.

² Dz.U. Nr 45, poz. 234.

³ Dz.U. Nr 83, poz. 417.

⁴ Dz.U. Nr 149, poz. 887, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1111 ze zm. Ustawa ta w dalszych wywodach będzie też powoływana jako u.w.r.s.p.z.

⁵ J. Ignatowicz [w:] J.S. Piąkowski (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 908-993; E. Holewińska-Łapińska [w:] T. Smyczyński (red.), *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011, s. 489-750.

⁶ B. Walaszek, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Warszawa 1966; E. Płonka, *Przysposobienie całkowite w prawie polskim*, Wrocław 1986; E. Holewińska-Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998; K. Bogan-Kurlata, *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Białystok 2009; J. Gajda, *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym*, Przemyśl-Rzeszów 2012; R. Łukasiewicz, *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019.

⁷ Przykładowo H. Ciepla [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Warszawa 2011, s. 831-915; J. Gajda [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 897-993; R. Zegadło [w:] J. Wierciński (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 778-875.

jak między rodzicami a dziećmi. Przysposobiony nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego. Ustają prawa i obowiązki przysposobionego wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych, jak również prawa i obowiązki tych krewnych względem niego, a skutki przysposobienia rozciągają się na zstępnych przysposobionego. Zgodnie z art. 114 § 1 k.r.o. przysposobić można osobę małoletnią, tylko dla jej dobra. W konsekwencji osoba przysposobiona pozostaje pod władzą rodzicielską osoby przysposabiającej, a – w sytuacji najczęściej występującej – pod władzą rodzicielską przysposabiających małżonków, którzy dokonali przysposobienia wspólnego. Już na podstawie powołanych przepisów można stwierdzić, iż celem instytucji przysposobienia jest stworzenie dla dziecka formy pieczy analogicznej jak rodzicielska o takich skutkach prawnych, jakie wynikają z pokrewieństwa.

Zważywszy na treść art. 20 Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., obowiązującej Rzeczpospolitą Polską od dnia 7 lipca 1991 r.⁸, można założyć, iż przysposobienie jest środkiem prawnym mającym realizować głównie trwałą „opiekę zastępczą” dla dzieci pozbawionych na stałe swego środowiska rodzinnego lub niemogących, ze względu na swoje dobro, pozostawać w tym środowisku. Przysposobienie jest więc, ze swej istoty, instytucją subsydiarną wobec prawnego stosunku rodzicielskiego wynikającego, w sytuacjach typowych, ze związku genetycznego rodziców i dzieci.

Prawo dziecka do wychowania we własnej rodzinie jednoznacznie wynika z art. 7, 8, 9 Konwencji o prawach dziecka⁹. Najprawdopodobniej większość osób małoletnich, których było w Polsce, według danych na dzień 31 grudnia 2018 r., 7 314 220¹⁰, była wychowywana w rodzinach pochodzenia funkcjonujących, co najmniej, zadawalająco. Nie zachodziła potrzeba rozważania przysposobienia jako alternatywy dla wychowania przez rodziców.

Zważywszy na subsydiarny charakter przysposobienia jako źródła powstania prawnego stosunku rodzinnego nieopartego na pochodzeniu genetycznym dziecka od rodzica, ale na prawomocnym orzeczeniu sądu, skala orzekania przysposobienia w dobrze funkcjonującym społeczeństwie, w okresie wolnym od wojny i klęsk żywiołowych, nie powinna być duża. Tezę tę wspierają dane liczbowe. Wiadomo, że najwięcej przysposobień było orzekanych w Polsce po zakończeniu drugiej wojny światowej, a zarazem po wejściu w życie Kodeksu rodzinnego

⁸ Dz.U. 1991 Nr 120, poz. 526.

⁹ S.L. Stadniczeńko, Prawo dziecka do wychowywania w rodzinie, [w:] S.L. Stadniczeńko (red.), Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze), Warszawa 2015, s. 85–118.

¹⁰ GUS, *Rocznik demograficzny*, Warszawa 2019, s. 140, tabl. 15. Ludność według płci i wieku. W 2018 r. odnotowano 388 178 żywych urodzeń, a wśród nich 102 584 pozamałżeńskich (26,4% urodzeń żywych (GUS, *Piecza zastępcza. Informacje sygnalizacyjne z dnia 23 maja 2019 r.*). Wśród dzieci pozamałżeńskich zapewne znaczna część wychowywała się w związkach kohabitacyjnych utworzonych przez ich rodziców charakteryzujących się co najmniej pewną trwałością.

z 1950 r.¹¹, który nadał przysposobieniu formę instytucji rodzinno-prawnej¹², dostosowaną w dużej mierze do oczekiwań społecznych, choć przewidywał wyłącznie *adoptio minus plena*.

W 1951 r. orzeczono 6258 przysposobień, a w 1955 r. aż 7310¹³. W okresie późniejszym adopcji było znacznie mniej (ponad 3500, ale mniej niż 4000 rocznie). W znaczącym dla przekształceń ustrojowych roku 1989 orzeczono 3599 przysposobień, w roku następnym 3629, ale w 1999 r. już tylko 2344, a w 2000 r. – 2474. W kolejnych latach następował powolny wzrost liczby orzeczonych przysposobień. Po raz pierwszy od dłuższego czasu ich liczba przekroczyła 3000 w 2012 r. (3044). W 2018 r. przysposobienie orzeczono w 2307 sprawach, a w pierwszym półroczu 2019 r. w 1147 sprawach¹⁴.

Za typowe, a zarazem pożądane, należy uznać osobiste wychowywanie dzieci przez rodziców sprawujących nad nimi bezpośrednią pieczę. Z tej też przyczyny ustawodawca obdarza rodziców zaufaniem, przesadzając o automatycznym nabyciu przez każde z rodziców władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, o ile tylko ma prawny status rodzica i pełną zdolność do czynności prawnych (art. 93 § 1 k.r.o.). Rodzice, którzy nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych (małoletni bądź częściowo ubezwłasnowolnieni), są zobowiązani (o ile sąd opiekuńczy ze względu na dobro dziecka nie postanowi inaczej) do uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad osobą dziecka i w jego wychowaniu (art. 96 § 2 k.r.o.).

Sąd opiekuńczy i inne organy władzy publicznej są obowiązane udzielać pomocy rodzicom, jeżeli jest ona potrzebna do należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. Rodzice zaś mogą, między innymi, zwrócić się do sądu opiekuńczego lub innego właściwego organu władzy publicznej o zapewnienie dziecku pieczy zastępczej, co odbywa się za pośrednictwem właściwej jednostki organizacyjnej systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej¹⁵. Sąd opiekuńczy, gdy poweźmie wiadomość o zagrożeniu dobra dziecka, może z urzędu wszcząć postępowanie mające na celu usunięcie tego stanu (art. 109 k.r.o.), między innymi przez umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej na przejściowy (w założeniu) okres czasu.

¹¹ Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. Kodeks rodzinny, Dz.U. 1950 Nr 34, poz. 308.

¹² Normatywny model przysposobienia ukształtowany w wielkich zachodnioeuropejskich kodeksach cywilnych chronił głównie interesy przysposabiającego i jego rodziny (w szczególności zstępnych pochodzących z małżeństwa – już żyjących i przyszłych). Wyrażało się to w przyjęciu modelu *adoptio minus plena*, ograniczeniu dopuszczalności przysposobienia osób małoletnich oraz w ukształtowaniu przesłanek czynnej zdolności do przysposobienia (np. dojrzały wiek, bezdzietność). Szerzej na ten temat A. Stelmachowski, *Przysposobienie w polskim...*, s. 38–68. Odnotować wypada, że Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci otwarta do podpisu dnia 24 kwietnia 1967 r. ukształtowała skutki przysposobienia według modelu *adoptio minus plena*, przewidując w art. 16, że każde państwo przystępujące do konwencji może w swoim ustawodawstwie wewnętrznym zapewnić przysposabianym dzieciom dalej idącą ochronę. Zob. na ten temat E. Holewińska-Łapińska, *Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci a stan prawny obowiązujący w Polsce*, [w:] M. Safjan (red.), *Standardy prawne Rady Europy. Teksty i komentarze*, t. I: *Prawo rodzinne*, Warszawa 1994, s. 51. Na temat konwencji zob. też E.H. Morawska, *Europejska Konwencja o Przysposobieniu Dzieci jako instrument wspólnych zasad państw członkowskich Rady Europy w sprawach o przysposobienie dzieci*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2016/16(3), s. 167–189.

¹³ Dane powołane za A. Stelmachowskim, *Przysposobienie w polskim...*, s. 90, ustalone na podstawie wykazów czynności sądów za lata 1951–1955.

¹⁴ Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 23.03.2020 r.).

¹⁵ A. Prusinowska-Marek, *Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej*, „Prawo w Działaniu” 2019/40, s. 43–78.

Z art. 33 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika, że o ile praca z rodziną nie przyniosła efektu umożliwiającego powrót do niej dziecka, w pierwszej kolejności należy podejmować działania zmierzające do przysposobienia dziecka, a dopiero w przypadku braku możliwości przysposobienia rozważać należy wychowanie w środowisku zastępczym.

Kandydatami do przysposobienia są głównie dzieci, które ze względu na swoje dobro nie mogą pozostawać we własnym środowisku rodzinnym, w tym dzieci pozostające w pieczy zastępczej. Jak wynika z informacji Głównego Urzędu Statystycznego¹⁶, na koniec 2018 r. w pieczy zastępczej przebywało 71,8 tys. dzieci, w tym 55,2 tys. w pieczy rodzinnej¹⁷, a 16,7 tys. w instytucjonalnej. Tylko 2906 dzieci pozostających w pieczy zastępczej było sierotami. Pozostałe można zaliczyć do kategorii tzw. „sierot społecznych”¹⁸.

Wśród dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej najliczniejszą grupę (19 615 osób) stanowiły dzieci w wieku 7–13 lat (19 615 osób). Wśród wychowanków placówek najwięcej dzieci (7467 dzieci) było w wieku od 14 do 17 lat oraz od 10 do 13 lat (3881 osób). Najmniej liczna była najmłodsza grupa wiekowa poniżej jednego roku (209 wychowanków).

Podczas wskazanego roku rodzinną pieczę zastępczą opuściło 5970 dzieci, a instytucjonalną – 4378. Spośród nich do własnych rodzin powróciło 33,3% wychowanków pieczy rodzinnej¹⁹ oraz 42,6% instytucjonalnej²⁰. Pozostali zmienili formę pieczy bądź osiągnęli pełnoletność i się usamodzielnili, a jedynie nieliczni wychowankowie pieczy zastępczej zostali przysposobieni.

W 2018 r. orzeczono przysposobienie 2661 dzieci w 2307 sprawach. Przysposobienie dotyczyło głównie dzieci, które nie przekroczyły 10 roku życia. Udział dzieci starszych niż dziesięć lat wynosił 21,4%.

¹⁶ GUS, *Pieczą zastępczą*. Informacje sygnalizacyjne z dnia 23 maja 2019 r.

¹⁷ Rodziny spokrewnione stanowiły ponad połowę wszystkich rodzin zastępczych (54,8% ogólnej liczby osób prowadzących rodziny zastępcze).

¹⁸ A. Szymborska, *Sieroctwo społeczne*, Warszawa 1969; S. Kozak, *Sieroctwo społeczne. Psychologiczna analiza zaburzeń w zachowaniu się wychowanków domów dziecka*, Warszawa 1986; B. Passini, *Sieroctwo społeczne*, Warszawa 1996; I. Wagner, *Sieroctwo społeczne – przyczyny, następstwa, formy kompensacji: studium teoretyczno-badawcze*, Częstochowa 1997.

¹⁹ Przekazanych do adopcji zostało 1206 dzieci, 1403 trafiło do innej formy rodzinnej pieczy zastępczej. 1372 dzieci opuściło dotychczasowe rodziny głównie z powodu przeniesienia do instytucjonalnej pieczy zastępczej.

²⁰ Powodem opuszczenia placówki przez 22,3% wychowanków było przeniesienie do innego typu instytucjonalnej pieczy zastępczej. Do rodzinnej pieczy zastępczej odeszło 19,1% wychowanków, a 8% dzieci znalazło nową rodzinę i zostało przekazane do adopcji. Spośród 2302 wychowanków powyżej 18 roku życia, którzy w ciągu 2018 r. opuścili placówki, 1114 założyło własne gospodarstwo domowe, a 927 powróciło do rodziny naturalnej.

Rysunek 1. Liczba dzieci przysposobionych w 2018 r. według wieku

Źródło: Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2018 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2019, poz. 1111 i 924, s. 35.

Podane liczby obejmują przysposobienia przez krewnych (zwykle nieliczne) oraz przysposobienia pasierbów. Tacy przysposabiający przed orzeczeniem przysposobienia zwykle uczestniczyli w wychowywaniu dzieci, pozostając z nimi we wspólnych gospodarstwach domowych. W konsekwencji udział przysposobień w ograniczaniu negatywnych skutków sieroctwa społecznego jest niższy niż można by sądzić, uwzględniając tylko informacje o liczbie orzeczonych przysposobień.

Art. 154 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowi, że „prowadzenie procedur przysposobienia oraz przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka [...] stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego”²¹. Według danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej²² w 2018 r. ośrodki adopcyjne, których było 65 (w tym 61% stanowiły ośrodki niepubliczne), zakwalifikowały do przysposobienia 2254 dzieci.

Na dzień 31 grudnia 2018 r. liczba dzieci zakwalifikowanych do przysposobienia, dla których nie dobrano kandydatów na rodziców adopcyjnych, wyniosła 1803, w tym dzieci poniżej pierwszego roku życia było 98, w wieku od jednego do czterech lat – 390, od pięciu do dziewięciu lat – 571, od dziesięciu do czternastu – 569, zaś dzieci, które osiągnęły nie mniej niż piętnaście lat, było 175.

²¹ Upřednio takie unormowanie było zawarte w art. 83 ust. 5 ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r., t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 z późniejszymi zmianami.

²² Wszystkie przytaczane w tym fragmencie opracowania dane liczbowe pochodzą z Informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2018 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

W tym samym czasie (na dzień 31 grudnia 2018 r.) małżeństw i osób zakwalifikowanych jako spełniający warunki umożliwiające ubieganie się o przysposobienie było 2484²³. Pozytywna kwalifikacja na rodziców adopcyjnych tych osób, które nadal oczekiwały na wskazanie im dziecka, które mogliby przysposobić, nastąpiła w różnych terminach, począwszy od 2 stycznia 2012 r. Oznacza to, że niektórzy kandydaci na rodziców adopcyjnych oczekiwali na wskazanie im dziecka, które mogliby przysposobić nawet siedem lat.

Dotychczasowe badania wskazują, że głównym motywem osób ubiegających się o orzeczenie przysposobienia przez nie dzieci jest bezdzietność wynikająca zwykle z bezpłodności małżeńskiej. Pragnienie zrealizowania funkcji rodzicielskiej wśród kandydatów na rodziców adopcyjnych jest bardzo silne, co może niektórych z nich skłaniać do poszukiwania sposobów przyspieszających realizację przysposobienia, zwykle bowiem okres oczekiwania na wskazanie dziecka i orzeczenie przysposobienia przez sąd jest długi. Według informacji Najwyższej Izby Kontroli (dalej: NIK), przedstawionej 7 sierpnia 2018 r.²⁴, od rozpoczęcia w ośrodku adopcyjnym przygotowywania do przysposobienia kandydata na rodzica adopcyjnego, wskutek zgłoszenia przez niego gotowości przysposobienia dziecka, do orzeczenia przysposobienia oczekiwanie trwało (w okresie, którego dotyczyła Kontrola NIK), średnio dwa lata. NIK stwierdziła występowanie mechanizmów, które potencjalnie mogą sprzyjać korupcji na przedsądowym etapie przygotowywania przysposobienia, takich jak: nadmiar kompetencji pracowników ośrodków adopcyjnych, brak jednoznacznie przyjętych, jasnych i przejrzystych zasad postępowania, kryteriów i trybu załatwiania spraw, słabość nadzoru i kontroli²⁵.

Unormowanie postępowania przygotowującego przysposobienie w fazie przedsądowej w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej miało wyeliminować, bądź co najmniej poważnie ograniczyć, przypadki kojarzenia stron przyszłego przysposobienia, w szczególności zaś powierzania potencjalnym przysposabiającym niemowląt, z pominięciem ośrodków adopcyjnych. Jednakże, już od początku 2012 r., Rzecznik Praw Dziecka (dalej: RPD) oceniał obowiązujące unormowania jako niewystarczające²⁶, bowiem nie zakończyły działań „podziemia adopcyjnego” w Polsce, o czym miały świadczyć ogłoszenia zamieszczane w internecie przez matki (inne osoby) poszukujące rodziców adopcyjnych dla swych dzieci (w tym mających się dopiero urodzić) i oferty osób zainteresowanych możliwością przysposobienia dzieci z pominięciem pośrednictwa ośrodków adopcyjnych. Wedle przeświadczenia Rzecznika Praw Dziecka możliwość takich nielegalnych działań wynikała głównie z prawa matek (rodziców) do wyrażenia zgody na przysposobienie ich dziecka przez osobę wybraną przez

²³ Małżonkowie wykazywani są łącznie jako jeden podmiot kandydujący do rodzicielstwa adopcyjnego.

²⁴ NIK o wykonywaniu zadań przez ośrodki adopcyjne, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/adopcja-po-polsku.html> (dostęp: 10.01.2020 r.).

²⁵ NIK o wykonywaniu zadań przez ośrodki adopcyjne, s. 128.

²⁶ Pismo Rzecznika Praw Dziecka 15 lutego 2012 r., ZSR/500/2/12/LP, kolejne pismo RPD z dnia 19 kwietnia 2013 r., ZSR/500/7/2013/LP.

matkę (rodziców), a nie wskazaną przez ośrodek adopcyjny. Aby wyeliminować naganną praktykę domniemywanego uzależniania zgody na przysposobienie od uzyskania korzyści majątkowej, RPD wystąpił do Przewodniczącego Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny o podjęcie działań mających doprowadzić do nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przez wprowadzenie nowego uregulowania nazwanego „przysposobieniem ze wskazaniem”. W piśmie z dnia 19 kwietnia 2013 r.²⁷ RPD przedstawił projekt stosownej nowelizacji, opracowany przez Społeczną Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego działającą przy jego Urzędzie. Członkowie Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny w dniu 14 marca 2014 r. wnieśli do Sejmu projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (druk Sejmu RP VII kadencji nr 2361).

Jeszcze przed zakończeniem prac parlamentarnych nad projektem wymienionej ustawy Ministerstwo Sprawiedliwości zleciło Instytutowi Wymiaru Sprawiedliwości zbadanie orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach o przysposobienie w celu ustalenia liczebności przypadków, w których rodzice podczas postępowania w sprawie o przysposobienie wyrażają zgodę na adopcję przez wnioskodawców, a także w celu ujawnienia, czy ewentualnie występują inne nieprawidłowości, możliwe do zaobserwowania w badaniu orzecznictwa, które mogłyby wskazywać na prawdopodobieństwo zagrożenia dobra przysposabianych dzieci, zwłaszcza gdy przysposobienia w fazie przesądowej nie przygotował ośrodek adopcyjny.

Zbadano akta wszystkich spraw o przysposobienie rozwiązywalne, z wyjątkiem spraw dotyczących przysposobienia pasierba, w których w czwartym kwartale 2013 r. zapadło rozstrzygnięcie merytoryczne (uwzględniające lub oddalające wniosek) i było prawomocne, niezależnie od tego, kiedy wpłynął wniosek o orzeczenie przysposobienia²⁸. Przedmiotem analizy były akta 341 spraw dotyczących 425 dzieci. Wniosek został prawomocnie oddalony tylko w jednym przypadku. Orzeczone przysposobienia w 44 sprawach spowodowały przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci z Polski za granicę. We wszystkich sprawach „zagranicznych” zastosowano dobór stron zamierzonego przysposobienia przewidziany w Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r.²⁹ W żadnym przypadku „adopcji zagranicznych” rodzicom przysposabianych dzieci nie przysługiwało uprawnienie do wyrażenia zgody na ich przysposobienie.

Przypuszczenie projektodawców, iż zgoda rodziców (matki) na przysposobienie prowadzi do „legalizacji” doboru stron przysposobienia w licznych przypadkach, gdy dobór stron nastąpił z pominięciem ośrodka adopcyjnego i być może był związany z uzyskaniem przez

²⁷ Pismo Rzecznika Praw Dziecka ZSR/500/7/2013/LP.

²⁸ Instytut Wymiaru Sprawiedliwości E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014, s. 173–183, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Przysposobienie-rozwiazywalne-w-orzecznictwie-sadow-powszechnych-wersja-bez-sygnatur.pdf> (dostęp: 22.01.2020 r.). Wyniki badania zostały także przedstawione w artykule E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, „Prawo w Działaniu” 2015/21, s. 80–154.

²⁹ Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448 z późn. zm.

rodziców (matkę) korzyści majątkowej, lub innej, nie potwierdziło się. W dwóch sprawach podczas rozprawy w sprawie o przysposobienie była wyrażona przez rodziców oraz w jednej sprawie przez matkę pozamałżeńskiego dziecka zgoda na przysposobienie przez wnioskodawców, będących dla dzieci osobami obcymi, które nie miały statusu rodzin zastępczych³⁰.

Badanie wykazało, że w sprawach „krajowych” pośrednictwo ośrodków adopcyjnych wyniosło 80,5%³¹. Z badania wynikało także, między innymi, że krewni rzadko przysposabiają dzieci – wśród 341 zbadanych spraw było 12 takich przypadków. W 54 sprawach wnioskodawcy sprawowali funkcję rodziny zastępczej dla dzieci, które chcieli przysposobić. W tej grupie były zarówno rodziny zastępcze utworzone przez obce osoby, jak i rodziny spokrewnione z dziećmi.

Mimo kontrowersyjności projektu zawartego w druku Sejmu RP VII kadencji nr 2361³², po wprowadzeniu zmian w toku prac parlamentarnych, ustawa została uchwalona w dniu 23 lipca 2015 r. w wersji zawartej w druku sejmowym nr 3631, zaś poseł sprawozdawca wyraził przeświadczenie, że dzięki temu „podziemie adopcyjne” zostanie wyeliminowane³³.

Dnia 18 września 2015 r. weszła w życie ustawa wprowadzająca do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego art. 119^{1a}. o brzmieniu: „Rodzice mogą przed sądem opiekuńczym wskazać osobę przysposabiającego, którą może być wyłącznie krewny rodziców dziecka za zgodą tej osoby złożoną przed tym sądem. Osobą wskazaną może być również małżonek jednego z rodziców”. Równocześnie ta sama ustawa³⁴ dokonała zmiany niektórych unormowań

³⁰ Rodzice wyrazili też zgodę na przysposobienie wewnątrzrodzinne ich trzymiesięcznego dziecka w sprawie, w której wnioskodawcy nie sprawowali funkcji rodziny zastępczej dla tego dziecka, ale taką funkcję sprawowali wobec jego starszego rodzeństwa. Bez pośrednictwa ośrodka adopcyjnego, za zgodą opiekuna, nastąpiło przysposobienie przez małżonków obcego dla obojga dziecka, pochodzącego od byłej konkubiny męża, który nie był ojcem tego dziecka. Przysposabiający małżonkowie nie pozostawali w związku rodzinnym z dzieckiem, ani nie byli dla niego rodziną zastępczą. Funkcję rodziny zastępczej dla tego dziecka sprawowali rodzice przysposabiającego.

³¹ W 239 (70,1 %) zbadanych sprawach w doborze stron przysposobienia pośredniczyły ośrodki adopcyjne, a co najmniej w 12 innych, mimo że nie pośredniczyły w doborze stron, to go akceptowały i udzieliły pomocy związanej z przygotowaniem dokumentacji wniosku do sądu, co dotyczyło głównie osób sprawujących wobec dzieci funkcję rodziny zastępczej.

³² Zob. rozdział IX powołanego raportu Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości Elżbieta Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014, s. 173–183. Negatywne opinie o projekcie nowelizacji nadesłane do Sejmu zostały przedstawione przez Krajową Radę Sądownictwa, Prokuratora Generalnego, Sąd Najwyższy. Opinię aprobującą przedstawił Rzecznik Praw Dziecka. Jedną z opinii Biura Analiz Sejmowych (autorstwa J. Szymańczak) jest krytyczna, druga (autorstwa J. Waszczuk-Napiórkowskiej) aprobuje ograniczenia co do wyrażania przez rodziców zgody na przysposobienie, ale opowiada się za zdecydowanie przeciwko obligatoryjnemu pośrednictwu ośrodków adopcyjnych w składaniu wniosków o przysposobienie do sądu.

³³ Poseł sprawozdawca R. Maciaszek stwierdził, że „dochodzi do nagannego procederu tzw. handlu dziećmi, z którym komisja i wnioskodawcy chcą raz na zawsze skończyć czy też wyeliminować go w znacznym stopniu”; por. Sejm RP Kadencja VII, *Sprawozdanie stenograficzne z 97. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 23 lipca 2015 r. (trzeci dzień obrad)*, Warszawa 2015, s. 341. Za przyjęciem projektu głosowało 269 posłów, przeciwko przyjęciu jeden, a 136 wstrzymało się od głosu. Podczas debaty sejmowej nad projektem ustawy tylko w jednej wypowiedzi wskazano, że głosowana ustawa „zakrywa prawdziwy problem, tworząc jedynie pozorne, ale [...] nieskuteczne rozwiązanie”, Sejm RP Kadencja VII, *Sprawozdanie stenograficzne...*, s. 342.

³⁴ Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2015, poz. 1199.

Kodeksu postępowania cywilnego w sprawach o przysposobienie, w tym wprowadziła art. 585¹ odnoszący się bezpośrednio do art. 119^{1a} k.r.o.

Zgodnie z art. 585¹ k.p.c. wskazanie osoby przysposabiającego przez rodziców, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o., następuje przed sądem opiekuńczym właściwym dla osoby przysposabiającego lub osoby mającej być przysposobioną, a w przypadku wskazania przed wszczęciem postępowania w sprawie o przysposobienie, sąd opiekuńczy wyznacza termin, w którym wskazany przez rodziców przysposabiający powinien zgłosić do sądu opiekuńczego wnioszek o przysposobienie pod rygorem nieuwzględnienia wskazania. Termin ten nie może przekraczać dwóch tygodni. Sformułowanie przepisu sugeruje, że „wskazanie” może nastąpić zarówno przed wszczęciem, jak i po wszczęciu postępowania o przysposobienie określonego dziecka. Może to być źródłem rozlicznych wątpliwości interpretacyjnych w kwestiach, które nie zostały unormowane wraz z wprowadzeniem art. 119^{1a} k.r.o.

Mimo upływu ponad czterech lat od wejścia w życie instytucji „wskazania” przysposabiającego przez rodziców przysposabianego dziecka nie ma wyczerpujących analiz teoretycznych umożliwiających przyjęcie jednolitej i niebudzącej wątpliwości wykładni art. 119^{1a} k.r.o.³⁵, ani pełnych informacji o stosowaniu przepisu.

Rzecznik Praw Dziecka poinformował³⁶ o ośmiu przypadkach naruszenia art. 119^{1a} k.r.o. w orzeczeniach sądowych zapadłych prawdopodobnie w okresie dwóch lat po dniu jego wejściu w życie, z tym że w okresie objętym badaniem przeprowadzonym w Biurze RPD (2014–2017) 7% przysposobień przez osoby nienależące do rodziny dziecka miało formę przysposobienia „ze wskazaniem” w rozumieniu używanym w praktyce przed zmianą stanu prawnego, a kojarzonym z „podziemiem adopcyjnym” („szarą strefą”) w organizowaniu przysposobienia³⁷.

Badanie spraw o przysposobienie rozwiązywalne, wykonane w 2014 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, wykazało, że cechą orzecznictwa była niewielka inicjatywa

³⁵ Interesujący i najpełniejszy wydaje się komentarz J. Gajdy do art. 119^{1a} k.r.o. [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 940–947. Autor przedstawił też liczne wątpliwości.

³⁶ Rzecznik Praw Dziecka poinformował, iż w jego Biurze w pierwszej połowie 2018 r. zostało przebadanych 740 akt spraw o przysposobienie, wybranych losowo spośród 6262 spraw z lat 2014–2017. RPD stwierdził, że to badanie wykazało, między innymi: „[...] orzekanie przez sądy o adopcji ze wskazaniem sprzecznie z obowiązującym art. 119^{1a} Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego”. Zob. <https://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/niewystarczajace-zabezpieczenie-praw-dzieci-adoptowanych-rpd> (dostęp: 18.07.2019 r.). Raport z tego badania nie został jednak opublikowany. Natomiast w wystąpieniu Rzecznika do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 sierpnia 2018 r., GAB 422.8.2018.BS, znalazła się (s. 4–5) następująca informacja: „liczba adopcji ze wskazaniem stanowiła 7% adopcji pozarodzinnych (do 17 września 2015 r. – orzeczono 23 adopcje, od 18 września 2015 r. – orzeczono 8 adopcji). Po wprowadzeniu w życie postulowanych przez Rzecznika Praw Dziecka zmian przepisów ograniczających adopcję ze wskazaniem do kręgu osób spokrewnionych z rodzicami dziecka, Sądy orzekły w 8 sprawach adopcję ze wskazaniem sprzecznie z obowiązującym prawem”. Zob. http://brpd.gov.pl/sites/default/files/wg_adopcje_14.08.2018.pdf (dostęp: 18.07.2019 r.).

³⁷ W większości opracowań, głównie komentarzowych, podawane są informacje o celu wprowadzenia art. 119^{1a} k.r.o., którym ma być walka z „podziemiem adopcyjnym”, „szarą strefą” w organizowaniu przysposobienia. „Wskazanie” jest traktowane jako sposób wyrażenia zgody na orzeczenie przysposobienia przez określoną osobę. Zob. przykładowo J. Gudowski, *Komentarz do art. 585¹ k.p.c.*, [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IV: *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 2016; J. Bodio, *Komentarz do art. 585¹ k.p.c.*, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, LEX/el., 2018.

sądów w zakresie weryfikowania przedstawionego materiału dowodowego, wśród którego dominującą rolę odgrywały dokumenty i opinie przygotowane na etapie przedsądowym oraz brak kontroli instancyjnej orzeczeń (zaskarżono tylko jedno orzeczenie oddalające wniosek). Rzadko wykorzystywane były środki weryfikujące trafność doboru stron zamierzonego przysposobienia, a zawarte w aktach informacje o przysposabianym dziecku, jego stanie zdrowia, rozwoju, rodzinie i rodzeństwie były bardzo ograniczone (przykładowo karta dziecka była dowodem w 17,9% spraw, wynik badania stanu psychicznego dziecka w 6,2%, opis stanu zdrowia dziecka w 6,5%, opinia o dziecku w 7,3% spraw). Sporadycznie były wysłuchiwane dzieci. Sąd miał bezpośrednią styczność z dziećmi zaledwie w 19 sprawach (5,6%). Nie uległo poprawie orzecznictwo w sprawach z elementem międzynarodowym odnośnie do stosowania prawa obcego. Można nawet bronić tezy, że sądy praktycznie w ogóle nie stosują prawa ojczywego wnioskodawców.

Biorąc pod uwagę upływ pięcioletniego okresu od poprzedniego badania, wprowadzenie z dniem 18 września 2015 r. do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego art. 119^{1a} oraz przepisów związkowych, Ministerstwo Sprawiedliwości uznało za celowe przeprowadzenie kolejnego badania orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach o przysposobienie, zlecając to zadanie Instytutowi Wymiaru Sprawiedliwości.

2. Dobór próby badawczej akt spraw o orzeczenie przysposobienia

Przedmiotem badania były orzeczenia rozstrzygające merytorycznie wniosek o przysposobienie rozwiązywalne, które zostały wydane i uprawomocniły się w pierwszym półroczu 2019 r. Zgodnie z informacją statystyczną Ministerstwa Sprawiedliwości w tym okresie orzeczenia zapadły w 1147 sprawach³⁸.

Decyzja o wyłączeniu z badania przysposobień nierozwiązywalnych wynika z faktu, iż istotnym problemem badawczym, wynikającym ze zmiany stanu prawnego dokonanej na mocy ustawy z dnia 24 lipca 2015 r.³⁹, jest stosowanie nowego przepisu o tzw. wskazaniu osoby przysposabiającej (art. 119^{1a} k.r.o.). Przepis ten wprowadził, w założeniu twórców, nową instytucję – przeciwną ze swej istoty – do zgody rodziców na przysposobienie ich dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającej (art. 119¹ k.r.o.). Nowe rozwiązanie, z istoty rzeczy, nie ma zastosowania do przypadków wyrażenia tzw. blankietowej zgody na przysposobienie, której konsekwencją jest wyłączna możliwość orzeczenia przysposobienia nierozwiązywalnego (art. 125¹ k.r.o.).

³⁸ W 133 sprawach na orzeczenie przysposobienia rodzice (bądź tylko matki) wyrazili zgodę blankietową, a więc możliwe było w tych przypadkach orzeczenie wyłącznie przysposobienia pełnego nierozwiązywalnego (całkowitego). Nie były one rozważane jako przedmiot analizy.

³⁹ Dz.U. 2015, poz. 1199.

W porównaniu do powoływanej wcześniej analizy wykonanej w 2014 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości aktualne badanie dotyczy również przysposobień pasierbów. Jest to uzasadnione, po pierwsze, z tej przyczyny, że tzw. „przysposobienie ze wskazaniem” (art. 119^{1a} k.r.o.) może dotyczyć tej grupy spraw, po drugie zaś celowe jest zweryfikowanie skali przysposobień pasierbów.

W niektórych sądach w pierwszym półroczu 2019 r. żadnej sprawy o przysposobienie nie zakończono rozstrzygnięciem merytorycznym (uwzględnieniem lub oddaleniem wniosku). Odrzucono z losowania sądy, w których w pierwszym półroczu 2019 r. nie wydano żadnego orzeczenia albo wydano tylko jedno orzeczenie. Losowanie objęło sądy, w których zapadło nie mniej niż dwa orzeczenia. W sądach, w których takie orzeczenia zapadły, ich liczba była zróżnicowana.

Przygotowując próbę badawczą, w pierwszej kolejności dokonano losowania sądów⁴⁰, w których zapadły orzeczenia w sprawach o przysposobienie.

Wszystkie sądy zostały podzielone na trzy warstwy ze względu na liczbę tych spraw. W pierwszej warstwie znalazło się 26 sądów, w których łącznie przeprowadzono w pierwszym półroczu 2019 r. 333 postępowania o przysposobienie. Wylosowano z niej sześć sądów. W drugiej warstwie znalazły się 63 sądy, w których przeprowadzono 412 postępowań o przysposobienie. Wylosowano spośród nich 14 sądów. W trzeciej warstwie znalazło się 119 sądów, w których łącznie w okresie objętym badaniem przeprowadzono 335 postępowań. Z tej grupy wylosowano 28 sądów.

Ogółem wylosowano 48 sądów. Zostały one poproszone o nadesłanie akt wszystkich spraw o przysposobienie rozwiązywalne, w których w pierwszym półroczu 2019 r. zapadło rozstrzygnięcie merytoryczne (orzeczenie przysposobienia, oddalenie wniosku) i było prawomocne.

3. Hipotezy badawcze

Przed przystąpieniem do badania zostało sformułowanych kilka hipotez badawczych.

Hipoteza pierwsza

Postępowanie w ośrodkach adopcyjnych przygotowujące do przysposobienia na etapie poprzedzającym wniesienie do sądu wniosku o przysposobienie jest zróżnicowane, co potwierdzi zróżnicowana jego dokumentacja przedstawiona sądowi.

⁴⁰ Losowanie przeprowadził pan dr Paweł Ostaszewski, kierownik Sekcji Analiz Ekonomicznych Wymiaru Sprawiedliwości Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

Uprawdopodobnienie.

1. Powoływane wcześniej badanie orzecznictwa w sprawach o przysposobienie rozwiązywalne z 2014 r. wykazało zróżnicowaną dokumentację wniosków o przysposobienie przygotowaną przez ośrodki adopcyjne⁴¹.
2. Nie wprowadzono jednolitych wiążących standardów postępowania ośrodków adopcyjnych. Należy w tym kontekście odnotować, że w dniu 2 listopada 2016 r., ówczesny Rzecznik Praw Dziecka, Marek Michalak, wystąpił do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, przedstawiając „Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych”⁴².
3. O braku jednolitych kryteriów pracy ośrodków adopcyjnych świadczą wyniki kontroli Najwyższej Izby Kontroli, przedstawione 7 sierpnia 2018 r.⁴³ NIK stwierdziła, że niektóre wymagania poszczególnych ośrodków adopcyjnych wykraczały poza uregulowania ustawowe, a „[...] dodatkowe wymagania nakładane przez ośrodki adopcyjne na kandydatów do przysposobienia dziecka mogą naruszać ich konstytucyjne prawa obywatelskie, w szczególności dotyczące ujawniania informacji w zakresie szerszym niż określają to wymogi ustawowe, czy braku możliwości odwołania od niekorzystnego rozstrzygnięcia”⁴⁴.
4. Przegląd informacji udostępnianych przez losowo wytypowane ośrodki adopcyjne zarówno w zakresie wymagań co do liczby, jak i treści dokumentów potwierdzających potencjalną czynną zdolność do przysposobienia dziecka, wykonany przed badaniem aktowym, potwierdził wyniki powołanej kontroli NIK. Ilustrują to poniższe przykłady.

Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Krakowie wymaga przedstawienia pisemnej prośby „o pomoc w adopcji dziecka”, życiorysów małżonków pragnących dokonać przysposobienia, skróconego, aktualnego odpisu aktu małżeństwa, wydanego nie później niż przed trzema miesiącami od jego wystawienia. W przypadku, gdy aktualne małżeństwo nie

⁴¹ Instytut Wymiaru Sprawiedliwości E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014, s. 32–44, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Przysposobienie-roz%C5%9Bia%C5%9Bzywalne-w-orzecznictwie-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych-wersja-bez-sygnatur.pdf> (dostęp: 22.01.2019 r.).

⁴² Pismo ZSR.422.31.2016.MS oraz tekst „Standardów realizacji zadań ośrodków adopcyjnych” zawiera publikacja Rzecznika Praw Dziecka, M. Michalak (red.), *Standardy ochrony praw dziecka*, Warszawa 2018, s. 43–94, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/standardy_ochrony_praw_dziecka_-_ebook.pdf (dostęp: 23.03.2020 r.).

⁴³ NIK o wykonywaniu zadań przez ośrodki adopcyjne, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/adopcja-po-polsku.html> (dostęp: 10.01.2020). Kontrola obejmowała pracę 15 ośrodków adopcyjnych (siedmiu publicznych i ośmiu niepublicznych), została przeprowadzona w okresie od 28 sierpnia do 15 grudnia 2017 r., a obejmowała działalność kontrolowanych jednostek w okresie od 2015 r. do połowy 2017 r., z uwzględnieniem okresu wcześniejszego i późniejszego w zakresie związanym z przedmiotem kontroli. Kontrolowane ośrodki adopcyjne działały w siedmiu województwach. W okresie objętym kontrolą w siedmiu skontrolowanych województwach, tj.: lubuskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, podlaskim, wielkopolskim, zachodniopomorskim, w wyniku działalności ośrodków adopcyjnych (zarówno objętych kontrolą, jak i pozostałych) przysposobiono łącznie 2778 dzieci w adopcji krajowej, co stanowiło około 46% wszystkich postępowań o przysposobienie. Wykaz skontrolowanych jednostek został przedstawiony w załączniku nr 6.2. do opracowania NIK Departament Pracy Spraw Społecznych i Rodziny, Informacja o wynikach kontroli KPS.430.007.2017, Nr ewid. 21/2018/P/17/044/KPS, „Wykonywanie zadań przez ośrodki adopcyjne”, Warszawa 2018, s. 138–139.

⁴⁴ NIK, Informacja o wynikach..., s. 21.

jest pierwszym dla jego stron, bądź jednej z nich, ośrodek oczekuje przedstawienia odpisu wyroku rozwodowego lub aktu zgonu małżonka z poprzedniego związku. Osoby samotne powinny przedstawić skrócony odpis aktu urodzenia.

Stan materialny każdego kandydata powinien być wykazany za pomocą zaświadczenia z zakładu pracy o zatrudnieniu i miesięcznym wynagrodzeniu netto oraz ostatniego zeznania podatkowego. Osoby prowadzące działalność gospodarczą powinny przedstawić wpis do ewidencji działalności gospodarczej i zaświadczenia o niezaleganiu w opłacaniu składek do ZUS i podatków (z Urzędu Skarbowego), rolnicy zaś zaświadczenie o dochodach z Urzędu Gminy.

Kandydaci powinni też przedstawić zaświadczenie lekarskie o ogólnym stanie zdrowia z adnotacją, że brak jest przeciwwskazań do adopcji, zaświadczenie z Krajowego Rejestru Karnego o niekaralności, fotografie ze swoim wizerunkiem (np. z wakacji, wycieczki), wypełnione oświadczenia oraz kartę zgłoszenia (formularze są do pobrania na stronie internetowej ośrodka adopcyjnego).

Ośrodek adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Warszawie⁴⁵ ma jeszcze wyższe wymagania. Przykładowo, gdy kandydat jest osobą rozwiedzioną, powinien przedstawić odpis orzeczenia rozwodowego z uzasadnieniem. Wymagane jest także w ramach dokumentacji lekarskiej zaświadczenie o „przyczynach nieposiadania dziecka na drodze naturalnej”. Ośrodek sprecyzował, że potrzebne jest zaświadczenie „o ogólnym stanie zdrowia każdego z małżonków i braku chorób zakaźnych, na podstawie badań zleconych przez lekarza pierwszego kontaktu, o stanie zdrowia psychicznego z poradni specjalistycznej, podpisane przez lekarza psychiatrę”. Ośrodek TPD w Warszawie oczekuje także przedstawienia eseju na temat „wyrażanych w domu rodzinnym emocji i uczuć”.

Wymogi formalne dotyczące rodzin adopcyjnych przedstawione przez Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie⁴⁶ obejmują w szczególności „dojrzałość decyzji o przysposobieniu dziecka u obojga małżonków”, kwalifikacje osobiste pozwalające na wywiązywanie się z obowiązków rodzicielskich w przyszłości, pełną zdolność do czynności prawnych, umożliwiającą sprawowanie władzy rodzicielskiej, niekaralność, dobre zdrowie fizyczne i psychiczne, warunki materialne i mieszkaniowe umożliwiające wychowywanie dziecka. Ośrodek wskazał, że różnica wieku między starszym z małżonków a adoptowanym dzieckiem nie może być większa niż 40 lat. Niezależnie od tego Ośrodek oczekuje, aby kandydaci na rodziców adopcyjnych – z zasady małżonkowie – mogli wykazać, że zawarli małżeństwo sakramentalne trwające nie mniej niż pięć lat. Jedynie w indywidualnych przypadkach rozpatrywane są również kandydatury samotnych kobiet. Ośrodek ten uzależnia prowadzenie procedury przysposobienia od „uczestnictwa obojga małżonków w toku kwalifikacyjnym”.

⁴⁵ <http://www.adopcjatpd.pl/dokumenty/> (dostęp: 23.03.2020 r.).

⁴⁶ <http://adopcja.org/warunki-kwalifikacji-rodzin-adopcyjnych/> (dostęp: 23.03.2020 r.).

Katolicki Ośrodek Adopcyjny przy Caritas Diecezji Radomskiej wśród wymaganych dokumentów wymienia⁴⁷ podanie z prośbą o pomoc w adopcji z uzasadnieniem, życiorysy kandydatów, oryginał odpisu aktu małżeństwa wydany przez USC, zaświadczenia lekarskie o stanie zdrowia, bez precyzowania dalszych oczekiwań, oświadczenia o stanie majątkowym, zaświadczenia z Urzędu Gminy o przychodowości gospodarstwa rolnego, roczne zeznanie podatkowe, aktualne zdjęcie kandydatów. Wymagana jest także opinia księdza proboszcza.

Ośrodek Adopcyjny Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej⁴⁸ wśród dokumentów wymaganych do kwalifikacji kandydatów wymienia potwierdzenie własności lokalu lub innego tytułu prawnego do jego zajmowania, poświadczenie zameldowania na terytorium RP, zaświadczenie o zatrudnieniu i o zarobkach, odpis zupełny aktu małżeństwa, a w przypadku osób samotnych odpis zupełny aktu urodzenia. Informuje też, że dane na temat karalności z Krajowego Rejestru Karnego ośrodek uzyskuje je we własnym zakresie.

Kandydaci na rodziców adopcyjnych w publicznym ośrodku adopcyjnym w Warszawie⁴⁹ zobowiązani są do przedstawienia następujących dokumentów: wniosku (prośby) rodziny skierowania do Ośrodka określającego cel współpracy, odpisu skróconego aktu małżeństwa, zaświadczeń o zarobkach lub oświadczenia o stanie majątkowym, źródłach dochodu, opinii z miejsca pracy, ale w przypadku wykonywania pracy związanej z dziećmi, życiorysu. Powinni przedstawić także zaświadczenie lekarskie o ogólnym stanie zdrowia (w przypadku medycznych przyczyn nieposiadania biologicznego dziecka ośrodek oczekuje dołączenia potwierdzającego ten fakt zaświadczenia od lekarza specjalisty), zaświadczenie od lekarza psychiatry dotyczące stanu zdrowia i braku przeciwwskazań do adopcji lub pełnienia funkcji rodziny zastępczej, zaświadczenie z poradni przeciwalkoholowej, zaświadczenie o niekaralności.

Niepubliczny ośrodek adopcyjny prowadzony przez Lubuski Ruch na Rzecz Kobiet i Rodziny „Żar” w Żarach⁵⁰ informuje, że w celu załatwienia formalności związanych z przysposobieniem dziecka należy złożyć własnoręcznie napisany wniosek z motywacją do przyjęcia dziecka, aktualny odpis zupełny aktu małżeństwa. Kandydaci pozostający w kolejnym związku małżeńskim lub osoby samotne zgłaszające gotowość przysposobienia, które pozostawały wcześniej w związku małżeńskim, w przypadku, kiedy małżeństwo rozwiązane zostało przez rozwód lub unieważnione, przedkładają do wglądu odpis wyroku rozwodowego bądź unieważniającego małżeństwo. Kandydaci powinni przedstawić „życiorysy rodzinne w formie opowieści o swoim życiu”, zaświadczenie o braku zdrowotnych przeciwwskazań do adopcji wydane przez lekarza pierwszego kontaktu oraz osób wspólnie zamieszkujących, zaświadczenie o braku zdrowotnych przeciwwskazań do adopcji wydane przez lekarza

⁴⁷ <http://www.adopcjaradom.pl/rodzice-adopcyjni/wymagane-dokumenty/> (dostęp: 23.03.2020 r.).

⁴⁸ <http://www.adopcje.pl/> (dostęp: 23.03.2020 r.).

⁴⁹ Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie <https://adopcjawarszawa.pl/strefa-kandydata-na-rodzica-adopcyjnego/wykaz-dokumentow/> (dostęp: 23.03.2020 r.).

⁵⁰ <http://adopcjazary.pl/> (dostęp: 23.03.2020 r.).

psychiatrę, zaświadczenie z poradni odwykowej, zaświadczenie o zatrudnieniu i o zarobkach; w przypadku osób prowadzących działalność gospodarczą wypis z rejestru oraz PIT za ostatni rok, opinię z zakładu pracy, rekomendacje przyjaciół i znajomych pisane odręcznie z podanym adresem, dwa zdjęcia sytuacyjne kandydatów, oświadczenie – zgodę na przetwarzanie danych osobowych przez ośrodek adopcyjny.

Hipoteza druga

W większości przypadków dobór stron zamierzonego przysposobienia jest dokonywany przez ośrodki adopcyjne, głównie publiczne.

Uprawdopodobnienie

1. Stan prawny, a w szczególności wprowadzenie do art. 114¹ § 1 k.r.o. wymagania posiadania przez osobę żądającą orzeczenia przysposobienia opinii kwalifikacyjnej oraz świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny, o którym mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, jest czynnikiem stymulującym decyzje osób pragnących przysposobić dzieci do korzystania z usług ośrodków adopcyjnych, szczególnie że są one bezpłatne.
2. Wyniki badania aktowego z 2014 r. wykazały, że w 80,5% przysposobień „krajowych” pośredniczyły ośrodki adopcyjne, w 67,8% przypadków publiczne, zaś wszystkie przysposobienia „zagraniczne” odbywały się według zasad określonych w Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r. W okresie pomiędzy wspomnianym badaniem a badaniem z 2019 r. nie zaszły zmiany prawa ani inne zdarzenia, które liberalizowałyby wymagania dotyczące pośrednictwa adopcyjnego.
3. Wyniki badania, o których poinformował Rzecznik Praw Dziecka, z których wynikało, że nieprawidłowości w sposobie doboru stron przysposobienia odnotowano tylko w ośmiu sprawach, podczas gdy badaniem objęto 740 akt spraw o przysposobienie, wybranych losowo spośród 6262 spraw z lat 2014–2017⁵¹.

Hipoteza trzecia

Wśród spraw o orzeczenie przysposobienia rozwiązywalnego znaczący udział (nie mniejszy niż 40%) mają postępowania toczące się z wniosków ojczymów dzieci.

⁵¹ http://brpd.gov.pl/sites/default/files/wg_adopcje_14.08.2018.pdf (dostęp: 18.07.2019 r.).

Uprawdopodobnienie

1. Różne badania spraw o orzeczenie przysposobienia⁵² prowadzone od końca lat osiemdziesiątych XX w. wykazały znaczny udział przysposobień pasierbów głównie przez ojczymów.
2. Przemiany modelu życia rodzinnego, w tym zwiększająca się rola związków kohabitacyjnych⁵³ i urodzeń pozamałżeńskich⁵⁴ powoduje tendencję do zwiększania się udziału kobiet zawierających małżeństwo w sytuacji posiadania dziecka, którego ojcem nie jest mąż.
3. Znaczna liczba rozwodów⁵⁵ oraz doświadczenia krajów Europy Zachodniej, powtarzające się w Polsce, wskazują na wysokie prawdopodobieństwo zwiększania się liczby małżeństw powtórnych i kolejnych⁵⁶, w tym zawieranych przez osoby mające dzieci, które mogą być przysposabiane przez aktualnego współmałżonka.

Hipoteza czwarta

„Wskazanie” krewnych, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o., nie występuje w praktyce, lub mają miejsce pojedyncze przypadki takiego wskazania przed złożeniem w sądzie wniosku o przysposobienie.

⁵² J. Panowicz-Lipska, *Przysposobienie, zagadnienia wybrane*, [w:] T. Smoczyński (red.), *Rodzina w świetle prawa i polityki społecznej*, Poznań 1990, s. 61.

⁵³ A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005; K. Juszczak-Frelkiewicz, *Kohabitacja w Polsce i na Słowacji. Studium socjologiczne w środowiskach studenckich*, Katowice 2014, w szczególności s. 13–56; P. Szukalski, *Charakterystyka związków kohabitacyjnych w Polsce*, „Wiadomości Statystyczne” 2014/8, s. 62–74. Jak podaje autor (s. 68), wśród osób do 40 roku życia pozostających w związkach kohabitacyjnych dominują panny i kawalerowie. R. Boguszewski, *Współczesne znaczenie i rozumienie rodziny w Polsce*, „Zeszyty Naukowe KUL” 59(2015), nr 4(232), s. 127–148; COBS, *Stosunek Polaków do rozwodów*, Komunikat 7/2019, oprac. R. Boguszewski.

⁵⁴ Urodzenia pozamałżeńskie w Polsce stanowiły 12,4% urodzeń żywych w roku 2000, ale w 2010 r. już 20,5%, a w 2018 r. – 26,4% (GUS, *Rocznik demograficzny*, Warszawa 2019, s. 250 tabl. 53 (77) Urodzenia); P. Szukalski, *Urodzenia pozamałżeńskie w Polsce – problem polityki społecznej?*, „Problemy Polityki Społecznej Studia i Dyskusje” 2003/5, s. 87–107; P. Szukalski, *Urodzenia pozamałżeńskie w Polsce*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny” 2013/8; P. Szukalski, *Co czwarte dziecko w Polsce rodzi się jako pozamałżeńskie!*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny” 2017/6. Zob. też Instytut Wymiaru Sprawiedliwości i powołaną tam literaturę Sekcja Prawa Rodzinnego E. Holewińska-Łapińska, *Ustalenie ojcostwa przez sąd z rozstrzygnięciem o władzy rodzicielskiej (Raport z badania orzecznictwa)*, Warszawa 2016, w szczególności s. 7–19, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Holewińska-Łapińska-E._Ustalenie-ojcostwa-przez-sąd-z-rozstrzygnięciem-o-władzy-rodzicielskiej-ojca-Raport-z-badania-orzecznictwa.pdf (dostęp: 18.07.2019 r.).

⁵⁵ W 2000 r. orzeczono 42 436 rozwodów, w 2010 r. – 61 300 rozwodów, w 2018 r. 62 843 rozwody (GUS, *Rocznik demograficzny*, s. 204, tabl. 31(55)).

⁵⁶ P. Szukalski, *Małżeństwa powtórne w powojennej Polsce*, „Wiadomości Statystyczne” 2011/12, s. 68–80. Badania demograficzne i statystyczne wykazują istotne zróżnicowanie przestrzenne małżeństw powtórnych. Występuje współzależność liczby rozwodów i małżeństw powtórnych na danym terenie. Odnotowano prawidłowość o większej liczbie małżeństw powtórnych w dużych skupiskach ludzkich (np. w miastach o liczbie mieszkańców ponad 100 tys. do 500 tys. (P. Szukalski, *Małżeństwa powtórne*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny” 2011/12, s. 4–5)).

Uprawdopodobnienie

Badanie orzecznictwa z 2014 r. wykazało, że przysposobienie przez krewnych dziecka występuje bardzo rzadko i zwykle z inicjatywy krewnych w sytuacji, gdy rodzice dziecka zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej i w konsekwencji utracili prawo do wyrażenia zgody na przysposobienie.

Hipoteza piąta

O ile art. 119^{1a} k.r.o. jest stosowany, to „wskazanie” dotyczy głównie małżonka jednego z rodziców.

Uprawdopodobnienie

Przy założeniu pozytywnej weryfikacji hipotezy o znacznym udziale przysposobień pasierbów, prawdopodobne wydaje się przypuszczenie, że – dążąc do wzmocnienia argumentacji wnioskodawcy – małżonek nie ograniczy się do zgody na przysposobienie, ale złoży oświadczenie o wskazaniu. Poprawność tej hipotezy opiera się na założeniu, iż „wskazanie” przysposabiającego jest nową instytucją w ramach przysposobienia, która nie jest tożsama z uprawnieniem do wyrażenia zgody na przysposobienie w toku postępowania o jego orzeczenie.

Hipoteza szósta

Przysposobienie międzynarodowe ma miejsce relatywnie rzadko.

Hipotezę uprawdopodobniają informacje statystyczne o liczbie przysposobień „zagranicznych”.

KRAJ RODZICÓW ADOPCYJNYCH	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Austria	0	0	5	0	0	0	0
Belgia	10	0	17	10	6	3	0
Francja	13	21	24	6	4	2	1
Hiszpania	9	21	13	17	12	4	1
Holandia	13	6	5	8	1	1	1
Irlandia	0	0	0	0	1	0	0
Kanada	2	0	1	1	0	1	0
Niemcy	2	5	2	10	2	2	0
Szwecja	12	17	13	11	12	3	0
USA	38	44	54	85	55	26	14
Wielka Brytania	0	0	1	1	0	0	0
Włochy	156	209	176	177	124	56	11
OGÓŁEM	255	323	311	326	217	98	28

Źródło: Opracowanie Departamentu Polityki Rodzinnej MRPiPS na podstawie danych statystycznych ze sprawozdań Ośrodków Adopcyjnych prowadzących przysposobienia międzynarodowe⁵⁷.

⁵⁷ <https://www.gov.pl/web/rodzina/667informacje-statystyczne> (dostęp: 18.07.2019 r.).

II. Charakterystyka stron wnioskowanego przysposobienia

1. Przysposabiający

1.1. Kobiety wnioskujące o orzeczenie przysposobienia

W 185 zbadanych postępowaniach o przysposobienie dzieci wnioskowało 101 kobiet. W 97 sprawach wnosiły one o przysposobienie wspólne wraz ze swymi mężami. Trzykrotnie wnioskowały o przysposobienie pasierbów. W jednym przypadku o przysposobienie wносиła kobieta niepozostająca w związku małżeńskim.

Najmłodsza wnioskodawczyni liczyła 23,3 lat (280 miesięcy), najstarsza 54,3 lat (651 miesięcy). Średnia wieku kobiet wnioskujących o przysposobienie to 37,4 lat (448,2 miesięcy). Mediana ich wieku wynosiła 37,2 lat (446 miesięcy).

W sprawach, w których orzeczenia wspólnego przysposobienia oczekiwali małżonkowie ich staż małżeński, poprzedzający datę wniesienia wniosku przysposobienia do sądu, wynosił średnio 10,5 lat (mediana 10 lat). Najmłodsze stażem małżeństwo pozostawało w związku małżeńskim krócej od roku, najstarsze zaś 25 lat.

Najmniejsza różnica wieku między kobietą wnioskującą o przysposobienie a dzieckiem, którego dotyczył wniosek, wynosiła 19 lat, największa – 50 lat. Średnio wnioskodawczyni była starsza od przysposabianego dziecka o 33,6 lat. Mediana różnicy wieku pomiędzy stronami zamierzonego przysposobienia wynosiła 34 lata.

Nie było informacji o wykształceniu trzech wnioskodawczyń. Znane było wykształcenie pozostałych 98 (100%). Na uwagę zasługuje, że 59,2% kobiet o znanym poziomie wykształcenia legitymowało się wykształceniem wyższym (w tym 42 magisterskim). Co najmniej średnie wykształcenie miały 82 wnioskodawczynie (83,7% kobiet o znanym poziomie wykształcenia), a zaledwie trzy poprzestały na szkole podstawowej.

Tabela 1. Wykształcenie wnioskodawczyń

Lp.	Wykształcenie wnioskodawczyń	Liczba	Procent
1.	Podstawowe	3	3,0
2.	Zawodowe podstawowe	13	13,3
3.	Średnie zawodowe (technikum)	19	19,4
4.	Średnie ogólne	5	5,1
5.	Licencjat/inne pomaturalne	16	16,3
6.	Wyższe magisterskie	42	42,9
7.	Ogółem wnioskodawczynie o znanym wykształceniu	98	100,0

Źródło: opracowanie własne

W dniu orzekania w sprawie o przysposobienie 89 kobiet-wnioskodawczyń pracowało zarobkowo, bądź uzyskiwało stałe przychody z innego źródła. Minimum znanego miesięcznego dochodu netto wnioskodawczynie wynosiło 544 zł. Najwyższy miesięczny dochód to 20 000 zł. Średni własny dochód netto wnioskodawczynie wynosił w zbadanych sprawach 3395,40 zł, mediana zaś 2817 zł.

1.2. Mężczyźni wnioskujący o orzeczenie przysposobienia

W zbadanych postępowaniach o przysposobienie dzieci wnioskowało 181 mężczyzn. W 97 sprawach wnioskodawcami byli małżonkowie. W sprawach o przysposobienie pasierbów wnioskodawcami było 83 ojcymów.

Najmłodszy wnioskodawca miał 22,8 lat (273 miesiące), najstarszy 65,6 lat (787 miesięcy). Średnia wieku mężczyzn wnioskujących o przysposobienie to 37,6 lat (451 miesięcy). Mediana ich wieku wynosiła 37,6 lat (451 miesięcy).

Tabela 2. Wykształcenie wnioskodawców

Lp.	Wykształcenie wnioskodawców	Liczba	Procent
1.	Podstawowe	7	4,1
2.	Gimnazjalne	1	0,6
3.	Zawodowe podstawowe	51	30,2
4.	Średnie zawodowe (technikum)	49	29,0
5.	Licencjat/inne pomaturalne	22	13,0
6.	Wyższe	39	23,1
9.	Ogółem wnioskodawcy o znanym wykształceniu	169	100,0

Źródło: opracowanie własne

Mężczyzn wnioskujących o przysposobienie o co najmniej średnim wykształceniu było 65,1%, a o wykształceniu wyższym 33,1%.

W dniu orzekania w sprawie o przysposobienie było wiadomo, że tylko jeden mężczyzna nie pracował (był emerytem). Najniższe dochody miesięczne netto wnioskodawcy wynosiły 1300 zł, najwyższe – 45 676 zł. Średni własny dochód netto wnioskodawcy-mężczyzny wynosił w zbadanych sprawach 4876,12 zł, mediana zaś 3706 zł.

Jak wynika z przedstawionych danych, średnia wieku kobiet (37,4) i mężczyzn (37,6 lat) była bardzo zbliżona. Średnia różnica wieku pomiędzy wnioskodawczyniami i dziećmi wynosiła 33,6 lat, a między wnioskodawcami i dziećmi 31,8 lat.

Tabela 3. Zestawienie – odsetek kobiet i mężczyzn o danym wykształceniu wnioskujących o przysposobienie dziecka

Lp.	Wykształcenie	Kobiety	Mężczyźni
1.	Podstawowe	3,0	4,1
2.	Gimnazjalne	—	0,6
3.	Zawodowe podstawowe	13,3	30,2
4.	Średnie zawodowe (technikum)	19,4	29,0
5.	Średnie ogólne	5,1	—
6.	Licencjat/inne pomaturalne	16,3	13,0
7.	Wyższe magisterskie	42,9	23,1

Źródło: opracowanie własne

Poziom wykształcenia i dochodów był zróżnicowany według kryterium płci. Średni własny dochód netto wnioskodawczyni wynosił w zbadanych sprawach 3395,40 zł, podczas gdy średni dochód netto wnioskodawcy 4876,12 zł. Odpowiednio mediana dochodu miesięcznego wnioskodawczyni to 2817 zł, a wnioskodawców 3706 zł⁵⁸.

⁵⁸ Prezes GUS ogłosił, że przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw w grudniu 2018 r. wyniosło 5274,95 zł, Monitor Polski 2019, poz. 65. Kobiety na porównywalnych stanowiskach pracy zarabiają mniej od mężczyzn. Przykładowo w 2016 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto mężczyzn było wyższe od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia kobiet o 18,5%, a stawka godzinowa brutto o 12,1%. W październiku 2016 r. przeciętne wynagrodzenie brutto kobiet wynosiło 3971,13 zł, a mężczyzn 4707,63 zł (Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, *Różnice w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn w Polsce w 2016 r.*, Bydgoszcz 2018, s. 2). Jak podaje K. Rosiński, *Równość płac kobiet i mężczyzn. Polska w czołowie UE*, <https://www.money.pl/gospodarka/rownosc-plac-kobiet-i-mezczyzn-polska-w-czolowce-ue-6442412444866689a.html> (dostęp: 24.01.2020 r.) w całej Unii Europejskiej kobiety zarabiają średnio o 16% mniej niż mężczyźni. Najmniejsza luka wynagrodzeń ze względu na płeć istnieje w Rumunii i wynosi 3,5%. W Grecji zróżnicowanie płacowe występuje na poziomie 12,5%, w Szwecji – 12,6%, Wielkiej Brytanii – 20,8%, a w Estonii jest najwyższe w UE i wynosi 26%.

2. Dzieci

2.1. Płeć, wiek, stan cywilny, stan rozwoju i stan zdrowia dzieci

Wnioski o przysposobienie w zbadanych sprawach dotyczyły 225 (100%) dzieci, w tym 126 (56%) chłopców i 99 (44%) dziewczynek.

Pochodzenie wszystkich dzieci od matek było ustalone. Brak było jakichkolwiek informacji o pochodzeniu od ojców 13 dzieci. Informacje o pochodzeniu od ojców dotyczyły więc 212 (100%) dzieci. Pochodzenie 48 dzieci (22,6%) od ojców nie było ustalone, a 164 – ustalone.

Tabela 4. Sposób ustalenia pochodzenia dzieci od ojców

Lp.	Sposób ustalenia ojcostwa	Liczba	Procent
1.	Domniemanie pochodzenia od męża matki	57	26,9
2.	Uznanie ojcostwa	99	46,7
3.	Wyrok ustalający ojcostwo	8	3,8
4.	Nie zostało ustalone	48	22,6
5.	Dzieci, których pochodzenie od ojców było znane	212	100,0

Źródło: opracowanie własne

Wśród dzieci, których pochodzenie od ojców było ustalone (164 = 100%), najczęściej – w 99 przypadkach (60,3%) nastąpiło to wskutek uznania ojcostwa. 57 dzieci (34,8%) pochodziło z małżeństwa rodziców, a pochodzenie ośmiorga dzieci (4,9%) od ojców zostało ustalone na mocy wyroku sądu.

Najmłodsze dziecko w dniu orzeczenia przysposobienia miało trzy miesiące, najstarsze ukończyło lat 18 (wniosek wpłynął do sądu przed pełnoletnością osoby przysposabianej). Średnia wieku dzieci wynosiła 6,5 lat (77,96 miesięcy), mediana 5,4 lat (65 miesięcy).

Nie było żadnych informacji o rozwoju czterech dzieci (1,8%). Spośród dzieci, o których rozwoju były pewne informacje (221 dzieci = 100%), zdecydowana większość – 177 (80%) dzieci była rozwinięta zgodnie z normą przewidzianą dla wieku. U 38 (17,2%) dzieci występowało niewielkie ogólne opóźnienie rozwojowe, a u sześciorga dzieci (2,8%) znaczne opóźnienie.

Stan zdrowia 172 (76,4%) dzieci był zadowalający, a co najmniej z akt nie wynikało, aby sygnalizowano jakieś istotniejsze dolegliwości. U sześciorga dzieci (2,7%) wystąpiły niewielkie problemy zdrowotne, jakie zwykle okresowo mogą występować u większości dzieci, poddające się konwencjonalnemu leczeniu. Również sześcioro (2,7%) było poważnie, przewlekłe chorych. Wymagało długotrwałego leczenia (w tym okresowo z warunkach szpitalnych). U części pozostałych dzieci występował albo jeden poważny problem zdrowotny, albo dwa lub więcej nakładających się na siebie.

U dwanaściorga dzieci (5,3%) zdiagnozowano nadpobudliwość psychoruchową, u dieściorga (4,4%) płodowy zespół alkoholowy jako jedyny problem zdrowotny, a u kolejnych trojga (1,3%) dzieci z płodowym zespołem alkoholowym współwystępowały poważne choroby.

W sumie więc płodowy zespół alkoholowy zdiagnozowany (a nie tylko podejrzewany) wystąpił u 13 dzieci (5,7%).

2.2. „Obciążenia rodzinne” przysposabianych dzieci

Na aktualną i przyszłą sytuację rozwojową dziecka mogły wpływać okoliczności (stan rozwoju i zdrowia, sposób życia) występujące po stronie rodziców. Dane w tej kwestii były ograniczone. Z akt nie wynikała jakakolwiek wiedza na temat ewentualnych problemów zdrowotnych, rozwojowych, uzależnień 95 matek i 169 ojców.

Wiadomo było, że rozwój intelektualny 11 matek i jednego ojca był poniżej normy. Jedna matka leczyła się psychiatrycznie, 37 matek i 35 ojców było dotkniętych alkoholizmem. Siedem matek i trzech ojców było uzależnionych od narkotyków. Inne uzależnienia wystąpiły u czterech matek i trzech ojców.

2.3. Informacje dotyczące rodzeństwa przysposabianych dzieci

Jednym z doniosłych problemów dotyczących przysposobienia jest rozdzielanie rodzeństw. Skala tego zjawiska nie jest znana. Art. 166a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (dodany do pierwotnego tekstu ustawy w dniu 19 września 2014 r.) deklaruje, że rodzeństwo powinno być umieszczane w jednej rodzinie przysposabiającej, ale przewiduje wyjątki od tej zasady, gdy ośrodek adopcyjny odpowiedzialny za kwalifikację dziecka do przysposobienia krajowego uzna, że wspólne umieszczenie dziecka wraz z rodzeństwem w rodzinie przysposabiającej nie leży w najlepszym interesie dziecka lub gdy uzna, że ze względu na najlepiej pojęty interes dziecka, z powodu nieznaleszenia kandydata do przysposobienia rodzeństwa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz nieznaleszenia kandydata do przysposobienia rodzeństwa poza granicami Polski, jest możliwe umieszczanie rodzeństwa w różnych rodzinach przysposabiających.

Za rodzeństwo uznaje się osoby, które mają oboje znanych w świetle prawa wspólnych rodziców, ale również osoby, które mają co najmniej jednego wspólnego rodzica (rodzeństwa przyrodnie). Ta druga sytuacja występuje zwykle, gdy dziecko jest wychowywane w rodzinie zrekonstruowanej⁵⁹ przez matkę lub ojca z nowym partnerem (partnerką) i z tego związku

⁵⁹ Pojęcie „rodzina zrekonstruowana” (Reconstituted family) zostało zdefiniowane na potrzeby stosowania w statystyce publicznej następująco: „Rodzina składająca się z małżeństwa lub związku partnerskiego

pochodzi kolejne dziecko. Dotyczy to również innych sytuacji, gdy jedno lub oboje rodziców mają dzieci z nowymi partnerami.

W zbadanych sprawach ustalono, że 57 przysposabianych dzieci nie miało innego rodzeństwa, w dwóch przypadkach przysposobienie dotyczyło wszystkich dzieci z rodzeństwa. Co do 70 dzieci nie było wiadomo, czy mają rodzeństwo, zaś odnośnie do 11 przysposabianych dzieci było wiadomo, że mają rodzeństwo, ale nie można było ustalić jego sytuacji i w konsekwencji odpowiedzieć na pytanie, dlaczego nie zostało również przysposobione przez tę samą osobę (osoby).

W 13 przypadkach było wiadomo, że inne dzieci z rodzeństwa nie mogą zostać przysposobione, albo dlatego że są już pełnoletnie (w siedmiu sprawach), albo dlatego, że zostały wcześniej przysposobione przez inne osoby niż wnioskodawcy w analizowanych sprawach (dotyczyło to sześciu przypadków). W czterech sprawach z akt wynikało, że małoletnie rodzeństwo aktualnie przysposabianych dzieci jest zadowolone ze swojej sytuacji i świadomie nie bierze pod wagę możliwości przysposobienia przez wnioskodawcę w celu połączenia się z przysposobioną siostrą lub bratem w rodzinie tworzonej przez wnioskodawcę (wnioskodawców-małżonków). Świadomie dokonany podział rodzeństwa przez przysposobienie dotyczył 17 przypadków. W dziewięciu z nich wskazywano, że rodzeństwa podzielone wskutek planowanego przysposobienia wychowywały się oddzielnie, nie ma pomiędzy dziećmi więzi emocjonalnych i z tej przyczyny przysposobienie przez różne osoby nie zmienia sytuacji faktycznej w relacjach pomiędzy dziećmi, a każde z nich uzyska szansę wychowania rodzinnego (prawdopodobnie szczęśliwego). W kolejnych ośmiu przypadkach główną przyczyną podziału rodzeństwa była wielodzietność. Nie znaleziono kandydatów na rodziców adopcyjnych gotowych przysposobić wszystkie dzieci z danego rodzeństwa. Po podziale dzieci przysposobienie wszystkich przez różne rodziny okazało się możliwe.

W 53 przypadkach sytuacja była inna. Zwykle przyrodnie rodzeństwo pochodziło od jednego z rodziców dziecka i osoby je przysposabiającej (najczęściej ojczyma). Przysposobienie w takiej sytuacji nadawało wszystkim wspólnie wychowującym się dzieciom status rodzeństwa pochodzącego od tych samych rodziców, a nie jedynie rodzeństwa przyrodniego.

z jednym lub większą liczbą dzieci, z których co najmniej jedno nie jest wspólnym dzieckiem małżonków (partnerów), tzn. jest naturalnym lub adoptowanym dzieckiem tylko jednego z nich". Takiej definicji używa polski Główny Urząd Statystyczny, wskazując, że jej źródłem jest „Recommendations for the 2000 Censuses of population and housing in the ECE region Autor: UN ECE, Eurostat, Miejsce publikacji: Nowy Jork, Genewa”, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1158,pojecie.html>

2.4. Bezpośrednia piecza nad przysposabianymi dziećmi w okresie bezpośrednio poprzedzającym wpływ wniosku o ich przysposobienie

Spośród znanych matek 225 dzieci, których dotyczyły badane sprawy, tylko jedna nie żyła w dniu wszczęcia sprawy o przysposobienie. Jedna matka była ubezwłasnowolniona i z tej przyczyny nie mogła sprawować nad dzieckiem władzy rodzicielskiej. Nie żyło 11 znanych ojców. Oboje znani, żyjący rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej nad 82 dzieci.

W okresie bezpośrednio poprzedzającym decyzję o przysposobieniu dziecka najczęstsze były dwie sytuacje faktyczne. Pierwszą było wspólne wychowywanie dziecka przez jedno z rodziców z aktualnym partnerem/partnerką (finalnie współmałżonkiem), gdy miało miejsce przysposobienie pasierba (sytuacja taka dotyczyła 90 dzieci – 40% dzieci, których dotyczyły analizowane przysposobienia). Drugą pod względem liczebności grupą liczącą 80 osób (35,5%) były dzieci pozostające w rodzinnej pieczy zastępczej realizowanej przez osoby z nimi niespokrewnione. W całodobowej pieczy instytucjonalnej pozostawało 30 dzieci (13,4%), w tym jedno z dzieci w placówce służby zdrowia, pozostałe w domach dziecka.

Tabela 5. Podmioty sprawujące bezpośrednią pieczę nad dzieckiem przed przysposobieniem

Lp.	Podmiot sprawujący bezpośrednią pieczę nad dzieckiem	Liczba	Procent
1.	Tylko matka	3	1,3
2.	Matka z mężem/partnerem, który nie jest ojcem dziecka	87	38,7
3.	Ojciec z żoną/partnerką, która nie jest matką dziecka	3	1,3
4.	Osoba/osoby z rodziny dziecka inna/inne niż rodzic	22	9,8
5.	Wnioskodawcy jako zawodowa rodzina zastępcza lub RDD	19	8,4
6.	Inna rodzina zastępcza, RDD	61	27,1
7.	Dom dziecka	29	12,9
8.	Placówka służby zdrowia	1	0,5
9.	Ogółem	225	100,0

Źródło: opracowanie własne

2.5. Przedstawicielstwo ustawowe dzieci

Na podstawie akt możliwe było ustalenie osoby sprawującej funkcję przedstawiciela ustawowego 223 dzieci. Wiadomo było, że jedno z dzieci nie miało ustanowionego przedstawiciela ustawowego. Przedstawiciele ustawowych, o których były informacje w aktach, miało więc 222 dzieci (100%). Najczęściej (odnośnie do 130 dzieci – 58,6%) przedstawicielem ustawowym dzieci kandydujących do przysposobienia byli opiekunowie. Przedstawicielstwo ustawowe

84 dzieci (37,8%) sprawowały wyłącznie ich matki. Oboje rodzice byli przedstawicielami ustawowymi pięciorga dzieci (2,3%), a tylko ojcowie – trojga (1,3%).

Główną przyczyną ustanowienia opieki było pozbawienie władzy rodzicielskiej obojga znanych rodziców (dotyczyło to 82 dzieci), bądź tylko matek, gdy ojcowie nie byli znani, bądź z innej przyczyny nie sprawowali władzy rodzicielskiej (co dotyczyło władzy rodzicielskiej matek nad 39 dzieci) oraz analogicznej sytuacji – ojców (co dotyczyło trojga dzieci).

III. Sposób doboru stron wnioskowanego przysposobienia

1. Obowiązek korzystania z pośrednictwa ośrodków adopcyjnych przy doborze stron zamierzonego przysposobienia

1.1. Ustalenia ogólne

Rozdział V ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (dalej też u.w.r.s.p.z.)⁶⁰, zatytułowany „Postępowanie adopcyjne” jest poświęcony „prowadzeniu procedur przysposobienia”. Pod tym pojęciem rozumiane są działania poprzedzające możliwość wystąpienia do sądu z wnioskiem o przysposobienie dziecka, w szczególności dobór stron przyszłego stosunku przysposobienia. Art. 154 ust. 1 ustala, że „prowadzenie procedur przysposobienia oraz przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka [...] stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego”⁶¹.

Ośrodek adopcyjny nie wszczyna postępowania w zakresie poszukiwania kandydatów do przysposobienia dziecka jedynie w przypadkach wymienionych w art. 170 u.w.r.s.p.z., gdy gotowość do przysposobienia określonego dziecka zgłoszą osoby z nim spokrewnione lub powinowaczone, rodzina zastępcza lub prowadzący rodzinny dom dziecka, w których dziecko jest umieszczone, bądź osoby, które już przysposobiły brata lub siostrę małoletniego. Takie osoby nie mają też obowiązku posiadania świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny, który ciąży na wszystkich pozostałych kandydatach na rodziców adopcyjnych (art. 172 u.w.r.s.p.z.). Powyższe zwolnienie nie dotyczy rodziców zastępczych, którzy nie odbyli szkolenia przewidzianego dla pełnienia takiej funkcji, a sąd powierzył im tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej na podstawie art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o.

Gdy krewni bądź powinowaci dziecka pragnący je przysposobić, nie mają miejsca stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a dziecko w wyniku przysposobienia miałoby zmienić miejsce zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie, ośrodek adopcyjny, nie wszczynając postępowania w zakresie poszukiwania kandydatów do przysposobienia dziecka, albo zawieszając to postępowanie, przesyła posiadane

⁶⁰ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r., t.j. Dz.U. 2019, poz. 1111.

⁶¹ Analogiczne postanowienie obowiązywało już wcześniej. Było zawarte w art. 83 ust. 5 ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r., t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 z późniejszymi zmianami.

dokumenty do ośrodka adopcyjnego prowadzącego centralny bank danych o dzieciach oczekujących na możliwość przysposobienia.

1.2. Procedura kwalifikacji kandydatów do przysposobienia dziecka przedstawiona przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

1.2.1. Etapy postępowania kwalifikacyjnego

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Polityki Rodzinnej opracowało w 2017 r. nową wersję informacji dla kandydatów „krajowych” do przysposobienia dziecka w formie „podręcznika”⁶². Wynika z niego, iż „procedura kwalifikacji kandydatów do przysposobienia dziecka może nieznacznie różnić się od siebie w poszczególnych ośrodkach adopcyjnych”, jednakże przebiega według wspólnego schematu.

Schemat postępowania w ramach przedsądowej „procedury przysposobienia” obejmuje niżej wymienione etapy.

- (1) Złożenie w dowolnie wybranym ośrodku adopcyjnym przez kandydatów na rodziców adopcyjnych dokumentów wymaganych przez ten ośrodek (zwykle stosowna informacja znajduje się na stronie internetowej ośrodka adopcyjnego).
- (2) Dokonanie przez pracowników ośrodka adopcyjnego wstępnej oceny kwalifikacji osobistych kandydatów oraz ich motywacji do przysposobienia dziecka. Do kolejnego etapu „procedury” dochodzi, gdy wstępna kwalifikacja kandydatów jest pozytywna.
- (3) Weryfikacja wstępnej oceny kandydatów przez późniejsze spotkania indywidualne, diagnozę pedagogiczną i psychologiczną, wywiad adopcyjny.

W przypadku oceny negatywnej, która może nastąpić zarówno na drugim, jak i trzecim etapie tego postępowania, jego schemat nie przewiduje ani szczególnej formy (np. pisemnej) powiadomienia o tej ocenie, ani sposobu jej uzasadnienia, ani jakiegokolwiek procedury odwoławczej mogącej zweryfikować zasadność odmowy. Jeżeli pierwsze trzy etapy opisywanej procedury wypadną pomyślnie, kandydaci mogą przystąpić do etapu następnego.

- (4) Nieodpłatne szkolenie kandydatów z zakresu psychologicznej, pedagogicznej i prawnej problematyki przysposobienia.
- (5) Ocena końcowa, zawierająca opinię kwalifikacyjną, której celem jest: „[...] dokładne określenie potencjału kandydatów na rodziców oraz upewnienie się, że stworzą oni dla dziecka bezpieczną, akceptującą, kochającą i mądrą rodzinę” z uwzględnieniem stanu zdrowia, sytuacji materialnej, mieszkaniowej kandydatów.

⁶² Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Droga do rodzicielstwa. Informator dla kandydatów do przysposobienia dziecka*, Warszawa 2017, <https://www.gov.pl/web/rodzina/oooinformacje-ogolne> (dostęp: 30.01.2020 r.).

- (6) Oczekiwanie na przedstawienie dziecka, którego potrzeby kandydaci są w stanie, według oceny pracowników ośrodka adopcyjnego, właściwie zaspokoić.
- (7) Decyzja kandydatów na rodziców adopcyjnych w przedmiocie wstępnej akceptacji przedstawionego im dziecka.
- (8) Pierwsze spotkanie z przedstawionym dzieckiem, wstępnie zaakceptowanym przez kandydatów na rodziców adopcyjnych.
- (9) Spotkania weryfikujące wstępny dobór stron planowanego przysposobienia. W przypadku pozytywnego wyniku pierwszego spotkania kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem następują kolejne spotkania z nim mające zweryfikować decyzję wstępną⁶³ oraz prowadzić do nawiązania zaczątków więzi emocjonalnej.
- (10) Decyzja kandydatów na rodziców adopcyjnych złożenia w sądzie wniosku o przysposobienie wskazanego im dziecka. Jej konsekwencją jest pomoc ośrodka adopcyjnego w sformułowaniu wniosku i jego uzasadnieniu oraz w skompletowaniu załączników wspierających argumentację, iż wnioskodawcy (zwykle małżonkowie) spełniają kryteria ustawowe czynnej zdolności do przysposobienia, a orzeczenie przysposobienia będzie zgodne z dobrem dziecka.

1.2.2. Obowiązki kandydatów, kryteria kwalifikacyjne

Informacje przekazane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na temat dokumentów, jakie powinni przedstawić kandydaci na rodziców adopcyjnych i kryteriów, które powinni spełniać, są bardzo ograniczone. Poza wymienieniem głównych wymagań ustawowych (pełna zdolność do czynności prawnych, odpowiednia różnica wieku, posiadanie opinii kwalifikacyjnej ośrodka adopcyjnego oraz *świadectwa ukończenia szkolenia*) odnośnie do kwalifikacji osobistych Ministerstwo wskazuje, iż kandydaci powinni mieć „odpowiednie kwalifikacje moralne, zdrowotne i stabilną sytuację materialną”, być wolni od uzależnień i niekarani.

Odpowiednia różnica wieku została określona jako „najwłaściwsza”, gdy wynosi, „co najmniej 18 lat i co najwyżej 40 lat”. Wtedy bowiem istnieje szansa, że dziecko będzie wychowywane w rodzinie adopcyjnej do swojej pełnoletności.

W Informatorze Ministerstwo stwierdza, że „[d]la dzieci szuka się przede wszystkim pełnych rodzin, składających się z mamy i taty. Nie oznacza to jednak, że adopcja przez osobę samotną nie jest możliwa. Zwykle osoby samotne adoptują starsze dzieci, którym mogą służyć za autorytet i wsparcie. [...] Ważne jest, by podczas procedury kwalifikacyjnej

⁶³ Gdy pierwsze przedstawione dziecko nie zostanie zaakceptowane, bądź gdy po pierwszym lub kolejnym spotkaniu dobór nie zostanie zweryfikowany pozytywnie, kandydaci oczekują na przedstawienie im innego dziecka.

wykazały one, że w procesie wychowywania dziecka mogą liczyć na wsparcie ze strony członków najbliższej rodziny”⁶⁴.

Kandydaci powinni udzielić informacji o długości swojego „stażu” małżeńskiego, zdrowiu fizycznym i psychicznym, braku uzależnień, niekaralności, warunkach materialnych i mieszkaniowych. Sposób dokumentacji w tym przedmiocie zależy od ośrodka adopcyjnego prowadzącego sprawę. W okresie objętym badaniem działało 65 ośrodków adopcyjnych⁶⁵ (w tym 40 niepublicznych⁶⁶). Ich liczba była różna w poszczególnych województwach, podobnie jak styl pracy i oczekiwania wobec kandydatów na rodziców adopcyjnych.

2. Informacje ogólne o przedsądowym etapie przygotowań do przysposobienia wynikające z akt zbadanych spraw

2.1. Dobór stron zgodny z modelem ustawowym

W 79 (42,7%) zbadanych sprawach dobór stron zamierzonego przysposobienia został dokonany przez ośrodek adopcyjny. W kilku przypadkach ośrodek przed wniesieniem sprawy do sądu udzielał wnioskodawcy pomocy. Najczęściej sprawy prowadziły ośrodki publiczne.

Tabela 6. Ośrodek adopcyjny, który dobrał strony przysposobienia lub w innej formie, uczestniczył w przygotowaniu wnioskodawcy

Lp.	Ośrodek adopcyjny, który przygotował przysposobienie	Liczba	Procent
1.	Publiczny	58	67,5
2.	Diecezjalny/inny katolicki	19	22,1
3.	Prowadzony przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci	5	5,8
4.	Prowadzony przez fundację	2	2,3
5.	Prowadzony przez inny podmiot	2	2,3
6.	Ogółem	86	100,0

Źródło: opracowanie własne

W trzech przypadkach stosowana była procedura przysposobienia międzynarodowego zgodna z zasadami ustalonymi w konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzonej w Hadze dnia 29 maja 1993 r.⁶⁷ W jednej z tych spraw wnioskodawcy obywatele polscy stale mieszkający w Niemczech realizowali

⁶⁴ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Droga do rodzicielstwa...*, s. 11.

⁶⁵ Informacja na stronie internetowej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej <https://www.gov.pl/web/rodzina/oooinformacje-ogolne> (dostęp: 10.01.2020 r.).

⁶⁶ Zgodnie z art. 154 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej ośrodki adopcyjne prowadzi samorząd województwa lub podmiot, któremu samorząd województwa zlecił realizację tego zadania.

⁶⁷ Dz.U. 2000 Nr 39, poz. 448.

uprawnienie rodzinne (przysposabiana była siostrzenicą wnioskodawczyni). W kolejnej sprawie wnioskodawcy także byli obywatelami polskimi mieszkającymi w Szwecji. Tylko w jednej spraw z elementem zagranicznym wnioskodawcy będący obywatelami USA nie mieli polskiej narodowości. Orzekane przysposobienie miało doprowadzić do połączenia z rodzeństwem wcześniej przysposobionym przez tych samych wnioskodawców.

W 86 (47,6%) sprawach przysposobienie dotyczyło pasierba. Najczęściej, w 83 przypadkach przysposobienia pasierbów (tzn. w 96,5% przysposobienia pasierbów), wnioskodawcami byli mężowie matek. W 10 przypadkach wnioskodawcy sprawowali funkcję rodziny zastępczej wobec dziecka, które pragnęli przysposobić, w tym w dwóch (1,1%) mogli wykazać również uprawnienie rodzinne. W pięciu przypadkach (2,7%) przysposobienie miało na celu połączenie rodzeństwa.

2.2. Dobór stron z pominięciem wskazania dziecka przez ośrodek adopcyjny

W jednym przypadku oddalenia wniosku (opisanym w dalszym punkcie tego opracowania poświęconym oddalonym wnioskom) i w jednym przypadku orzeczenia przysposobienia dobór stron tego stosunku prawnego nie został dokonany przez ośrodek adopcyjny. W sprawie, w której przysposobienie zostało orzeczone, wnioskodawcy przeszli etapy postępowania przed ośrodkiem z wyjątkiem wskazania im dziecka, o którego przysposobienie mogliby się ubiegać. Celowe wydaje się przedstawienie charakterystyki tej sprawy i jej stanu faktycznego.

Charakterystyka sprawy

1. Liczba dzieci, których dotyczy żądanie przysposobienia – jedno,
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia sądu pierwszej instancji – 5 lat i 8 miesięcy,
3. Płeć dziecka – męska,
4. Sposób ustalenia pochodzenia od ojca – uznanie ojcostwa,
5. Władza rodzicielska matki – pozbawiona władzy rodzicielskiej,
6. Władza rodzicielska ojca – pozbawiony władzy rodzicielskiej,
7. Piecza nad dzieckiem w okresie poprzedzającym wniosek o przysposobienie – zawodowa rodzina zastępcza,
8. Przedstawiciel ustawowy dziecka – opiekun będący rodzicem zastępczym,
9. Wnioskodawcy – małżonkowie nienależący do rodziny dziecka, w dniu złożenia wniosku posiadali opinię kwalifikacyjną i świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny,
10. Wiek wnioskodawczyni – 31 lat i 7 miesięcy,
11. Wiek wnioskodawcy – 33 lata i 6 miesięcy,
12. Staż małżeński do złożenia wniosku o przysposobienie – 9 lat,

13. Dobór stron – bez udziału ośrodka adopcyjnego,
14. W sprawie orzeczono osobistą styczność wnioskodawców z dzieckiem – nadzór nad stycznością – ośrodek adopcyjny,
15. Ważniejsze dowody, poza przesłuchaniem wnioskodawców i opiekuna dziecka: opinia kwalifikacyjna ośrodka adopcyjnego z 2017 r., opinia kwalifikacyjna ośrodka adopcyjnego z 2019 r., opinia OZSS o kwalifikacjach wnioskodawców i ich więzi z dzieckiem, sprawozdanie z przebiegu nadzoru nad osobistą stycznością, opinia, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c., wywiad środowiskowy zawodowego kuratora rodzinnego u wnioskodawców,
16. Rozstrzygnięcie – orzeczenie przysposobienia wspólnego, pełnego, rozwiązywalnego,
17. Kontrola instancyjna – nie było.

Stan faktyczny sprawy i przebieg postępowania

Wnioskodawcy po kilku latach od zawarcia małżeństwa, poprzedzonego sześciolatnim wspólnym pożyciem, z którego nie mają potomstwa, zdecydowali się na przysposobienie dziecka. Wnioskodawczyni przeszła bowiem dziewięć poronień oraz jedną ciążę pozamaciczną i mimo licznych terapii prawdopodobieństwo posiadania przez małżonków wspólnego dziecka jest znikome.

Wnioskodawcy rozpoczęli „procedurę adopcyjną” w publicznym ośrodku adopcyjnym. W okresie od września do grudnia 2017 r. uczestniczyli w szkoleniu dla kandydatów do przysposobienia dziecka, uzyskując potwierdzające to świadectwo w dniu 7 grudnia 2017 r. Na podstawie badań psychologicznych, pedagogicznych, wywiadów adopcyjnych i analizy dokumentów wymaganych przez ośrodek adopcyjny dla oceny kandydatów w dniu 15 grudnia 2017 r. uzyskali bardzo pozytywną opinię kwalifikacyjną, zgodnie z art. 156 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Według oceny ośrodka adopcyjnego powinni być odpowiednimi rodzicami adopcyjnymi dla dziecka, które nie przekroczyło wieku czterech lat. Ośrodek nie wskazał jednak małżonkom jakiegokolwiek dziecka, którego przysposobienie mogliby rozważyć.

Na początku 2018 r. późniejszy wnioskodawca, wykonując zadania zawodowe w mieszkaniu osoby sprawującej funkcje zawodowej rodziny zastępczej dla kilkorga dzieci, zwrócił uwagę na pięcioletniego chłopca. Z akt jednoznacznie nie wynika, czy osoba będąca rodziną zastępczą dla tych dzieci była już wcześniej znana małżonkom. Niemniej wiadomo, że odwiedzali ją towarzysko wielokrotnie, przy okazji bawiąc się z wychowankami, w tym z chłopcem, który spodobał się wnioskodawcy. Zarówno wnioskodawcy, jak i rodzina zastępcza zgodnie twierdzili, że chłopiec, o którego przysposobienia dotyczy wniosek, nie był wyróżniany przez wnioskodawców ani nie czynili oni jakichkolwiek deklaracji mogących wywołać u dziecka nadzieję, iż zostanie przysposobione.

Małżonkowie dowiedzieli się, że prowadzone jest postępowanie o ustanowienie opieki dla tego chłopca. Gdy to nastąpiło, niezwłocznie pełnomocnik procesowy małżonków (adwokat)

złożył w sądzie wniosek o przysposobienie dziecka, a wnioskodawcy poinformowali o tym pracowników ośrodka adopcyjnego, żywiąc nadzieję, iż ośrodek zaakceptuje małżonków, jako kandydatów na rodziców adopcyjnych dla tego małoletniego. Ośrodek jednak poinformował, że dziecko nie zostało dotychczas zgłoszone do ośrodka jako kandydujące do przysposobienia, zaś małżonkowie, składając wniosek o przysposobienie, naruszyli obowiązkową procedurę opisaną w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Do wyznaczonego terminu rozprawy w sprawie o przysposobienie dziecko, które pragnęli przysposobić, nie zostało zakwalifikowane do przysposobienia. Wnioskodawcy poinformowali o tym sąd i cofnęli wniosek o przysposobienie z zamiarem jego ponowienia, gdy ośrodek adopcyjny formalnie wskaże im to dziecko jako kandydata do adopcji. To jednak nie następowało, mimo iż dziecko zostało zgłoszone do ośrodka adopcyjnego.

Pełnomocnik małżonków poinformował ośrodek adopcyjny, iż pozostają oni „do dyspozycji” ośrodka i proszą, aby zostali uwzględnieni jako osoby kandydujące do przysposobienia tego określonego dziecka. Nadal nie było szybkiej reakcji ośrodka na to oczekiwanie, a jedynie informacja, iż ośrodek odpowie na pismo pełnomocnika małżonków w terminie 14 dni od jego otrzymania. Obawiając się, iż ośrodek może przed udzieleniem odpowiedzi (w terminie owych 14 dni) wskazać dziecko innym oczekującym kandydatom na rodziców adopcyjnych, małżonkowie niezwłocznie ponowili wniosek o przysposobienie. W jego uzasadnieniu opisali powyższe, stwierdzając, że kochają dziecko, którego dotyczy ich wniosek, oraz informując, że aktualnie relacje między wnioskodawcami a pracownikami ośrodka adopcyjnego „uległy ochłodzeniu”, mimo iż wcześniej byli oceniani przez ośrodek adopcyjny bardzo pozytywnie.

Sąd, zgodnie z art. 585 § 2² k.p.c., zwrócił się do ośrodka adopcyjnego, w którym wnioskodawcy byli objęci „postępowaniem adopcyjnym”, o nadesłanie świadectwa ukończenia przez wnioskodawców szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, z uwzględnieniem art. 172 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, oraz opinii kwalifikacyjnej o nich. Dokumenty te ośrodek przesłał, zaznaczając, iż opinia kwalifikacyjna została przygotowana bezpośrednio po ukończeniu przez kandydatów szkolenia, zaś: „[...] w chwili obecnej zaistniały nowe okoliczności dotyczące sytuacji małżonków, którzy bez udziału ośrodka adopcyjnego, złożyli wniosek o przysposobienie małoletniego [...]. Ośrodek nie dokonywał doboru rodziny do dziecka”.

Po uzyskaniu żądanych dokumentów w dniu 28 kwietnia 2018 r. Sąd w piśmie, wysłanym dnia 7 maja 2018 r., zwrócił się do ośrodka adopcyjnego z zapytaniem, czy małoletni „został objęty procedurą adopcyjną, a jeżeli tak, to czy ośrodek dokonał doboru rodziny adopcyjnej dla wymienionego małoletniego i czy jest to rodzina wnioskodawców, czy też jest to inna rodzina. Ponadto prosi się o podanie [w terminie 7 dni], jakie nowe okoliczności zaszły po wydaniu opinii kwalifikacyjnej”.

W odpowiedzi ośrodka, która wpłynęła do sądu w dniu 21 maja 2018 r., wskazano, że procedura kwalifikowania małoletniego do przysposobienia nie zakończyła się w związku

z oczekiwaniem na opinię lekarza neurologa, a w konsekwencji nie nastąpiło wskazanie kandydatów na rodziców adopcyjnych dla niego.

Co do „nowych okoliczności” ośrodek wskazał, iż stanowi je złożenie wniosku o przysposobienie dziecka z pominięciem doboru stron, do którego dokonania wyłącznie uprawniony jest ośrodek adopcyjny. „Powyższe działanie wnioskodawców budzi wątpliwości pracowników Ośrodka w przedmiocie zrozumienia przez kandydatów istoty przysposobienia”.

Podczas wysłuchania informacyjnego na rozprawie w dniu 18 czerwca 2018 r. wnioskodawczyni powiedziała, między innymi, co następuje: „panie [z ośrodka adopcyjnego] powiedziały żebyśmy wzięli adwokata [...], że mamy sami złożyć wniosek, bo w inny sposób poznaliśmy dziecko, poczuliśmy więź z dzieckiem. Ośrodek ma swoje procedury, w ośrodku wiedzą, że chcemy adoptować X. Zwracaliśmy się z prośbą o przedstawienie X. Dostaliśmy odpowiedź, że to nie jest zgodne z procedurami ośrodka i że sami mamy działać, nie widzą żadnych przeszkód, ale nie przedstawiają nam tego dziecka [...] Na razie nie mamy kontaktów z dzieckiem, bo ośrodek zakazał tych kontaktów”.

Sąd postanowił ponownie zwrócić się do ośrodka adopcyjnego o nadesłanie informacji; „czy została omówiona sytuacja małoletniego X zgodnie z procedurą obowiązującą w ośrodku [...] i czy po omówieniu sytuacji małoletniego dokonano doboru odpowiedniej ze względu na potrzeby małoletniego rodziny przysposabiającej. Prosi się również o wskazanie, czy rodzina wnioskodawców została uwzględniona przy doborze rodzin dla małoletniego. Jeżeli nie została uwzględniona, to prosi się o podanie, jaka jest tego przyczyna [poza obejściem przepisów obowiązujących w procedurze adopcyjnej]”.

Ośrodek adopcyjny odpowiedział, iż procedura doboru rodziny dla X została odroczone do czasu rozpoznania wniosku o przysposobienie w tej sprawie. Jednocześnie poinformował, że rodzina wnioskodawców prawdopodobnie nie byłaby uwzględniona wśród rodzin rozpatrywanych jako odpowiedni kandydaci na rodziców adopcyjnych dla X, bowiem wnioskodawcy zostali już zakwalifikowani jako oczekujący na dziecko młodsze od X – takie, które nie ukończyło czterech lat.

Na kolejnej rozprawie w dniu 18 lipca 2018 r. wnioskodawcy podtrzymali wniosek. Opiekun dziecka poinformował, że wnioskodawcy nie kontaktują się z dzieckiem, oraz że ośrodek adopcyjny nikogo nie skierował na kontakt z X, a także, iż w okresie ostatniego roku matka nie odwiedzała dziecka w rodzinie zastępczej.

Na tej rozprawie Sąd postanowił „w drodze zabezpieczenia do prawomocnego zakończenia postępowania w niniejszej sprawie” orzec osobistą styczność stron wnioskowanego przysposobienia, a nadzór nad jej przebiegiem powierzyć ośrodkowi adopcyjnemu, który prowadzi sprawę dziecka, zobowiązując ośrodek do przedłożenia sądowi „wywiadu z przebiegu styczności” do dnia 31 sierpnia 2018 r. W tym samym w postanowieniu Sąd dopuścił dowód z opinii tegoż ośrodka adopcyjnego na okoliczność: „jaka jest więź emocjonalna małoletniego z wnioskodawcami, czy wnioskodawcy mają predyspozycje i motywację do

pełnienia funkcji rodziny adopcyjnej [...] po 2 miesiącach osobistej styczności [...]”. Na tę samą okoliczność Sąd dopuścił dowód z opinii OZSS, wyznaczając termin jej przedstawienia do dnia 31 sierpnia 2018 r. Jednocześnie Sąd zlecił zawodowemu kuratorowi rodzinnemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w terminie 14 dni od umieszczenia dziecka w rodzinie wnioskodawców.

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie poinformowało Sąd, że wnioskodawcy przejęli pieczę nad dzieckiem w dniu 22 lipca 2018 r.

Zarówno wywiad środowiskowy, jak i opinie, których sporządzenie zlecił Sąd ośrodkowi adopcyjnemu i OZSS, zawierały pozytywne dla wnioskodawców konkluzję. Warto podkreślić, iż z opinii ośrodka adopcyjnego wynika również informacja, że wnioskodawcy nie mieli styczności z rodzicami dziecka, które pragną przysposobić.

Na kolejnej rozprawie w dniu 10 kwietnia 2019 r. wniosek o przysposobienie pełne został rozstrzygnięty jego orzeczeniem.

3. Przykładowa dokumentacja wniosku o przysposobienie przygotowana przez ośrodek adopcyjny

Poszczególne ośrodki adopcyjne, które przygotowywały przysposobienie, miały zróżnicowane wymagania co do warunków, jakie powinni spełniać kandydaci na rodziców adopcyjnych, dokumentów, jakie powinni przedstawić. W różny sposób były organizowane szkolenia i różna była częstotliwość ich organizowania, co miało wpływ na czas oczekiwania na uzyskanie kwalifikacji umożliwiającej rozpoczęcie kolejnego oczekiwania na wskazanie dziecka. Co do zasady wymagania opisane w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej były realizowane, jednakże sposób ich realizacji w poszczególnych ośrodkach adopcyjnych nie był identyczny. Przejawiało się to w dokumentacji wniosków adopcyjnych przesyłanej do sądu, gdy czynił to ośrodek adopcyjny.

3.1. Dokumentacja wniosku o przysposobienie, przygotowana i przesłana do sądu przez ośrodek adopcyjny wraz z wnioskiem przysposabiających

Przykład pierwszy⁶⁸

Ośrodek adopcyjny przesłał do sądu dwa wnioski (każdy w dwóch egzemplarzach) podpisane przez wnioskodawców: 1. wniosek o przysposobienie, 2. wniosek o ustalenie osobistej

⁶⁸ Dokumentacja przygotowana przez Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny, Filia w Wodzisławiu Śląskim do sprawy Sądu Rejonowego w Rybniku.

styczności, jako wniosek o wydanie „zarządzenia tymczasowego w przedmiocie umieszczenia [*dane personalne dziecka*] w naszym miejscu zamieszkania pod naszą osobistą opieką (pieczę) do czasu zakończenia postępowania o przysposobienie”. Załącznikami były niżej wymienione dokumenty w kolejności, w jakiej znajdują się w aktach sprawy.

1. Odpisy zupełne aktu urodzenia dziecka oraz aktu małżeństwa wnioskodawców
2. Imienne świadectwo ukończenia szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka o wskazanym numerze z zaznaczeniem roku wydania (nr...../2018)

W świadectwie podano nazwę programu szkoleniowego („Adopcja drogą do prawdziwej miłości”), datę, numer i znak decyzji ministra właściwego do spraw rodziny zatwierdzającej program, daty rozpoczęcia i zakończenia szkolenia, wymiar godzinowy (47 godzin), tematykę z podziałem na zajęcia indywidualne i grupowe z dokładnym wskazaniem, ile czasu poświęcono na poszczególne tematy objęte szkoleniem. Na dokumencie znajdują się własnoręczne podpisy osób, które przeprowadziły szkolenie, oraz odcisk pieczęci ośrodka adopcyjnego i podpis jego dyrektora. Poprzedzają one stwierdzenie, iż osoby, które odbyły szkolenie zostały przygotowane „do pełnienia funkcji rodziny adopcyjnej”.

3. Opinia kwalifikacyjna o wskazanym numerze z zaznaczeniem miesiąca i roku wydania (nr kolejny/nr miesiąca np. 12/2018).

W opinii wskazano dane personalne (imiona, nazwiska, daty urodzenia) i adres kandydatów do przysposobienia (małżonków) oraz stwierdzono, że te osoby spełniły wymagania stawiane kandydatom do przysposobienia dziecka, uzyskawszy: „pozytywną opinię potwierdzającą ich właściwą motywację do przysposobienia dziecka, odpowiednie predyspozycje osobowościowe oraz kompetencje opiekuńczo-wychowawcze”, a we wskazanej dacie zostały zakwalifikowane przez Komisję Kwalifikacyjną do Spraw Rodzin określonego ośrodka adopcyjnego do pełnienia funkcji rodziny adopcyjnej. Ocenę kandydatów sporządzono w oparciu o: „diagnozę psychologiczno-pedagogiczną, wywiad adopcyjny przeprowadzony w miejscu zamieszkania kandydatów, udział w szkoleniu dla kandydatów do przysposobienia dziecka [o wskazanym numerze], analizę dokumentów złożonych przez kandydatów”. Powyższe potwierdzają własnoręczne podpisy członków Komisji oraz odcisk pieczęci ośrodka adopcyjnego i podpis jego dyrektora.

4. Opinia o kwalifikacjach osobistych kandydatów do przysposobienia ze wskazaniem danych personalnych (imiona, nazwiska, daty urodzenia) i adresu kandydatów do przysposobienia (małżonków).

Opinia składa się z dwóch części: pedagogicznej i psychologicznej, stanowiących odrębne dokumenty podpisane i zaopatrzone w pieczęć osoby, która sporządziła daną część opinii (odpowiednio pedagoga i psychologa).

3a „Część I. Pedagogiczna” w prezentowanym stanie faktycznym składa się z pięciu stron maszynopisu. Jest podzielona na niżej wymienione punkty:

- Zastosowane narzędzia diagnostyczne (wymieniono rozmowę, dane z wywiadu w miejscu zamieszkania, analizy dokumentacji oraz testów pedagogicznych o nazwach: Kwestionariusz Wywiadu dla Rodziców według Marii Ziemskiej i Thomasa Gordona, Kwestionariusz Ankiety: „Czego najbardziej boję się, gdy myślę o adopcji dziecka”, „Analiza środowiska rodzinnego – rodzina pochodzenia” Marii Ryś),
- Ogólne informacje dotyczące małżonków:
 - (1) Historia małżeństwa (sposób poznania się, etapy kształtowania się związku, charakterystyka każdego z małżonków, informacja o sposobie podejmowania ważnych decyzji w związku, okoliczności poprzedzające decyzję o rodzicielstwie adopcyjnym);
 - (2) Warunki mieszkaniowe (opis domu, jego wyposażenia technicznego, informacja o „ładzie i porządku”, jakie panowały w mieszkaniu w dniu przeprowadzania wywiadu adopcyjnego);
 - (3) Warunki materialne (oddzielnie zostały podane informacje o wykształceniu, zawodzie, aktywności zawodowej każdego z małżonków i ich ocen w rolach pracowniczych; nie padano natomiast ani wysokości uzyskiwanych przychodów ani informacji o majątku);
 - (4) Charakterystyka środowiska rodzinnego małżonków (opisano rodziców, rodzeństwo i rodzinę rodzeństwa każdego z małżonków oraz historie dzieciństwa, młodości, przebiegu nauki i usamodzielniania każdego z kandydatów na rodzica adopcyjnego w oparciu o ich wypowiedzi i wspomnienia);
 - (5) Stan zdrowia małżonków (krótkie stwierdzenie, że z załączonych zaświadczeń lekarskich wynika zadowalający stan zdrowia);
 - (6) Zainteresowania oraz wzajemne relacje małżonków (krótka informacja, że żona lubi czytać książki, a mąż interesuje się automatyką i elektroniką, wspólnie lubią spacerować).
- Oczekiwania oraz motywacje skłaniające małżonków do przysposobienia dziecka

W tym punkcie zawarto informacje o „dużych zasobach miłości”, którymi małżonkowie chcą podzielić się z dzieckiem, deklarację w przedmiocie jawności przysposobienia wobec dziecka, zamiaru przekazywania mu „szacunku wobec innych ludzi, szczerości oraz tradycji rodzinnych”, a także zapowiedź akceptacji dziecka zdrowego bądź z niewielkim i usuwalnymi opóźnieniami i dysfunkcjami.

- Analiza testów pedagogicznych (opis uzyskanych wyników).
- Podsumowanie.

W podsumowaniu zawarto stwierdzenie, iż „nie dostrzega się przeciwwskazań do adopcji dziecka przez kandydatów”, ocenę ich wypowiedzi, jako „szczerych”, a także przeświadczenie osoby opiniującej, że kandydaci „posiadają odpowiednie kwalifikacje osobiste” uzasadniające przewidywanie, iż sprostają wychowaniu przysposobianego dziecka.

3b „Część II. Psychologiczna” w prezentowanym stanie faktycznym składa się również z pięciu stron maszynopisu.

- We wstępnej części (bez tytułu) wymieniono zastosowane metody i narzędzia badawcze.

Były to: „EPQR” Eysencka, „Kwestionariusz Komunikacji Małżeńskiej” M. Plopy, „Kwestionariusz do oceny kandydatów na rodziców adopcyjnych, opiekunów prawnych i mediatorów «CUIDA» – polska normalizacja Aleksandra Jaworska, metody projekcyjne, rozmowa psychologiczna z kandydatami, obserwacja funkcjonowania kandydatów w trakcie szkolenia indywidualnego i grupowego”).

- Informacje o kandydatach zostały podzielone na niżej wymienione punkty:

- (1) Charakterystyka środowiska rodzinnego oraz sytuacji bytowej kandydatów małżonków (informacje zawarte w tym punkcie pokrywają się z odpowiednimi ustaleniami z opinii pedagogicznej);
- (2) Funkcjonowanie związku małżeńskiego kandydatów. Wzajemne relacje i więzi małżonków (informacje opierają się na wypowiedziach samych małżonków i ich ocenie wzajemnych relacji, z której wynika, że są „zgraną parą”, oceniają swój związek jako oparty na „miłości, szacunku i przyjaźni”, czują się „spełnieni”, dostrzegają u siebie „zdolność do kompromisu”. Każde z małżonków przedstawiło też niezwykle pozytywną, wręcz entuzjastyczną ocenę drugiego, przykładowo: „Fantastyczny człowiek, czuły, pełny empatii”. Podano tu, że małżonkowie lubią wspólnie gotować, troszczyć się o psa itp., ale także np., że żona jest chora na fenylketonurię, choć jak się wydaje tak istotna informacja powinna być podana w I części opinii, gdzie wyodrębniono punkt zatytułowany „stan zdrowia małżonków”, ale o tej chorobie nie wspomniano);
- (3) Stosunek kandydatów do problemu bezdzietności. Uwagi zawarte w tym punkcie opinii informują o długotrwałym leczeniu i próbach rodzicielstwa dzięki zastosowaniu metody in vitro. Niepowodzenie tej metody wywołało rozmowy na temat przysposobienia. W opinii znajduje się stwierdzenie, że „Oboje małżonkowie potrafili rozpoznać i wyrazić swoje uczucia związane ze stratą, ich postawa mieści się w tym zakresie w granicach normy”;
- (4) Motywacja kandydatów do przysposobienia to punkt pokrywający się z analogicznym fragmentem pierwszej, „pedagogicznej” części opinii o kandydatach. W istocie stanowi powtórzenie deklaracji i planów wypowiedzianych przez małżonków, np., że obok realizacji własnego pragnienia rodzicielstwa chcą przez przysposobienie „stworzyć dom dla dziecka [...] nauczyć je kochania i bycia kochanym”.

- Charakterystyka psychologiczna kandydatów

Charakterystyka psychologiczna została dokonana oddzielnie dla każdego z małżonków z uwzględnieniem problemów: (1) aprobaty społecznej, (2) opieki odpowiedzialnej, opieki uczuciowej, wrażliwości na innych. W ocenie kobiety wskazano, że jest „osobą introwertyczną, o niskim stopniu ekstrawersji i neurotyczności i przeciętnej psychotyczności nie

posiada skłonności do uzależnień ani przestępstw”. Mężczyznę scharakteryzowano jako „osobę ambiwertyczną o niskim poziomie neurotyczności przejawiającą niski poziom cech psychotycznych, skłonności do uzależnień czy przestępstw”.

- Postawy rodzicielskie i wychowawcze

Postawy rodzicielskie i wychowawcze zostały ocenione syntetycznie jako „prawidłowe, oparte o bezwarunkową akceptację dla osoby dziecka”.

- Analiza psychologiczna doświadczeń kandydatów z dzieciństwa

W punkcie opinii pod wskazanym tytułem (nieco ponad ½ strony maszynopisu) zamieszczono relację (wspomnienie) każdego z kandydatów na rodzica adopcyjnego z dzieciństwa i młodości i ich ocenę tego etapu w życiu. Kobieta scharakteryzowała swoje dzieciństwo jako: „udane, rodzinne i spokojne”, mężczyzna jako: „szczęśliwe i beztroskie”, spędzone w domu rodzinnym ocenionym jako: „stabilny, bezpieczny i dostatni”. Oboje pozytywnie ocenili małżeństwa swoich rodziców, a mężczyzna zwrócił szczególną uwagę na swoje bardzo bliskie relacje z dziadkami.

Istotne w biografii kobiety są doświadczenia związane z chorobą (fenyloketonurią), które wyrażały się w konieczności przestrzegania drastycznej diety. Kontrola spożywanych posiłków została oceniona jako „nie do zniesienia”, czyniła też poddaną jej dziewczynkę „inną” w porównaniu z rówieśnikami, ale – mimo że była postrzegana jako „brzemień” – wyrabiała zdyscyplinowanie i poczucie odpowiedzialności. Te cechy zostały spożytkowane w ramach wymagających wskazanych cech treningów z zakresu akrobatyki, tańca i baletu, które kandydatka na matkę adopcyjną uprawiała w młodości. „Mozolne treningi i wyjazdy wyrobiły w niej hart ducha, wykształciły tendencje do ciężkiej pracy i determinacji w działaniu”. Przyszła matka adopcyjna oceniła, że zawsze była osobą „zdyscyplinowaną i spokojną”, a jej mąż, że od czasów młodości jest „odpowiedzialny, sumienny i pracowity”, skupiony na osiągnięciu kolejnych celów edukacyjnych i zawodowych.

Niejako w podsumowaniu uwag omawianego fragmentu opinii znajduje się stwierdzenie: „W domach obojga kandydatów dominowało poczucie bezpieczeństwa, miłość i wzajemny szacunek stanowiący przekaz generacyjny rodzin kandydatów”.

- Podsumowanie i wniosek

Ten fragment opinii zawiera ocenę, iż kandydaci na rodziców adopcyjnych „posiadają prawidłowe predyspozycje osobowościowe, które sprzyjają nawiązaniu z dzieckiem relacji emocjonalnej [...] należy spodziewać się pozytywnego przebiegu przysposobienia dziecka przez małżonków i nawiązania wzajemnych silnych więzi uczuciowych z dzieckiem [...]. Nie dostrzega się przeciwwskazań odnośnie kwalifikacji rodziny do dalszych etapów procesu przysposobienia dziecka [...]”.

5. Zaświadczenia o zatrudnieniu na czas nieokreślony z zakładów pracy każdego z wnioskodawców;

6. Zaświadczenia o średniej wysokości wynagrodzenia z zakładów pracy każdego z wnioskodawców z ostatniego kwartału poprzedzającego datę udzielenia tej informacji;
7. Opinie od pracodawcy każdego z małżonków charakteryzujące ich jako pracowników z podkreśleniem takich zalet, jak: wysoka kultura osobista, bezkonfliktowość, nastawienie na współpracę z innymi, chęć udzielania pomocy innym osobom, gdy zachodzi sytuacja tego wymagająca;
8. Zaświadczenia lekarskie w formie ankiety sformułowanej prawdopodobnie przez ośrodek adopcyjny, wypełnionej przez lekarza „prowadzącego”, dysponującego „dokumentacją medyczną (kartoteka, karty informacyjne, aktualne wyniki badań)”. Znajdują się w niej pytania o choroby przewlekłe, okresy zaostrzeń w przebiegu chorób przewlekłych znacznie ograniczających zdolność do samodzielnego funkcjonowania osoby, której ankieta dotyczy, pytania o występowanie/nie występowanie określonych objawów (ból, duszności, kołatanie serca, omdlenia, utraty przytomności, ograniczenia percepcji uwagi, utrzymujące się obrzęki, niemożność podejmowania wysiłku), występowanie/niewystępowanie hospitalizacji (liczba i terminy hospitalizacji). Ankieta zawiera też pytania mające (1) określić rokowanie co do prawdopodobieństwa wystąpienia pogorszenia sprawności organizmu osoby opiniowanej, wynikającego ze stwierdzonych schorzeń, po upływie pięciu, dziesięciu i piętnastu lat od daty aktualnego opiniowania, (2) określić wpływ stwierdzonych schorzeń na zdolność do pracy zarobkowej, (3) wyjaśnić, czy lekarz wypełniający ankietę kiedykolwiek wnioskował do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o uznanie osoby kandydującej do przysposobienia dziecka za: (a) niezdolną częściowo bądź całkowicie do wykonywania pracy zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi, (b) niezdolną do samodzielnej egzystencji, to jest wymagającą opieki osób trzecich. Kończące ankietę pytanie brzmi: „czy według Pana/Pani opinii aktualny i przewidywany w ciągu najbliższych 5–15 lat stan zdrowia osoby ubiegającej się o adopcję dziecka pozwala na sprawowanie opieki nad dzieckiem?”. Na udzielenie odpowiedzi na to pytanie w druku ankiety przewidziano około $\frac{1}{4}$ strony. W górnej części pierwszej strony „zaświadczenia-ankiety” zamieszczone są odciski dwóch pieczęci: z lewej strony zakładu opieki zdrowotnej, w którym działa lekarz wypełniający ankietę, z prawej strony ośrodka adopcyjnego. „Zaświadczenie-ankieta” jest własnoręcznie podpisane przez lekarza, który wypełnił ankietę i zaopatrzone w odcisk pieczęci, zawierającej jego dane personalne, numer w Centralnym Rejestrze Lekarzy RP (tzw. numer PWZ, potwierdzający prawo wykonywania zawodu), prowadzonym przez Centralną Izbę Lekarską oraz nazwę specjalizacji i jej stopnia (o ile dany lekarz takowe uzyskał);
9. Zaświadczenie lekarskie wydane na potrzeby prowadzenia procesu adopcji przez lekarza psychiatrę (oddzielne dla każdego z kandydatów) stwierdzające, że kandydat na rodzica adopcyjnego (zbadany określonego dnia) nie przejawiał „objawów

psychopatologicznych” podczas badania. Zaświadczenie jest zaopatrzone w górnym lewym rogu w pieczęć Poradni Zdrowia Psychicznego. Poniżej fragmentu zatytułowanego „Opinia” z lewej strony znajduje się niepodpisany przez kogokolwiek odcisk pieczęci Ośrodka Adopcyjnego, a z prawej strony znajduje się własnoręczny podpis i pieczęć lekarza psychiatry;

10. Informacja z Krajowego Rejestru Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości o każdym z kandydatów, że „nie figuruje w Kartotece Karnej Krajowego Rejestru Karnego” ze wskazaniem daty. (Na wypełnionym druku Zapytania o udzielenie informacji o osobie informacja o niekaralności jest przedstawiona w formie odcisku tuszowego z Punktu Informacyjnego Krajowego Rejestru Karnego przy określonym sądzie okręgowym);
11. Opinia Ośrodka Adopcyjnego z pierwszego kontaktu społeczno-emocjonalnego kandydatów na rodziców adopcyjnych z przedstawionym im dzieckiem oczekującym na możliwość przysposobienia podpisana przez pedagoga, zaopatrzona w jego pieczęć oraz w pieczęć Ośrodka Adopcyjnego. Opinia licząca dwie strony maszynopisu zawiera dosyć szczegółowy opis spotkania oraz ocenę, że jego przebieg dobrze rokuje dla nawiązania więzi pomiędzy potencjalnymi stronami stosunku przysposobienia;
12. Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego wypełniony i podpisany własnoręcznie przez każdego z przyszłych rodziców adopcyjnych i przez osobę nazwaną w jego druku „przeprowadzającą wywiad” (w danym przypadku – pedagoga, pracownika ośrodka adopcyjnego). Wypełniony pismem drukowanym kwestionariusz jest zaopatrzony w odcisk pieczęci Ośrodka Adopcyjnego i pieczęci personalnej pedagoga.

Przykład drugi⁶⁹

W prezentowanym przypadku żądającym orzeczenia przysposobienia był mąż matki małoletnich pasierbów, których ojciec zginął w wypadku siedem lat przed zawarciem małżeństwa przez aktualnego męża matki będącej w dniu zawierania kolejnego małżeństwa wdową. Z pisma ośrodka adopcyjnego, które wpłynęło do sądu (z kompletem dokumentów oraz wnioskiem ojczyma o przysposobienie dwojga pasierbów) w dniu 5 kwietnia 2019 r., wynika, że wnioskodawca zgłosił się do ośrodka adopcyjnego dnia 12 lutego 2019 r. „z wnioskiem o przysposobienie dzieci żony” i „objęty został postępowaniem adopcyjnym”. Ośrodek adopcyjny informuje sąd, że wnioskodawca „w dniu 18 marca 2019 r., po spełnieniu wymagań procedury adopcyjnej uzyskał pozytywną opinię kwalifikacyjną na rodzica adopcyjnego – numer opinii [...]”. Do opisywanego „pisma przewodniego” ośrodka adopcyjnego załączono: trzy odpisy wniosku o orzeczenie przysposobienia, odpis zupełny aktu małżeństwa wnioskodawcy z matką dzieci, odpis skrócony aktu zgonu ojca dzieci, kserokopię wyroku rozwiązującego

⁶⁹ Dokumentacja przygotowana przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Adopcyjny w Toruniu

poprzednie małżeństwo wnioskodawcy, z którego wynika, że z pierwszą żoną wnioskodawca ma jedno małoletnie dziecko, urodzone 8 grudnia 2001 r. (a więc liczące w dniu wpływu wniosku o przysposobienie do sądu 17 lat i 3 miesiące) pozostające pod bezpośrednią, bieżącą pieczęią swojej matki oraz inne dokumenty, wymienione poniżej.

1. Zaświadczenie o stanie zdrowia;

Zaświadczenie zostało wydane przez niepubliczny ZOZ. Po wskazaniu imienia, nazwiska, numeru PESEL oraz adresu wnioskodawcy brzmi: „Pacjent ogólnie zdrowy bez obciążeń i chorób przewlekłych w wywiadzie. Zaświadczenie wydano na potrzeby postępowania adopcyjnego”.

2. Kserokopia Informacji o Przychodach (PIT 11) za rok 2018;

3. Informacja z Krajowego Rejestru Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości, że wnioskodawca „nie figuruje w Kartotece Karnej Krajowego Rejestru Karnego” ze wskazaniem daty;

4. Wypełniony Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego podpisany przez osobę przeprowadzającą wywiad z jej podpisem i pieczęcią, z której wynika, że ta osoba jest pedagogiem;

5. Dokument o nazwie „Diagnoza pedagogiczna” o objętości nieco ponad jedną stronę pisma maszynowego

Na początku tego dokumentu wskazano, że przedstawiona diagnoza wynika z: „wywiadu pedagogicznego, obserwacji, analizy dokumentacji kandydata zawartej w aktach o wskazanym numerze ewidencyjnym, kwestionariusza dla kandydatów ubiegających się o adopcję, kwestionariusza dla kandydatów dotyczącego motywacji do adopcji”. Następnie przedstawiono podstawowe informacje o kandydacie (imię, nazwisko, data i miejsce urodzenia, wykształcenie, zatrudnienie, zainteresowania, tryb życia), o jego rodzicach oraz o planie przysposobienia dzieci żony, które traktują wnioskodawcę jak ojca i noszą jego nazwisko (nabyte wskutek oświadczenia małżonków). Dokument kończą „Wnioski” (trzy zdania), z których wynika, że motywacja kandydata jest „odpowiednia”, a decyzja przemyślana i uzgodniona zarówno z matką dzieci, jak i z dziećmi „doskonale zorientowanymi w swojej sytuacji”. Opiniujący pedagog stwierdza, że kandydat we właściwy sposób troszczy się o rodzinę (żonę, własne dzieci i dzieci, które pragnie przysposobić), stworzył z żoną „bardzo dobre warunki mieszkaniowe i finansowe”;

6. Opinia Ośrodka Adopcyjnego na okoliczność, czy wnioskodawca (imię i nazwisko) spełnia całokształt przesłanek niezbędnych do przysposobienia małoletnich dzieci żony (imiona i nazwisko)

We wstępnej części dokumentu, liczącego siedem stron maszynopisu, znajduje się informacja, że opinia została sporządzona na podstawie: wywiadu psychologicznego z małżonkami,

oceny cech osobowości wnioskodawcy oraz jego kwalifikacji opiekuńczo-wychowawczych. Badanie wnioskodawcy oparto o „wywiad, obserwację, wyniki badań kwestionariuszowych (Kwestionariusz CUIDA, Kwestionariusz Skali Postaw Rodzicielskich M. Plopy, Kwestionariusz Stylów Przywiązania M. Plopy oraz badań projekcyjnych – Test Niedokończonych Zdań – J.B. Rotter). Tekst opinii składa się z części poświęconych kolejno: matce dzieci, wnioskodawcy, pasierbicy wnioskodawcy, pasierbowi wnioskodawcy. Informacje o każdej z wymienionych osób dorosłych dotyczą daty i miejsca urodzenia, edukacji, drogi zawodowej, stanu zdrowia, relacji z rodziną pochodzenia, historii wcześniejszych związków małżeńskich oraz aktualnego małżeństwa, planu przysposobienia.

Kontakt osoby badającej z każdym z małżonków został oceniony jako bardzo dobry, ich udział w rozmowie jako „chętny”, „nastrój wyrównany, afekt dostosowany do sytuacji, a orientacja w pełni zachowana”. Osoba badająca odnotowała przeświadczenie matki dzieci i wnioskodawcy, że przysposobienie, choć „niczego nie zmieni” w życiu domowym, to „pozytywnie wpłynie na bezpieczeństwo dzieci”. W uwagach poświęconych wnioskodawcy dodatkowo podano szereg jego cech. Między innymi wskazano, że „potrafi zidentyfikować, zaakceptować i wyrazić uczucia, jakie wywołuje przeżycie straty” (jego brat zmarł po długotrwałej chorobie). Ma umiejętności „planowania, kontrolowania, decydowania [...] zwykle łatwo dostosowuje się do zmian [...] kieruje emocjami w sposób wystarczająco adaptacyjny [...] deklaruje prawidłowe postawy rodzicielskie [...] jest konsekwentny w swoim działaniu w stosunku do dziecka [...] zapewnia odpowiedni poziom ochrony”. W uwagach poświęconych każdemu z dzieci kandydujących do przysposobienia osoba badająca podała daty i miejsca urodzenia, informacje o stanie ich zdrowia, dotychczasowej edukacji i planach dotyczących kontynuowania nauki, sposobie spędzania wolnego czasu, zainteresowaniach, ulubionych rozrywkach, relacjach z ojczyzną oraz akceptacji przysposobienia. Wnioski z opinii obejmują stwierdzenie, że „zaprezentowane cechy osobowości uzasadniają przekonanie, że wnioskodawca będzie zdolny do właściwego spełnienia obowiązków rodzica dla małoletnich [...] przysposobienie będzie zgodne z dobrem małoletnich i całej rodziny [...]”. Opinia jest podpisana i zaopatrzona pieczęcią imienną osoby, która ją przygotowała będącej psychologiem.

7. Opinia kwalifikacyjna nr.....

Dokument zawiera stwierdzenie, że wnioskodawca (imię i nazwisko, data urodzenia, miejsce zamieszkania) w podanym dniu (data), „po spełnieniu wymagań procedury adopcyjnej obowiązującej w (nazwa ośrodka adopcyjnego wystawiającego opinię) oraz na podstawie art. 170 ust. 1 pkt 1 ustawy [...] o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej [...] uzyskał pozytywną opinię kwalifikacyjną na rodzica adopcyjnego dla małoletniego rodzeństwa (imiona, nazwisko, daty urodzenia dzieci). Poniżej podano skład Komisji Kwalifikacyjnej (imiona i nazwiska, zawód lub stanowisko służbowe, własnoręczne podpisy), którą stanowiło trzech pedagogów, trzech psychologów, radca prawny oraz dyrektor ośrodka adopcyjnego.

Dokument jest na końcu opatrzony datą sporządzenia oraz pieczęcią i własnoręcznym podpisem dyrektora ośrodka adopcyjnego.

8. Opinia sporządzona na podstawie art. 586 § 4 i § 5 k.p.c. dotycząca kandydata na rodzica adopcyjnego (imię i nazwisko) wnioskującego o przysposobienie dzieci żony (imiona i nazwisko, daty urodzenia)

Data tej opinii jest taka sama, jak data wyżej opisanej Opinii kwalifikacyjnej. Dokument ma objętość jednej strony pisma maszynowego. Jego treść stanowi streszczenie informacji i ocen, jakie zostały przedstawione odnośnie do osoby wnioskodawcy w Opinii Ośrodka Adopcyjnego na okoliczność, czy wnioskodawca spełnia całokształt przesłanek niezbędnych do przysposobienia małoletnich dzieci żony (scharakteryzowanej wyżej w pkt. 6). Jest podpisany i opatrzony pieczęcią osobistą osoby sporządzającej – psychologa (tej samej, która przygotowała wymienioną wyżej opinię). Zawiera informację, iż osoba opiniowana uzyskała Opinię kwalifikacyjną o określonym numerze (scharakteryzowaną wyżej w pkt. 7).

Przykład trzeci⁷⁰

Ośrodek adopcyjny przesłał do sądu wnioski o przysposobienie oraz wnioski „o wyrażenie zgody na umieszczenie dziecka w rodzinie w trybie zarządzenia tymczasowego na czas postępowania adopcyjnego” z własnoręcznymi podpisami każdego z małżonków wnioskujących o przysposobienie wspólne. Część dokumentów, a także opinii i zaświadczeń dołączonych do wniosku, nie odbiega swą konstrukcją oraz ramową treścią od przedstawianych przez ośrodek adopcyjny w innych sprawach. Powyższe stwierdzenie dotyczy następujących załączników do wniosku (w kolejności w jakiej znajdują się w aktach): 1. odpis zupełny aktu urodzenia dziecka, 2. odpis zupełny aktu małżeństwa wnioskodawców, 3. dwa zaświadczenia lekarskie o braku przeciwwskazań zdrowotnych do przysposobienia dziecka, 4. zeznanie o wysokości osiągniętego dochodu za rok 2017, złożone wspólnie przez małżonków wnioskodawców (wypełniony druk PIT-36L), 5. dotycząca każdego z małżonków-wnioskodawców Informacja z Krajowego Rejestru Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości, że wnioskodawca „nie figuruje w Kartotece Karnej Krajowego Rejestru Karnego” ze wskazaniem daty, 6. wypełniony Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego podpisany przez osobę przeprowadzającą wywiad z jej podpisem i pieczęcią, z której wynika, że ta osoba jest psychologiem, 7. opinia pedagogiczna dotycząca małżonków – wnioskodawców sporządzona na podstawie: wywiadu pedagogicznego, wywiadu adopcyjnego, obserwacji, analizy dokumentów przedstawionych przez wnioskodawców, kwestionariusza dla kandydatów ubiegających się o adopcję, kwestionariusza dla kandydatów dotyczącego motywacji do adopcji, 8. diagnoza psychologiczna,

⁷⁰ Dokumentacja przygotowana przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Adopcyjny w Toruniu.

9. dwa imienne Świadectwa ukończenia szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka o wskazanym numerze z zaznaczeniem roku wydania (nr...../2019), nazwą programu szkoleniowego („Kujawsko-Pomorski program szkolenia dla kandydatów do adopcji dziecka”), datą, numerem i znakiem decyzji ministra właściwego do spraw rodziny zatwierdzającej program, datami rozpoczęcia i zakończenia szkolenia i wymienieniem czternastu tematów zajęć⁷¹, 10. opinia kwalifikacyjna.

Specyfika dokumentacji wniosku w prezentowanym przypadku wynika z faktu, iż przysposobienie miało dotyczyć jednego z pięciorga małoletnich dzieci będących rodzeństwem (czworo dzieci pochodzi od tych samych rodziców, jedno ma z nimi tylko wspólną matkę), przebywających w placówce opiekuńczej w różnych grupach dzieci, ale w tym samym budynku. W związku z powyższym przedstawiono dodatkowo niżej opisane dokumenty.

1. Karta zgłoszenia dziecka (przygotowana w maju 2018 r.)

Dokument zawiera następujące bloki informacji: (1) podstawowe dane dziecka: imię, nazwisko, data i miejsce urodzenia dziecka, adres jego miejsca zamieszkania oraz adres miejsca faktycznego pobytu, nazwa instytucji zgłaszającej dziecko do adopcji (Centrum Pomocy Dziecku i Poradnictwa Rodzinnego w X), (2) dane o rodzicach biologicznych dziecka, imiona, nazwiska, numery PESEL, data urodzenia, stan zdrowia i przebyte choroby, (3) informacje na temat utrzymywania przez rodzinę biologiczną kontaktów z dzieckiem, (4) sytuacja prawna dziecka (informacja o prawomocnych orzeczeniach dotyczących władzy rodzicielskiej każdego z rodziców), (5) stosunek dziecka do przysposobienia (informacja, że nie został ustalony z uwagi na zbyt młody wiek dziecka, natomiast opiekun małoletniego oraz Zespół do Spraw Okresowej Oceny Sytuacji Dziecka wyrazili opinię o celowości przysposobienia), (6) rodzeństwo dziecka (imiona, nazwiska, daty urodzenia czworga dzieci, które urodziły się w latach: 2006, 2009, 2014, 2016 i przebywają w placówkach opiekuńczo-wychowawczych „będących w strukturach” podmiotu zgłaszającego dziecko jako kandydata do przysposobienia, (7) szczegółowy opis pobytu dziecka w pieczy zastępczej. Ta część dokumentu jest zaopatrzona w podpis i odcisk pieczęci osoby, która ją sporządziła – pedagoga.

Następnie w opisywanym dokumencie jest wyodrębniony tytuł „Ocena psychofizycznego rozwoju dziecka” (z zaznaczeniem: wypełnia psycholog), w którym zamieszczono informacje i oceny uszeregowane w punkty:

- Informacje o przebiegu rozwoju dziecka (przebieg porodu, waga urodzeniowa, stan po przyjęciu do placówki);
- Ujawnione zaburzenia (opóźnienia) dziecka, ich przyczyny oraz możliwości terapii (oceniono, że opiniowane dziecko jest zdrowe, ale wymaga stymulacji rozwoju funkcji

⁷¹ W Świadectwie zawarta jest klauzula: „Niniejszy dokument zaświadcza jedynie o udziale w programie szkoleniowym, nie daje rekomendacji do przysposobienia dziecka”.

poznawczych, poszerzania wiedzy ogólnej, intensywnych oddziaływań wychowawczych);

- Aktualny poziom rozwoju umysłowego i emocjonalno-społecznego (możliwości poznawcze ocenione jako znacznie poniżej normy, rozwój nieharmonijny, trudności komunikacyjne w mowie czynnej, niski poziom zdolności do rozwiązywania zadań logicznych i matematycznych, niska orientacja przestrzenna, deficyty poznawcze w zakresie pamięci, koncentracji uwagi; szybko się nudzi, niecierpliwi, natomiast „pod względem społeczno-emocjonalnym” dziecko jest „pogodne, energiczne, swobodne w kontakcie”);
- Inne uwagi (między innymi psycholog stwierdził, że „zła atmosfera wychowawcza w domu rodzinnym skutkowała tym, że relacje pomiędzy dziećmi nacechowane były agresją; podano informacje o alkoholizmie matki oraz odbywaniu wieloletniej kary pozbawienia wolności przez ojca).

Kolejny tytuł dokumentu to „Dane o stanie zdrowia oraz rozwoju” z adnotacją wypełnia lekarz, zawiera informacje uszeregowane w niżej wymienione punkty (podtytuły):

- Dane o przebiegu ciąży i porodzie,
- Stan zdrowia dziecka po urodzeniu,
- Przebyte choroby i hospitalizacje),
- Aktualny stan zdrowia (w tym punkcie podano: wagę, wzrost, obwód głowy, ocenę wzroku i słuchu w formie stwierdzenia „wydaje się prawidłowy”),
- Wynik badania pediatrycznego (Stan ogólny – dobry, stan odżywienia – średni, skóra sprężysta bez wykwitów patologicznych, gardło blade, błona śluzowa jamy ustnej wilgotna bez wykwitów patologicznych. Płuca – szmer pęcherzykowy prawidłowy. serce – czynność miarowa, tony głośne itd.).
- Badania neurologiczne i inne specjalistyczne (brak wypełnienia),
- Ocena pediatry – stan ogólny dobry,
- Dokumentacja medyczna – kserokopie wypisów ze szpitala.

Kolejnym punktem opisywanego dokumentu jest półstronicowa opinia psychologa zatytułowana „Ocena psychofizycznego rozwoju dziecka – informacje uzupełniające”. Znajduje się w niej zalecenie konsultacji w poradni okulistycznej oraz zdrowia psychicznego z diagnozą „zaburzenia uwagi” i informacją o leku, jaki jest podawany dziecku.

2. Ocena stopnia możliwości nawiązania przez dziecko więzi emocjonalnej w rodzinie adopcyjnej (ocena jest pozytywna, dokonał jej psycholog podpisany pod dokumentem).
3. Protokół z posiedzenia Zespołu do Spraw Okresowej Oceny Sytuacji Dziecka w dniu [...] w związku ze zgłoszeniem małoletniego [...] do (nazwa ośrodka adopcyjnego)

Protokół uwzględnia treść poszczególnych punktów zawartych w art. 139a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zawiera krótkie ustalenia:

- w przedmiocie zasadności przysposobienia dziecka, jego kontaktów z rodziną biologiczną, które były sporadyczne ze strony matki, częstsze, lecz nieregularne ze strony babci, a nie występowały po stronie ojca w związku z jego osadzeniem w zakładzie karnym. Stwierdzono częste kontakty z rodzeństwem przebywającym w placówkach usytuowanych w tym samym budynku, oceniając, że małe tni lubi przebywać się z rodzeństwem, „wspólnie bawić się, jednak kontakty są mocno zaburzone i nacechowane agresją, często kończą się kłótniami, konfliktami [...] kontakty muszą się odbywać pod kontrolą osób dorosłych”;
- w przedmiocie pierwszeństwa przysposobienia w kraju, ale bez wykluczenia (gdyby się nie powiodło znalezienie odpowiedniej rodziny w kraju) przysposobienia związanego ze zmianą miejsca zamieszkania dziecka na miejsce zamieszkania poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej;
- zasadności nieumieszczenia wspólnie rodzeństwa w jednej rodzinie przysposabiającej z uwagi na liczebność (pięcioro dzieci), wiek poszczególnych dzieci (od 2 do 12 lat), a także „ich indywidualne potrzeby emocjonalne wynikające z deprywacji poprzez wzrastanie w dysfunkcyjnym środowisku rodzinnym i niewłaściwe oddziaływanie opiekuńczo-wychowawczego ze strony matki [...]. Dla dobra dzieci wskazane byłoby jak najszybsze umieszczenie ich w rodzinach, które będą gotowe podtrzymać kontakty między rodzeństwem”.

Protokół został podpisany przez ośmiu członków Zespołu (zastępcę dyrektora, koordynatora placówki, psychologa, pracownika socjalnego, lekarza, przedstawicieli Ośrodka Adopcyjnego, Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie oraz Sądu).

4. Karta kwalifikacji dziecka do przysposobienia krajowego

Dokument ma numer ewidencyjny. Po podaniu imienia, nazwiska, daty urodzenia dziecka zawiera stwierdzenie, że Komisja Kwalifikacyjna Ośrodka Adopcyjnego postanowiła w określonym dniu zakwalifikować małego tniego do przysposobienia krajowego z rozdzieleniem go od rodzeństwa (wymieniono dane czworga dzieci) „w oparciu o: analizę dokumentacji dziecka, w tym analizę jego sytuacji prawnej i medycznej, diagnozę psychologiczną, określenie specyfiki potrzeb dziecka w kontekście prawidłowego doboru rodziny, ocenę stopnia możliwości nawiązania przez dziecko więzi emocjonalnych w nowej rodzinie, analizę aktualnych więzi dziecka z bliskimi mu osobami, analizę sytuacji prawnej rodzeństwa dziecka, analizę całościowej sytuacji dziecka w celu zbadania, czy przysposobienie leży w jego najlepszym interesie, przeprowadzoną z uwzględnieniem opinii, o których mowa w art. 139a ust. 1 pkt 1, 2, 4 i 5 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej [...]”.

W uzasadnieniu decyzji kwalifikacyjnej przedstawiono syntetycznie historię dziecka i jego charakterystykę, a odnośnie do rozdzielenia z rodzeństwem podano, co następuje: „z powodu złej atmosfery w domu rodzinnym relacje z rodzeństwem są złe, nacechowane

agresją i dużą rywalizacją. Sposób funkcjonowania małoletnich względem siebie doprowadził do konieczności rozdzielenia rodzeństwa w obrębie osobnych grup i placówek znajdujących się w obrębie jednego budynku. Po rozdzieleniu nie zaobserwowano u dzieci spontanicznych reakcji związanych z tęsknotą i potrzebą dążenia do spotkania i spędzania czasu razem. [...] Komisja Kwalifikacyjna uwzględniła opinie psychologów i pedagogów placówki o rozdzieleniu rodzeństwa, które nie będzie sprzeczne z ich indywidualnym dobrem, i postanowiła umieścić **X w jednej rodzinie adopcyjnej, a pozostałe rodzeństwo w innych rodzinach**”.

Podano imienny skład sześciuosobowej Komisji Kwalifikacyjnej (trzech pedagogów, dwóch psychologów oraz dyrektor ośrodka adopcyjnego). Na dokumencie znajdują się własnoręczne podpisy członków komisji oraz pieczęć i podpis dyrektora ośrodka adopcyjnego.

5. Oświadczenie opiekuna o zgodzie na poszukiwanie dla pupila rodziny adopcyjnej,
6. Wyciąg z protokołu nr [...] posiedzenia Komisja Kwalifikacyjnej Ośrodka Adopcyjnego z dnia [...]

Z tego dokumentu wynika decyzja o umieszczeniu każdego z trojga najstarszych dzieci w różnych rodzinach adopcyjnych, a dwojga najmłodszych dzieci z rodzeństwa w jednej rodzinie adopcyjnej. Dziecko, którego dotyczy postępowanie, jest jednym z trojga najstarszych dzieci z rodzeństwa podzielonego, aby zwiększyć prawdopodobieństwo przysposobienia każdego z rodzeństwa.

7. Opinia psychologiczna dotycząca rozdzielenia rodzeństwa

Omawiana opinia liczy 2,5 strony maszynopisu. Przedstawia historię rodzeństwa. Opisuje różne dysfunkcje dzieci, ich „wzmózione pobudzenie”, gdy przebywają razem, co konsultowano w Poradni Zdrowia Psychicznego i zastosowano leczenie farmakologiczne w celu osiągnięcia wyciszenia i polepszenia koncentracji uwagi. Psycholog stwierdził, że „gdy dzieci przebywają dłuższy czas ze sobą, bardzo szybko popadają w konflikty [...] z błahych powodów [...] każde samodzielnie, bez rodzeństwa, funkcjonuje dobrze, wówczas zachowania agresywne, nadpobudliwość ruchowa u chłopców (X, Y, Z) jest zdecydowanie mniejsza lub nie występuje [...]. Niezaspokojone potrzeby emocjonalne przy jednoczesnych problemach relacyjnych pomiędzy dziećmi [...] mogą być zaspokojone jedynie przez umieszczenie dzieci w oddzielnych rodzinach adopcyjnych [...]”.

3.2. Dokumentacja przekazana do sądu przez ośrodek adopcyjny w ślad za wnioskiem złożonym w sądzie bezpośrednio przez wnioskodawców

Przykład czwarty⁷²

Ośrodek adopcyjny przesłał do sądu niżej wymienione dokumenty (w kolejności, w jakiej znajdują się w aktach sprawy). Dokumenty te wpłynęły do sądu o dwa dni później niż wniosek małżonków żądających przysposobienia.

1. Zaświadczenie kwalifikacyjne o określonym numerze z zaznaczeniem miesiąca i roku wydania, stwierdzające, że jest wydane na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zawierające dane osobowe i adres wnioskodawców.

W tekście podano informację, że wskazane osoby zostały „przygotowane do pełnienia funkcji rodzica adopcyjnego przez Ośrodek Adopcyjny [dane ośrodka] według programu „PRIDE-adopcja”. Wskazano datę, numer i znak decyzji ministra właściwego do spraw rodziny zatwierdzającej program, daty rozpoczęcia i zakończenia szkolenia. Po powyższym znajduje się stwierdzenie, że te osoby (wymieniono dane personalne) zostały zakwalifikowane „jako rodzina adopcyjna dla małoletnich (wymieniono imiona i nazwiska oraz daty urodzenia dzieci) przez Komisję kwalifikacyjną ośrodka adopcyjnego w składzie: kierownik ośrodka, psycholog, dwóch pedagogów (z podaniem imion i nazwisk tych osób) w oparciu o zgromadzone dokumenty, przeprowadzone badania psychologiczno-pedagogiczne, wizytę w miejscu zamieszkania kandydatów, udział w szkoleniu na terenie ośrodka [...]”. Ten jednostronicowy dokument jest własnoręcznie podpisany przez dyrektora ośrodka adopcyjnego i zaopatrzony w pieczęć ośrodka.

2. Opinia o kandydatach na rodziców adopcyjnych państwo (imiona, nazwiska)

Dokument, liczący dwie strony maszynopisu, zaopatrzony w górnym lewym rogu w odcisk pieczęci ośrodka adopcyjnego, rozpoczyna się od informacji o kandydatce i kandydacie na rodzica adopcyjnego (rok i miejsce urodzenia, dane rodziców, ich zawód i stosunek do pracy, ocena dzieciństwa, relacji z rodzicami i dziadkami, informacja o edukacji i drodze zawodowej). Następnie w opinii oceniono psychologicznie ustalone cechy kandydatów. („Kandydatka jest osobą ekstrawertyczną, poszukującą kontaktów z innymi ludźmi. charakteryzuje ją altruizm, szczerość i otwartość. W sytuacjach trudnych pozostaje opanowana i potrafi radzić sobie ze stresem. [...] Kandydat jest osobą ekstrawertyczną. Cechuje go dobroduszość, lojalność, opanowanie. W konfrontacji ze stresem podejmuje różne strategie radzenia sobie”. Podane

⁷² Dokumentacja przygotowana przez Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny, Filia w Rybniku.

zostały także w bardzo syntetyczny sposób informacje o stanie zdrowia kandydatów (kobieta choruje na endometriozę, mężczyzna jest zdrowy) i ich niekaralności. Następnie, pod tytułem „Małżeństwo kandydatów”, zawarto informację, że poznali się przez internet, po kilku latach (bez wskazania, po ilu) znajomości zamieszkali razem, a w określonym roku zawarli związek małżeński. Opiniujący przekazał ocenę związku przez małżonków, jako „zgranego, szczęśliwego, przepełnionego miłością”, a także wzajemną bardzo pozytywną ocenę każdego z małżonków dokonana przez drugiego.

3. Opinia psychologiczna

Dokument, o objętości 3,5 strony maszynopisu, rozpoczyna informacja, że został sporządzony na podstawie „badania psychologicznego obejmującego trzy spotkania diagnostyczne” odbyte we wskazanych datach. Nie wymienia zastosowanych metod ani narzędzi badawczych. Rozważania są uszeregowane i zatytułowane następująco: kandydatka, kandydat, małżeństwo. Stanowią poszerzoną nieco wersję tych samych informacji, które zostały zamieszczone w dokumencie omówionym poprzednio, zatytułowanym Opinia o kandydatach na rodziców adopcyjnych. W końcowej części opinii zawarto informację o osobie (imię i nazwisko), która przeprowadziła badanie (bez podania jej wykształcenia). Opinia została podpisana przez kierownika ośrodka adopcyjnego i zaopatrzona na początku i na końcu tekstu odciskami pieczęci tego ośrodka.

Dokumentacja wniosku o przysposobienie przekazana w omawianym przypadku jest zdecydowanie uboższa od przedstawionej w poprzedzającym „Przykładzie pierwszym”. Jest to zapewne konsekwencją przesłania do sądu przez wnioskodawców, niżej wymienionych dokumentów jako załączników do wniosku o przysposobienie (nie można wykluczyć, że z inspiracji pracowników ośrodka adopcyjnego, który dokonał doboru stron zamierzonego przysposobienia). 1. Odpis zupełny aktu małżeństwa wnioskodawców⁷³; 2. Informacja z Krajowego Rejestru Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości o każdym z kandydatów, że „nie figuruje w Kartotece Karnej Krajowego Rejestru Karnego” ze wskazaniem daty; 3. Wypis z Centralnej Informacji o Działalności Gospodarczej przedstawiony przez każdego z wnioskodawców (żonę i męża) w celu wykazania sposobu pozyskiwania środków na utrzymanie oraz dwa wypisy z księgi przychodów firm prowadzonych przez te osoby zatytułowane „Podsumowanie księgi przychodów i rozchodów za rok [...]” wystawione przez osobę prowadzącą dla wnioskodawców „Usługi księgowe”, zaopatrzone w stosowny podpis i pieczęć prowadzącego te usługi w ramach zarejestrowanej działalności gospodarczej; 4. Zaświadczenie lekarskie dotyczące każdego z wnioskodawców (wskazano imię, nazwisko, adres zamieszkania) poświadczające, że: „nie stwierdza się schorzeń, które uniemożliwiałyby pełnienie obowiązków rodziny adopcyjnej. Zaświadczenie wydaje się celem przedłożenia

⁷³ Odpis zupełny aktu urodzenia dziecka na żądanie Sądu przesłał USC.

w Ośrodku Adopcyjnym [wskazano jego siedzibę]”; 5. Zeznanie o wysokości osiągniętego dochodu (kserokopia druku PIT-36) każdego z wnioskodawców.

Przykład piąty⁷⁴

Prawdopodobnie wniosek o przysposobienie (bez załączników) oraz pismo ośrodka adopcyjnego „popierające wniosek” z kompletem dokumentów zgromadzonych przez ośrodek adopcyjny wpłynęło do sądu w tej samej dacie. W piśmie ośrodka znajduje się także poparcie dla wniosku o powierzenie wnioskodawcom jak najszybciej bezpośredniej pieczy nad dzieckiem, które pragną przysposobić z prośbą „o nadanie sprawie trybu pilnego”.

W uzasadnieniu pisma popierającego wniosek ośrodek adopcyjny przedstawił chronologię czynności przygotowujących wnioskodawców do przysposobienia, wskazał sygnaturę akt sprawy o pozbawienie władzy rodzicielskiej matki dziecka oraz zapewnił, że zarówno osobiste predyspozycje małżonków wnioskodawców wychowujących od 11 lat przysposobionego syna (z akt wynika, że jest to dziecko z niepełnosprawnością intelektualną pobierające naukę w szkole specjalnej), jak i warunki mieszkaniowe i sytuacja majątkowa stwarzają pozytywną prognozę co do wypełniania obowiązków wynikających z przysposobienia kolejnego dziecka. Do tego pisma ośrodek adopcyjny dołączył niżej opisane dokumenty.

1. Wypełniony Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego z podpisem i pieczęcią imienną dyrektora ośrodka adopcyjnego oraz z pieczęcią tegoż ośrodka.
2. Opinia psychologiczna dotycząca wnioskodawców, licząca stronę maszynopisu.

W treści tego pisma przedstawiono głównie historię związku małżonków, podejmowanych działań prokreacyjnych zakończonych niepowodzeniem, diagnozę przyczyn bezpłodności małżeńskiej oraz dojrzewanie pierwszej decyzji o przysposobieniu, które nastąpiło. Przysposobione dziecko jest wychowywane w kulturze romskiej jako osoba dwujęzyczna. W opinii wskazano, iż małżonkowie pierwotnie pragnęli przysposobić wyłącznie dziecko o narodowości romskiej, jak oni oboje, ale „z czasem zmienili swoje preferencje”, co spowodowało, że „Motywacja kandydatów jest prawidłowa, a pragnienie pozostania rodzicami silne”. Autorem opinii jest „psycholog Ośrodka Adopcyjnego (nazwa)”. Dokument jest opatrzony pieczęciami ośrodka adopcyjnego oraz psychologa i własnoręcznym podpisem sporządzającego opinię.

3. Diagnoza pedagogiczna dotycząca małżonków

Dokument ma objętość około dwóch stron maszynopisu. Jest opatrzony pieczęcią ośrodka adopcyjnego i własnoręcznym podpisem sporządzającego Diagnozę pedagoga (bez jego pieczęci). W treści tego pisma przedstawiono historię związku wnioskodawców, podejmowanych

⁷⁴ Dokumentacja przygotowana Ośrodek Adopcyjny, Fundacji „Mam Dom” z siedzibą w Szczecinie.

prób zostania rodzicami biologicznymi, diagnozy przyczyn bezpłodności małżeńskiej i przysposobienia dziecka przed dziesięciu laty przy pomocy tego samego ośrodka adopcyjnego. Kolejnym punktem Diagnozy są wspomnienia każdego z małżonków o własnych domach rodzinnych, ocena panującej w nich atmosfery, cech każdego z rodziców, stosowanych metod wychowawczych. Każde z nich prezentuje też życiową hierarchię wartości, wskazując, że najważniejsze miejsce zajmuje w niej rodzina, zachowanie narodowości i tradycji romskiej oraz miłość. W wychowaniu, według oceny kandydatki na matkę adopcyjną, dyscyplina jest doniosłą, ale nie najważniejszą metodą, zaś kary i nagrody należy stosować z rozwagą i umiarem. Według kandydata „wychowanie to dawanie miłości całej rodzinie”, wspieranie i opiekuńczość. Zamiast kar należy udzielać pouczeń i wskazówek. Następnie opisano, jak małżonkowie wzajemnie się oceniają oraz jaki jest dla każdego z nich model idealnej matki i idealnego ojca, a także iż pragnęliby przysposobić dziewczynkę w wieku do dwóch lat.

Po przedstawionej części opisowej znajdują się wnioski, a w istocie ocena, iż „predyspozycje osobowościowe pozwalają przypuszczać, że małżonkowie stworzą dobre warunki dla przysposobionego dziecka, otoczą je miłością i odpowiednimi bodźcami rozwojowymi [...] zamierzają wychować dziecko w kulturze romskiej jednocześnie chcą by było wykształcone”.

4. Opinia Komisji Kwalifikacyjnej

Dokument rozpoczyna się od stwierdzenia, iż na podstawie umowy o wymienionym numerze (zawartej w 2014 r.) pomiędzy Województwem Zachodniopomorskim a Fundacją „Mam Dom” Komisja Kwalifikacyjna Ośrodka Adopcyjnego prowadzonego przez tę fundację stwierdza, że małżonkowie (imiona, nazwiska, daty i miejsca urodzenia) „spełniają wymogi stawiane rodzinom adopcyjnym zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej”. Powyższe podpisali członkowie Komisji: dyrektor ośrodka adopcyjnego, pedagog oraz psychoterapeuta (nie podano imion i nazwisk tych osób). Poniżej znajduje się informacja, że opinia jest ważna przez dwa lata od daty wystawienia. Po upływie tego okresu wymaga aktualizacji.

5. Świadectwo ukończenia szkolenia dla kandydatów na rodziców adopcyjnych w programie „Dziecko Czek...” nr (odpowiedna liczba /17);

Dokument na pierwszej stronie wymienia dane personalne każdego z małżonków i ich adres, początkową i końcową datę szkolenia, informację, że trwało ono 45 godzin. Na odwrocie jest podanych sześć tematów szkolenia oraz informacja, że program tego szkolenia („Dziecko czeka...”) został zatwierdzony przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej decyzją o określonym numerze, a także informacja, iż ukończenie szkolenia nie jest jednoznaczne z uzyskaniem kwalifikacji. Poniżej podano imiona i nazwiska dwóch osób prowadzących szkolenie. Dokument jest opatrzony pieczęcią i podpisem dyrektora ośrodka adopcyjnego.

6. Zaświadczenia lekarskie o dobrym stanie zdrowia każdego z małżonków;
7. Zaświadczenia lekarskie (prywatny gabinet lekarski) o niewystępowaniu „zaburzeń psychotycznych, nerwicowych, nałogów” oraz stwierdzające „osobowość prawidłową”;
8. Zaświadczenie o zatrudnieniu i zarobkach wnioskodawcy;
9. Zaświadczenie banku o stanie konta wnioskodawcy;
10. Akt notarialny zawierający umowę nabycia prawa własności nieruchomości przez wnioskodawcę;
11. Oświadczenia każdego z małżonków o niekaralności, pełnej zdolności do czynności prawnych oraz o braku orzeczenia sądu zobowiązującego do świadczeń alimentacyjnych na rzecz innej osoby;
12. Informacja z Krajowego Rejestru Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości o każdym z kandydatów, że „nie figuruje w Kartotece Karnej Krajowego Rejestru Karnego” ze wskazaniem daty. (Na wypełnionym druku „Zapytania o udzielenie informacji o osobie” informacja o niekaralności jest przedstawiona w formie odcisku tuszowego z Punktu Informacyjnego Krajowego Rejestru Karnego przy określonym sądzie okręgowym).
13. Odpis zupełny aktu małżeństwa wnioskodawców;
14. Odpis zupełny aktu urodzenia dziecka;

3.3. Dokumentacja wniosku o przysposobienie, którego orzeczenie spowoduje przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka z Rzeczypospolitej Polskiej do USA, przygotowana przez zagraniczną organizację adopcyjną

Wśród analizowanych postępowań o przysposobienie rozwiązywalne zakończonych w pierwszym półroczu 2019 r. tylko trzy były zakwalifikowane jako podlegające unormowaniu przewidzianemu w art. 114² k.r.o. W dwóch z nich wnioskodawcami byli małżonkowie o polskim obywatelstwie i polskiej narodowości mieszkający od dłuższego czasu za granicą (jedni w Niemczech, drudzy w Szwecji). Tylko w jednej sprawie o przysposobienie wnioskowali małżonkowie o niepolskiej narodowości, obywatele USA, mieszkający w stanie Arizona. Specyfika postępowania w sprawie z wniosku obywateli USA polegała na tym, iż wnosili oni o przysposobienie dwóch braci będących młodszym rodzeństwem czworga dzieci przysposobionych przez wnioskodawców w 2014 r., a więc nie miał zastosowania do tego przysposobienia art. 114² § 1 k.r.o. (art. 114² § 2 k.r.o.). Postępowania w sprawach o przysposobienie były prowadzone według zasad ustalonych w konwencji „O ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego”, sporządzonej w Hadze

dnia 29 maja 1993 r., ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską i obowiązującej Polskę od dnia 1 października 1995 r.⁷⁵

Polski organ centralny w sprawach dotyczących przysposobienia międzynarodowego, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, oczekuje przedstawiania niżej wymienionych dokumentów⁷⁶ dotyczących kandydatów na rodziców adopcyjnych, stanowiących załączniki do wniosku o przysposobienie, przetłumaczonych na język polski przez tłumacza przysięgłego oraz odpowiednio poświadczonych (opatrzone pieczęcią Apostille albo zalegalizowane w inny sposób). Są to: odpisy aktów stanu cywilnego (urodzenia przyszłych rodziców i małżeństwa), zaświadczenie o niekaralności, zaświadczenie o zatrudnieniu i/lub dochodach; poświadczenie obywatelstwa (np. kopie paszportów), dokumentacja medyczna – poświadczenie braku przeciwwskazań medycznych; wywiad adopcyjny przeprowadzony przez uprawnioną instytucję, imienna zgoda organu centralnego kraju przyjmującego na adopcję zagraniczną, zgoda na wjazd i stały pobyt dziecka w kraju przyjmującym, zgoda na monitorowanie sytuacji dziecka po adopcji dziecka przez stronę polską. Jak z powyższego wynika, dokumenty zawierające informacje umożliwiające ocenę kwalifikacji osobistych i możliwości majątkowych kandydatów do przysposobienia dziecka zamieszkałych za granicą powinny być (niezależnie od ich tytułu) porównywalne z przedstawianymi przez wnioskodawców mających miejsce zamieszkania i miejsce „zwykłego” pobytu w Polsce.

W tym miejscu niniejszego opracowania zostanie przedstawiona dokumentacja wniosku przygotowana przez zagraniczną organizację adopcyjną w celu umożliwienia porównania prezentowanych w niej treści z dokumentacją sprawy przygotowaną przez polski ośrodek adopcyjny w sprawie „krajowej”.

Przykład szósty⁷⁷

O przysposobienie mające na celu połączenie wieloosobowego polskiego rodzeństwa⁷⁸ wnioskowali małżonkowie, obywatele USA (mąż urodzony w stanie Floryda, żona urodzona w stanie Missisipi), niewskazujący innej narodowości (ani pochodzenia przodków z określonego kraju innego niż USA) jak amerykańska, zamieszkujący w stanie Arizona w USA.

Dokumenty zostały przedstawione w angielskiej wersji językowej wraz z przekładem na język polski dokonany przez polskiego tłumacza przysięgłego języka angielskiego

⁷⁵ Dz.U. 2000 Nr 39, poz. 448.

⁷⁶ Wykaz dokumentów jest zamieszczony na stronie internetowej Ministerstwa.

⁷⁷ Dokumentacja przygotowana przez New Beginnings International Services.

⁷⁸ Wnioskodawcy, mający już dwoje dzieci przysposobionych (urodzonych w USA i w Chinach) w 2014 r. przysposobili czworo dzieci z Polski mających wspólną matkę i w trzech przypadkach wspólnego ojca. W opisywanej sprawie wnosili o przysposobienie dwóch chłopców pochodzących od tej samej matki (pochodzenie od ojca było ustalone w jednym przypadku). Po uwzględnieniu wniosku stali się rodzicami adopcyjnymi ośmiorga dzieci. Nie można wykluczyć, że od matki przysposobionego z Polski rodzeństwa będą w przyszłości pochodziły kolejne dzieci kandydujące do przysposobienia.

i opatrzone pieczęcią Apostille. Zostaną wymienione i syntetycznie opisane w kolejności w jakiej zamieszczone są w aktach.

1. Kolorowa kopia pierwszych stron paszportów z fotografiami wnioskodawców, z której wynika, iż są oni obywatelami USA;
2. Oświadczenie o dochodach i majątku wnioskodawców („Statement of intent, income, and property”) – Z pisma wynika, że oświadczenia zostały złożone pod przysięgą przed notariuszem. Dokument jest podpisany przez każdego z wnioskodawców i notariusza (*notary public*) i opatrzone pieczęcią notariusza. Wynika z niego, że roczne dochody wnioskodawcy wynoszą 144 228 USD i stanowią jednocześnie dochód rodziny, bowiem wnioskodawczyni nie ma żadnych własnych przychodów;
3. Odpisy aktów urodzenia każdego z wnioskodawców jako „dziecka żywo urodzonego” (Certificafe of live birth) oraz ich kserokopie;
4. Odpis aktu małżeństwa oraz jego kserokopia – zawiera w swej treści ostrzeżenie, iż reprodukcja dokumentu jest nieważna (nie ma mocy wiążącej jako dokument stwierdzający stan cywilny). Informuje, że nie jest traktowany jako ważny taki dokument, który nie został sporządzony na opisanym rodzaju papieru ze znakiem wodnym i nie zawiera wypukłej stanowej pieczęci;
5. Zaświadczenie o zatrudnieniu wnioskodawcy – notarialny odpis dokumentu sporządzonego przez Departament Obrony USA (nota służbowa), z którego wynika, że wnioskodawca jest podpułkownikiem Sił Powietrznych Stanów Zjednoczonych, zarabia miesięcznie brutto 12 019 USD, pełni opisaną funkcję w określonej Bazie Sił Powietrznych, a jego szanse na dalsze zatrudnienie są dobre;
6. Oświadczenie złożone na druku z logo agencji adopcyjnej „Building Arizona Families” przed notariuszem pod przysięgą, stwierdzające, że żadne z wnioskodawców nie figuruje ani w rejestrze osób skazanych, ani w rejestrze osób maltretujących dzieci – dokument podpisała osoba wskazana jako „dyrektor naczelna” agencji adopcyjnej „Building Arizona Families”. Zawiera on dane kontaktowe, na wypadek gdyby były potrzebne dodatkowe informacje;
7. Dokument Departamentu Bezpieczeństwa Publicznego Stanu Kolorado (dyrektor Biura Śledczego Stanu Kolorado) stwierdza, że wnioskodawca (imię, nazwisko, data urodzenia, numer ubezpieczenia społecznego) nie był aresztowany;
8. Dokument Wydziału Opieki Społecznej Stanu Kolorado, Dział Sprawdzania Rejestru Danych zawartych w Stanowej Automatycznej Bazie Danych Ochrony Dzieci stwierdzający, że wnioskodawca nie figuruje w rejestrze osób maltretujących bądź zaniebujących dzieci;
9. Wydział Opieki Społecznej Stanu Wirginia. Dział Służby Ochrony Dzieci. Informacja z Centralnego Rejestru – poświadczenie, iż badając wpisy dotyczące rodziców

adopcyjnych, nie stwierdzono, aby którekolwiek z wnioskodawców było wpisane jako osoba naruszająca prawa dzieci przysposobionych przez zaniedbywanie bądź znęcanie się;

10. Dokumenty potwierdzające upoważnienie dla określonej agencji adopcyjnej do sprawowania, czy wnioskodawcy są, czy nie są zarejestrowani w bazach danych wykazujących osoby, które dopuściły się wobec dzieci zaniedbania bądź maltretowania.
11. Dokument pochodzący z Wydziału Opieki Społecznej Stanu Północna Karolina dotyczący informacji z Listy Osób Winnych Stanu Północna Karolina, zawierającej raporty o osobach będących sprawcami udokumentowanego maltretowania dzieci lub ich zaniedbywania, potwierdzający, że wnioskodawczynie na takiej liście nie figuruje.
12. Dokument pochodzący z Departamentu Bezpieczeństwa Dzieci Stanu Arizona (Centralny Rejestr Bezpieczeństwa Dzieci) potwierdzający, że brak raportów dotyczących zaniedbania bądź maltretowania dzieci dotychczas przysposobionych przez wnioskodawców (wymienione z podaniem imion, nazwisk, dat urodzenia).
13. Zarządzenie o Zaświadczeniu Kwalifikacji do Przysposobienia wydane przez Sąd Wyższej Instancji Stanu Arizona w Hrabstwie Maricopa (zaświadczenie jest opatrzone numerem) wpisanego do rejestru w dniu 11 czerwca 2018 r. – zaświadczenie zawiera stwierdzenie, że wnioskodawcy mają kwalifikacje do przysposobienia dziecka zgodnie z prawem obowiązującym w stanie Arizona. Podano w nim, że powyższe zostało ustalone na podstawie „Wywiadu adopcyjnego” oraz po sprawdzeniu z uwzględnieniem odcisków palców wnioskodawców Rejestrów Karnych prowadzonych przez (1) Departament Bezpieczeństwa Publicznego, (2) Federalne Biuro Śledcze, (3) Wydział Bezpieczeństwa Dzieci. Jednocześnie wskazano, iż sprawdzenie wymienionych rejestrów dotyczy ich stanu z określonego dnia (drugi rejestr sprawdzono dnia 1 marca 2018 r., a pierwszy i trzeci rejestr dnia 2 marca 2018 r.);
14. Dwa zaświadczenia lekarskie o stanie zdrowia każdego z wnioskodawców – zaświadczenia zostały wydane przez Przychodnię Rodzinną Departamentu Sił Powietrznych. Stwierdzają, że każde z wnioskodawców „jest w stanie pod względem medycznym, fizycznym, emocjonalnym i psychologicznym przysposobić i wychowywać dzieci z Polski”;
15. Wywiad adopcyjny oznaczony numerem (Home Study).

Wywiad został sporządzony przez pracownika socjalnego o wykształceniu licencjackim, upoważnionego do sporządzania takich wywiadów, zatrudnionego przez agencję adopcyjną o nazwie „Building Arizona Families”. Liczy 21 stron pisma maszynowego. Na pierwszej stronie zawiera podstawowe informacje o każdym z małżonków ubiegających się o przysposobienie (imię, nazwisko, data i miejsce urodzenia, aktualny adres zamieszkania, adres poczty elektronicznej, wykonywane zajęcie – mąż – podano rodzaj pracy zarobkowej, aktywność żony została opisana zwrotem „gospodyni domowa”, wyznanie, wykształcenie, obywatelstwo,

rasa, stan cywilny) oraz o dzieciach, które zamieszkują wspólnie z małżonkami (imiona, nazwiska, daty urodzenia). Następnie podano, że wywiad został sporządzony na podstawie dwukrotnych wizyt w domu wnioskodawców, które każdorazowo trwały po dwie godziny. Od pierwszego do drugiego spotkania upłynął okres sześciu tygodni. Podczas pierwszego spotkania osoba sporządzająca wywiad dokonała sprawdzenia „warunków mieszkaniowych” oraz odbyła dwie rozmowy – pierwszą z obojgiem małżonków-wnioskodawców (bez udziału dzieci), drugą z małżonkami i z dziećmi. Podczas drugiego spotkania osoba sporządzająca wywiad odbyła rozmowy: (1) wspólną z obojgiem małżonków wnioskodawców, bez obecności dzieci, (2) wspólną z obojgiem małżonków wnioskodawców i ze wszystkimi dziećmi jednocześnie obecnymi, (3) indywidualną z wnioskodawcą – mężem, (4) indywidualną z wnioskodawczynią – żoną, (5) indywidualną z najstarszym, już pełnoletnim, choć niesamodzielnym, dzieckiem adopcyjnym, (6) indywidualne z każdym z pięciorga pozostałych małoletnich dzieci.

Wyodrębnioną podstawą dla oceny wnioskodawców było pięć listów rekomendacyjnych. Dwa z nich sporządzili małżonkowie z kręgu najbliższej rodziny wnioskodawcy (jego rodzice oraz siostra z mężem), jeden zaprzyjaźnieni małżonkowie, pozostałe pojedynczy przyjaciele rodziny. Jednym z przyjaciół był pastor. Wszystkie listy rekomendacyjne przedstawiały wnioskodawców bardzo pozytywnie.

Wywody zawarte w prezentowanym dokumencie zostały podzielone tematycznie.

- Motywacja do przysposobienia

Z wywiadu wynika, że jest nią pragnienie dużej rodziny, które powstało jako konsekwencja wzajemnej miłości i przeświadczenie, że wychowywanie kolejnych dzieci wzmocni rodzinę. Motywacja do przysposobienia dzieci z Polski jest konsekwencją wcześniejszego przysposobienia dzieci z tego kraju, przeświadczenia, że piecza zastępcza jest w Polsce należycie realizowana. Kandydaci na rodziców zadeklarowali także szacunek dla polskiej kultury.

- Przygotowanie do przysposobienia

Małżonkowie odbyli dziesięciogodzinne szkolenie zorganizowane przez Krajową Komisję Adopcyjną (National Council for Adoption) pod nazwą „Droga do adopcji zagranicznej”. Prowadząca wywiad poinformowała o szerokim zakresie zagadnień, jakie omawiała z kandydatami, dotyczących potencjalnych problemów, jakie mogą wynikać z rodzicielstwa adopcyjnego związanych z przeżyciami dzieci, ich deficytami rozwojowymi, niepełną informacją medyczną, różnymi problemami szkolnymi, a także z prawnymi i praktycznymi aspektami adopcji międzynarodowej. Zważywszy, iż planowane przysposobienie poprzedziło przysposobienie sześciorga dzieci, w tym pięciorga z zagranicy, wnioskodawcy mają liczne własne doświadczenia i są świadomi problemów, które mogą się stać ich udziałem. Omówiono konsekwencje przysposobienia dziecka z problemami zdrowotnymi. Prowadząca wywiad uzyskała informacje o ubezpieczeniu zdrowotnym rodziny oraz wyjątkowo dobrej wojskowej

opiece zdrowotnej, z której mogliby przysposabiający skorzystać, zważywszy na służbę wnioskodawcy w lotnictwie.

- Dziecko adopcyjne

W tym punkcie wywiadu przedstawiono preferencje wnioskodawców. Chcieliby przysposobić dwoje zdrowych dzieci w wieku od niemowlęstwa do maksymalnie szóstego roku życia. Są gotowi na przysposobienie bliźniąt, a także zaakceptowaliby dzieci etnicznie różne od nich, także pochodzące ze związku międzyrasowego. Wyrazili opinię, że różne cechy etniczne potencjalnych przysposobionych powinny być przedmiotem dumy i celebracji.

Pod tym samym śródtytułem wywiadu zawarte jest stwierdzenie, że wnioskodawcy zostali poinformowani o obowiązku zawiadomienia o wszelkich nowych okolicznościach mogących mieć wpływ na ocenę ich zdolności do przysposobienia, a także potwierdzili, iż mają obowiązek mówienia prawdy, którego naruszenie może spowodować odpowiedzialność karną. Stosowne informacje mają obowiązek przekazać zarówno agencji adopcyjnej, jak i Wydziałowi do spraw Obywatelstwa i Imigracji do USA (USCIS). Wnioskodawcy zostali pouczeni o odpowiedzialności za wszelkie zaniedbania, maltretowanie, molestowanie seksualne dzieci oraz za przemoc w rodzinie.

- Charakterystyka kandydata na ojca adopcyjnego

Na dwóch stronach maszynopisu przedstawiono kandydata, rozpoczynając od jego danych fizycznych (wzrost, waga, kolor skóry, oczu i włosów) i wyznawanej religii. Następnie opisano najbliższych członków rodziny pochodzenia (rodziców, siostrę i jej rodzinę), podając ich wiek, stan zdrowia, wykształcenie, drogę zawodową, aktualną sytuację życiową. Podano informację o wzajemnych relacjach, częstotliwości i sposobach kontaktowania się w rodzinie, a także o aprobachie dla kolejnych planów adopcyjnych. Przedstawiono historię życia kandydata – jego naukę, wielokrotną zmianę miejsca zamieszkania, będącą konsekwencją zawodu ojca, który był oficerem lotnictwa i stacjonował garnizonach w różnych stanach USA oraz za granicą na kilku kontynentach. Opisano wpływ tego trybu życia na decyzję kandydata co do wyboru takiego samego zawodu, jaki wykonywał jego ojciec. W dalszej kolejności przedstawiono drogę zawodową kandydata i jego plany po przejściu na wojskową emeryturę, która przysługuje pilotowi wojskowemu po 20 latach służby, a ten okres już upłynął. Charakterystykę kandydata kończą krótkie informacje o ulubionych formach spędzania wolnego czasu.

- Charakterystyka kandydatki na matkę adopcyjną

Charakterystyka kandydatki na matkę adopcyjną została przeprowadzona analogicznie jak charakterystyka jej małżonka, a więc omówiono jej wygląd, wyznanie, historię edukacji, rodzinę. Szczegółowo omówiono przeżycia będące konsekwencją wady rozwojowej w okresie życia płodowego. Kandydatka przeszła we wczesnym dzieciństwie liczne operacje ratujące życie i sporo czasu spędziła w szpitalach. Przez wiele lat miała kłopoty z adaptacją w środowisku rówieśniczym i nawiązywaniu przyjaźni. Ma doświadczenia związane ze stosowaniem wobec niej przemocy rówieśniczej. Udało się jednak pokonać następstwa tych przykrych

doświadczeń pod koniec edukacji w szkole średniej. Kandydatka studiowała sztuki piękne, uzyskując stopień licencjata. Krótko pracowała zawodowo w okresie przedmałżeńskim. W następnej kolejności opisano doświadczenia małżeńskie oraz rodzicielskie związane z rodzicielstwem adopcyjnym. Sporo miejsca w tym punkcie wywiadu znajduje opis życia rodzinnego, zainteresowań i pasji kandydatki, realizowania ich wspólnie z mężem i dziećmi

- Małżeństwo wnioskodawców

Na około połowie strony opisano poznanie się pary, decyzję o małżeństwie, sprawdzoną przez dłuższy okres oddzielnego zamieszkiwania związanego ze służbą wojskową mężczyzny. Dla obojga małżonków ich związek jest pierwszym i jedynym małżeństwem. W tym punkcie znajduje się wzajemna ocena małżonków i ich związku, stwierdzenie, że konflikty rozwiązują poprzez rozmowę i wypracowanie kompromisu, a decyzja o przysposobieniu „pogłębiła jeszcze bardziej bliskość rodzinną”.

- Dzieci w domu

Dwustronnicowy fragment wywiadu pod wskazanym tytułem jest poświęcony historii kolejnych sześciu przysposobień, których dokonywali małżonkowie, poczynawszy od 2007 r. Pierwsza adopcja miała charakter krajowy, a przysposobiona dziewczynka liczyła dwa lata, gdy ją orzeciono. Dwa i pół roku później został przysposobiony dziesięcioletni chłopiec z Chin, a w 2014 r. czteroosobowe rodzeństwo z Polski. Każde z przysposobionych dzieci zostało opisane. Omówiono ich aktualny stan zdrowia, rozwoju, problemy edukacyjne i psychologiczne. Prawie każde z dzieci było obciążone jakimiś problemami rozwojowymi, dolegliwościami, traumatycznymi przeżyciami z przeszłości. Nie wszystkie zostały w pełni pokonane, nie zawsze też jest to możliwe (jedno z dzieci nie jest w pełni sprawne intelektualnie, jedno jest obciążone bardzo poważną wadą genetyczną, u trojga zdiagnozowano nadpobudliwość psychoruchową – ADHD). Niemniej zostały wdrożone wszystkie możliwe sposoby pomocy dzieciom i oceniono, że wykorzystują w pełni swój potencjał intelektualny i fizyczny, a wychowanie w rodzinie adopcyjnej bardzo poprawiło sytuację każdego z nich. Małżonkowie pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym tylko z dziećmi. Żona zajmuje się ich wychowaniem i edukacją (dzieci korzystają z nauczania domowego).

- Opis domu, sąsiedztwa i okolicy

Na około stronie maszynopisu opisano miejscowość, w której małżonkowie mieszkają, w dużym domu z ogrodem i basenem. Opisano powierzchnię domu, liczbę pokoi, ich rozmieszczenie, wyposażenie, sposób korzystania z domu przez małżonków i dzieci oraz plany związane z przyjęciem dwojga kolejnych dzieci (z którymi osobami z rodzeństwa będą dzieliły pokoje w zależności od płci). Opisano urządzenia do rekreacji znajdujące się w granicach posesji zajmowanej przez rodzinę, wskazując na sposób zabezpieczenia przed ewentualnym nieszczęśliwym wypadkiem, zwracając główną uwagę na zabezpieczenie barierami basenu. Szczególną uwagę poświęcono szkołom, przychodniom lekarskim i innym instytucjom przeznaczonym dla dzieci z zaznaczeniem, że Hrabstwo, w którym mieszka rodzina, jest

zróżnicowane kulturowo i „wiele kultur jest publicznie rozpoznawane i celebrowane. Stan Arizona jest bardzo otwarty na dzieci z innych kultur i celebrytuje oraz uznaje różnorodność”.

- Sprawdzanie rejestrów karnych

Temu punktowi wywiadu poświęcono aż pięć stron maszynopisu. Przedstawiono pytania o różne naganne zachowania, których mogliby dopuścić się zarówno kandydaci na rodziców adopcyjnych, jak i ich już pełnoletni adoptowany syn, w kraju i podczas popytów za granicą. Pytania te poprzedzała informacja o obowiązku mówienia prawdy i odpowiedzialności za podanie fałszywych odpowiedzi. Przeprowadzająca wywiad pytała o wcześniejsze wywiady adopcyjne, weryfikację udzielonych odpowiedzi. Przedstawiła wyniki przeglądu licznych rejestrów, w których są odnotowywane czyny zabronione, w tym w szczególności dotyczące dzieci, a także zaniedbania obowiązków wychowawczych wobec dzieci przysposobionych. Zważywszy, iż każde z małżonków przed zamieszkaniem w stanie Arizona mieszkało w innych stanach, sprawdzanie dotyczyło rejestrów prowadzonych w stanach właściwych z uwagi na aktualne miejsce zamieszkania małżonków i wcześniejsze miejsca zamieszkania.

- Finanse

Temu punktowi wywiadu poświęcono stronę maszynopisu. Opisano przychody, oszczędności, sposób ich ulokowania oraz stałe wydatki. Opisano przedmioty o większej wartości (biżuteria, samochody, kosiarka, meble, urządzenia domowe), podając ich wycenę. Poświęcono uwagę ubezpieczeniom na życie. Uwzględniono zobowiązania podatkowe. Wskazano, że wszystkie informacje o stanie majątku wnioskodawców zostały zweryfikowane na podstawie zeznań podatkowych. Kandydaci na rodziców adopcyjnych oświadczyli, jakiego dochodu oczekują w najbliższym roku, oraz zapewnili, że nie mają żadnych długów. W podsumowaniu wskazano, że aktualny i oczekiwany w najbliższych latach stan finansów rodziny umożliwia pokrycie kosztów związanych z przyjęciem dzieci, które małżonkowie pragną przysposobić.

- Stan zdrowia

Stan zdrowia obojga małżonków ubiegających się o kwalifikację na rodziców adopcyjnych kolejnych dzieci został opisany z uwzględnieniem stanu fizycznego, psychicznego i emocjonalnego. Ten fragment wywiadu adopcyjnego stanowi omówienie ustaleń wynikających z badań lekarskich oraz wynikających z rozmów z zainteresowanymi, w których – między innymi – stwierdzili, że nigdy nie leczyli się psychiatrycznie, a lekarz ogólny nie uznał za stosowne, aby przeprowadzili konsultację dotyczącą stanu ich zdrowia psychicznego.

- Listy rekomendacyjne

Opisano, kto przedstawił listy rekomendacyjne, i zacytowano fragmenty niektórych z nich, niezwykle pozytywnie oceniające kandydatów na rodziców adopcyjnych.

- Wartości i praktyki rodzicielskie

Problematyka ujęta we wskazanym fragmencie wywiadu adopcyjnego została przedstawiona na stronie maszynopisu. Wyeksponowano religijne (chrześcijańskie) zaangażowanie rodziców adopcyjnych, ich aktywny stosunek do wiary i przekazywanie jej przysposobionym

dzieciom. Zwrócono uwagę na plan zachowania kultury ojczystej dzieci, które pochodzą z różnych państw (USA, Chiny, Polska) przez stosowną naukę o państwie pochodzenia, poszukiwanie grup wsparcia i grup rówieśniczych w okolicy. Wskazano, iż kandydaci są zgodni co do metod wychowawczych. „Uważają, że dzieci potrzebują rutyny, ponoszenia odpowiedzialności za swoje zachowanie oraz dużo miłości i modlitwy.” Dyscyplinowanie dzieci odbywa się przez stosowanie „czasu wyłączanego”, zobowiązanie dziecka do napisania listu z przeprosinami w przypadku popełnienia jakiegoś przewinienia. W grę wchodzi także „naturalne konsekwencje i przydzielanie dodatkowych obowiązków”. Uogólniając – stosują wychowanie wykluczające używanie siły. Wskazano, że małżonkowie przywiązują dużą wagę do edukacji, która musi być dostosowana do możliwości i tempa uczenia się, które jest różne u każdego z dzieci. Każde może potrzebować innej pomocy zapewniającej efektywność uczenia się. Wychowując dotychczas sześcioro dzieci adopcyjnych, stosowali różne formy nauki. Dzieci uczęszczały do szkół publicznych, prywatnych, internetowych. Aktualnie są objęte edukacją domową kierowaną przez matkę adopcyjną, ale korzystają z „grup edukacji domowej, usług nauczycielskich i innych prywatnych i stanowych usług”.

W podsumowaniu tego punktu wywiadu adopcyjnego stwierdzono, że kandydaci „nadają się do adopcji dzieci ze względu na ich doświadczenie i plan na przyszłość” oraz podano informację, że kandydaci wyrazili zgodę na usługi postadopcyjne agencji „Building Arizona Families” zgodnie z „wymogami polskiego rządu”.

- Plany odnośnie do opiekunów prawnych

Na wypadek przedwczesnej śmierci małżonków lub innych zdarzeń losowych uniemożliwiających im wychowywanie dzieci wskazali siostrę mężczyzny i jej małżonka jako potencjalnych opiekunów prawnych dzieci. Zostały przedstawione cechy tych osób, ich zawód predestynujący do sprawowania pieczy (ratownicy medyczni straży pożarnej), sytuacja majątkowa. Kandydaci oświadczyli, że podjęli stosowne decyzje majątkowe, wskutek których osoby wskazane jako potencjalni opiekunowie dzieci, gdyby musieli tę funkcję realizować, dysponowałiby odpowiednimi środkami finansowymi. Powyższe informacje skłoniły przeprowadzającą wywiad do oceny, że wymienione osoby są odpowiednimi kandydatami do sprawowania opieki nad dziećmi, gdyby zaszła taka konieczność.

- Zastrzeżenia

Osoba przeprowadzająca wywiad adopcyjny stwierdziła, że nie ma żadnych zastrzeżeń odnośnie do zdolności kandydatów do przysposobienia i „zapewnienia [przez nich] dzieciom kochającego i odpowiedniego środowiska, żeby mogły w nim rozkwitać”.

- Centralny Rejestr Adopcyjny stanu Arizona

Kandydaci na rodziców adopcyjnych oświadczyli, iż nie życzą sobie umieszczania swoich danych osobowych we wskazanym rejestrze, do czego mają prawo.

- Ocena rodziny

Fragment prezentowanego opracowania (liczący 3/4 strony maszynopisu) o takim tytule zawiera ocenę kandydatów dokonaną przez dwóch pracowników socjalnych agencji adopcyjnej. Jest ona pozytywna. Zawiera stwierdzenie, iż kandydaci spełniają wymagania wynikające z konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzonej w Hadze dnia 29 maja 1993 r., zaś agencja adopcyjna „Building Arizona Families”, prowadząca sprawę kandydatów, jest upoważniona do świadczenia usług adopcyjnych w sprawach podlegających wymienionej Konwencji przez Komisję Akredytacyjną, działającą na mocy upoważnienia Departamentu Stanu USA, przy czym akredytacja agencji obowiązuje do dnia 31 marca 2022 r.

- Zatwierdzenie

Wywody, zawarte na dwóch stronach maszynopisu, przytaczają podstawy prawne upoważniające licencjonowaną agencję adopcyjną (licencja o określonym numerze została wydana przez Departament Bezpieczeństwa Gospodarczego Stanu Arizona) do dokonania oceny kandydatów na rodziców adopcyjnych. Wskazano, jakie pytania zadano kandydatom i ich pełnoletniemu synowi odnośnie do ich postawy wobec dzieci, niekaralności, powstrzymywania się od przyjmowania narkotyków i innych substancji, zasad dotyczących wychowywania dzieci, chronienia ich przed zaniedbaniami, maltretowaniem, wykorzystaniem seksualnym itp., i jakich osoby te udzieliły odpowiedzi, świadome odpowiedzialności karnej za zatajenie czegokolwiek. W konsekwencji potwierdzono zdolność kandydatów do przysposobienia z Polski dwojga dzieci wieku od 0 do 6 lat, zdrowych lub z możliwymi do skorygowania problemami medycznymi w stopniu od nieznacznego do umiarkowanego.

16. Zgoda Wydziału do Spraw Obywatelstwa i Imigracji Stanów Zjednoczonych (USCIS) na przysposobienie dzieci z zagranicy (bez wskazania danych personalnych dzieci)

W dokumencie stwierdzono, że „nie jest wizą i nie może być wykorzystany do wjazdu do USA”. Podano termin ważności „zgody” (30.10.2019 r.), zaznaczając, iż dotyczy dwojga dzieci o określonym wieku i stanie zdrowia (jak wyżej w Zatwierdzeniu kwalifikacji kandydatów do przysposobienia).

17. Pismo (rekomendacja) kandydatów do Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego w Warszawie

Kandydaci są rekomendowani w tym piśmie przez New Beginnings International Children’s and Family Services. Agencja ta załączyła kserokopie licencji wydanej przez Departament Służb Ochrony Dzieci Stanu Missisipi (MDCPS) oraz pismo Dyrektora Departamentu Polityki Rodzinnej polskiego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 marca 2018 r., z którego wynika, że ta agencja adopcyjna uzyskała uprawnienie do prowadzenia działalności z zakresu przysposobienia międzynarodowego na terytorium Polski od dnia 1 kwietnia 2018 r. do dnia 31 marca 2020 r. lub do czasu jego unieważnienia.

18. Odpisy zupełne aktów urodzenia dzieci (kserokopie)

19. Kwalifikacja dzieci do przysposobienia międzynarodowego przez wnioskodawców

Kwalifikacja dokonana przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie w dniu 20 grudnia 2018 r.

20. Opinia kwalifikacyjna Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego w Warszawie

21. Zgoda Wydziału do Spraw Obywatelstwa i Imigracji Stanów Zjednoczonych (USCIS) na przysposobienie dzieci z zagranicy – ze wskazaniem danych personalnych dzieci, które mają zostać przysposobione przez wnioskodawców

Z dokumentu wynika, między innymi, że udzielana zgoda ma charakter tymczasowy oraz następująca informacja dla kandydatów na rodziców adopcyjnych: „Nie możecie państwo przysposobić dziecka ani otrzymać prawa do opieki nad dzieckiem dopóki Departament Stanu USA nie doręczy Organowi Centralnemu Kraju Pochodzenia Dziecka zawiadomienia zgodnie z art. 5 Konwencji haskiej [...], że Organ Centralny USA stwierdził, iż przysposobienie lub opieka nad dzieckiem są akceptowane, że dziecko kwalifikuje się do imigracji i może być przeprowadzone postępowanie. Po przeprowadzeniu przysposobienia [...] możecie Państwo złożyć postanowienie sądowe o przysposobieniu [...] w placówce Departamentu Stanu USA wydającej wizy celem uzyskania zaświadczeń wymaganych do otrzymania ostatecznego zatwierdzenia wniosku I-800”.

W dalszej kolejności w aktach znajdują się pisma istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, ale wpływające w kolejnych etapach postępowania, w szczególności zgody Organów Centralnych USA (informacja o zgodzie przekazana przez Ambasadę USA w Warszawie) i RP na kontynuowanie postępowania.

IV. Sądowe postępowanie o przysposobienie

1. Wnioskodawcy

1.1. Informacje ogólne o wnioskodawcach

Najczęściej, w 97 sprawach (52,4%), wnioskodawcami byli małżonkowie żądający orzeczenia przysposobienia wspólnego. W 86 sprawach (46,5%) wnioskodawcą była osoba pozostająca w związku małżeńskim, pragnąca przysposobić dziecko za zgodą współmałżonka. W jednym przypadku o przysposobienie wnosiła kobieta niepozostająca w małżeństwie i również w jednym przypadku nieżonaty mężczyzna.

W 79 sprawach (42,7%) wnioskodawcy (jedno z wnioskodawców małżonków wnoszących o przysposobienie wspólne) nie pozostawali w związku rodzinnym z dzieckiem ani nie sprawowali nad nim pieczy w ramach rodziny zastępczej bądź rodzinnego domu dziecka.

Tabela 7. Związek wnioskodawcy z dzieckiem

Lp.	Rodzaj związku wnioskodawcy z dzieckiem	Częstość	Procent
1.	Pokrewieństwo z matką	2	1,1
2.	Pokrewieństwo z ojcem	4	2,2
3.	Ojczym dziecka	83	44,9
4.	Macocha dziecka	3	1,6
5.	Wcześniej przysposobił siostrę lub brata dziecka	8	4,3
6.	Pełniący funkcję rodziny zastępczej dla dziecka	5	2,7
7.	Prowadzący rodzinny dom dziecka	1	0,5
8.	Brak związku	79	42,7
9.	Ogółem w sprawach	185	100,0

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej występującym (w 44,9% spraw) związkiem wnioskodawcy z dzieckiem był status jego ojczyma. Dzieci, o których przysposobienie wnioskowali krewni, to bratankowie i siostrzenice.

1.2. Podmiot składający w sądzie wniosek o przysposobienie

Najczęściej, w 75 sprawach (40,5%), wniosek o przysposobienie przekazał do sądu wnioskodawca (małżonkowie wnioskujący o przysposobienie wspólne) i temu wnioskowi nie towarzyszyło pismo wspierające go przedstawił przez ośrodek adopcyjny.

Ośrodki adopcyjne przekazały, wraz ze zgromadzoną dokumentacją, wnioski w 57 zbadanych sprawach (30,8%). W kolejnych 26 sprawach (14,1%), choć wniosek w sądzie złożył wnioskodawca/wnioskodawcy, to dołączył do niego pismo ośrodka adopcyjnego potwierdzające, iż dobór stron przeprowadził ośrodek, ewentualnie w ślad za wnioskiem do sądu wpłynęło pismo ośrodka adopcyjnego wraz z dokumentacją wniosku przygotowaną przez ten ośrodek. Ta grupa spraw różniła się od wcześniej wymienionej jedynie od strony technicznej. Można więc przyjąć, że ośrodki adopcyjne były zaangażowane czynnie w przygotowanie wniosków w 83 sprawach.

W 27 sprawach (14,6%) wniosek do sądu był wniesiony przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego wnioskodawcy/wnioskodawców. Był też tylko przez niego podpisany, a więc na tym etapie sprawy „żądanie przysposobienia” przez wnioskodawcę nie zostało jeszcze wyrażone w sposób niewątpliwy.

2. Wniosek o przysposobienie wraz z dokumentacją przedstawioną z wnioskiem

Jest oczywiste, że w każdym wniosku wszczynającym sprawę o przysposobienie musi być zawarte jednoznacznie sformułowane oczekiwanie, że sąd orzeknie przysposobienie określonego dziecka przez określonego wnioskodawcę (małżonków-wnioskodawców).

Tabela 8. Żądania zawarte we wniosku o przysposobienie

Lp.	Rodzaj związku wnioskodawcy z dzieckiem	Częstość	Procent
1.	Określenie rodzaju przysposobienia	119	64,3
2.	Zmiana imienia (wszystkich imion, gdy więcej niż jedno)	20	10,8
3.	Zmiana jednego z imion dziecka	22	11,9
4.	Zmiana nazwiska dziecka	54	29,2
5.	Sporządzenie nowego aktu urodzenia dziecka	96	51,9
6.	Powierzenie osobistej pieczy nad dzieckiem	79	42,7
9.	Ogółem, częstotliwość wystąpienia żądania we wnioskach (185 = 100%)		

Źródło: opracowanie własne

Wniosek może być sformułowany bardziej precyzyjnie. Może też zawierać inne żądania związane z tym zasadniczym, choćby nie było to potrzebne (gdy określone skutki orzeczenia

przysposobienia następują z mocy prawa). Najczęściej (w 64,3% wniosków) wnioskodawcy wskazywali na rodzaj przysposobienia, którego orzeczenia pragną. Niejednokrotnie wskazywali rodzaj przysposobienia niemożliwy do orzeczenia (w szczególności żądanie przysposobienia nierozwiązywalnego było zgłoszone w niektórych wnioskach ojcymów). Często (51,9% wniosków) wnosili o sporządzanie nowego aktu urodzenia przysposobionego dziecka.

W 79 (42,7%) sprawach wnioskodawcy żądali niezwłocznego powierzenia im bezpośredniej pieczy nad dziećmi, które pragną przysposobić. Żądanie to albo było zapisane we wniosku o przysposobienie, albo było wniesione łącznie z tym wnioskiem, ale w oddzielnym piśmie (ze wskazaniem, bądź bez wskazania jego podstawy prawnej). Zwykle to żądanie było uzasadniane jako służące zacieśnianiu więzi emocjonalnej z dzieckiem, służące dobru dziecka, zagrożonemu z tej przyczyny, że nie rozumie, dlaczego musi się rozstawać z wnioskodawcami, których już zaczyna traktować jak rodziców. Dodatkowo wiele wnioskodawczyń informowało, że pragnie jeszcze przed orzeczeniem przysposobienia korzystać w swoim zakładzie pracy z urlopu macierzyńskiego, jaki przysługuje osobie przysposabiającej dziecko. Jeżeli wniosek o przysposobienie przesyłał do sądu ośrodek adopcyjny, zwykle „popierał” to żądanie wnioskodawców.

Gdy rozważyć, iż co najmniej w 93 sprawach osoba/osoby wnioskująca o przysposobienie pozostawała we wspólnym gospodarstwie domowym z dzieckiem na podstawie określonej decyzji sądu (np. jako rodzina zastępcza, prowadzący rodzinny dom dziecka – łącznie siedem przypadków) lub rodzica dziecka sprawującego nad nim władzę rodzicielską (gdy sprawa dotyczyła przysposobienia pasierba, co miało miejsce w 86 sprawach), okazuje się, że większość wnioskodawców, którzy nie sprawowali pieczy nad dzieckiem, domagała się powierzenia im tej pieczy jak najszybciej, w formie „zabezpieczenia roszczenia”.

Obowiązujący w okresie objętym badaniem art. 585 § 2¹ k.p.c. nakłada na wnioskodawcę w sprawie o przysposobienie obowiązek wskazania ośrodka adopcyjnego, „w którym objęty był postępowaniem adopcyjnym, o którym mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej”. Obowiązek ten w zbadanych sprawach był wykonany tylko w jednym przypadku.

Tabela 9. Załączniki do wniosku o przysposobienie

Lp.	Załączniki do wniosku o przysposobienie	Liczba	Procent
1.	Odpis zupełny aktu urodzenia dziecka	137	74,1
2.	Odpis skrócony aktu urodzenia dziecka	20	10,8
3.	Odpis zupełny aktu małżeństwa wnioskodawcy z rodzicem	108	58,4
4.	Odpis skrócony aktu małżeństwa wnioskodawcy z rodzicem	60	32,4
5.	Odpis aktu zgonu jednego z rodziców dziecka	7	3,8
6.	Odpis innego aktu stanu cywilnego	7	3,8
7.	Zaświadczenie z Centralnego Rejestru Karnego	93	50,3

Lp.	Załączniki do wniosku o przysposobienie	Liczba	Procent
8.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawcy i małżonka (wspólne)	13	7,0
9.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawcy mężczyzny	11	5,9
10.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawczynie	4	2,2
11.	Zaświadczenie o zarobkach wnioskodawcy	112	60,5
12.	Zaświadczenie o zarobkach wnioskodawczynie	69	37,3
13.	Dokument potwierdzający inne przychody wnioskodawcy	24	13,0
14.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia wnioskodawców	104	56,2
15.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia psychicznego	37	20,0
16.	Oświadczenie o nieleczeniu się psychiatrycznym	23	12,4
17.	Oświadczenie o braku nałogów i uzależnień	15	8,1
18.	Oświadczenie o władzy rodzicielskiej nad dziećmi	10	5,4
14.	Oświadczenie o wykonywaniu obowiązku alimentacyjnego	7	3,8
15.	Oświadczenie o niekaralności za przestępstwo umyślne	4	2,2
16.	Oświadczenie o niekaralności w ogóle	6	3,2
17.	Wstępna opinia kwalifikacyjna o wnioskodawcach	36	19,5
18.	Świadectwo ukończenia szkolenia w ośrodku adopcyjnym	59	31,9
19.	Wywiad środowiskowy ośrodka adopcyjnego u wnioskodawców	12	6,5
20.	Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego	56	30,3
21.	Świadectwo ukończenia szkolenia dla rodzin zastępczych	3	1,6
22.	Odpis postanowienia o przysposobieniu rodzeństwa	1	0,5
23.	Odpis innego orzeczenia sądu	59	31,9
24.	Karta dziecka	10	5,4
25.	Wynik badania psychologicznego dziecka	7	3,8
26.	Opis stanu zdrowia dziecka	8	4,3
27.	Dokumentacja lekarska dotycząca dziecka	1	0,5
28.	Opinia o dziecku (np. z placówki opiekuńczej lub oświatowej)	1	0,5
29.	Opinia (rekomendacja) o wnioskodawcach	38	20,5
30.	Oświadczenie o pełnej zdolności do czynności prawnych	3	1,6
31.	Inne	70	37,8
32.	Wniosek bez załączników	6	3,2
185 wniosków = 100%			

Źródło: opracowanie własne

Wśród załączników opisanych w tabeli jako „inne” były przykładowo własnoręcznie napisane życiorysy wnioskodawców, fotografie (w tym dokumentujące kontakty z dzieckiem), dokumenty związane z faktem, iż przysposobienie miało aspekt międzynarodowy (tzw. „adopcja zagraniczna”) albo dotyczące kwalifikacji zawodowych bądź innych informacji o wnioskodawcy, które pragnął przedstawić sądowi (np. zagraniczny dyplom ukończenia szkoły), bądź dotyczących dziecka (np. decyzja administracyjna o zmianie nazwiska dziecka). Niekiedy dołączane były odpisy dokumentów potwierdzających sytuację majątkową

wnioskodawców (np. wyciąg z konta bankowego stwierdzający kwotę oszczędności, umowy notarialne dotyczące prawa własności do nieruchomości, umowy o pracę), albo mieszkaniową (np. umowa najmu lokalu mieszkalnego). Gdy przysposobienie dotyczyło pasierba albo dziecka pozostającego pod opieką, niekiedy załącznikiem do wniosku było oświadczenie na piśmie osoby uprawnionej do wyrażenia zgody na przysposobienie, iż taką zgodę wyraża. Zdarzały się też pisemne opinie o kontaktach z dzieckiem (przykładowo od osoby sprawującej nad dzieckiem bieżącą pieczę albo od pracownika ośrodka adopcyjnego, który uczestniczył w spotkaniach).

Rodzaj i liczebność załączników pozostawały w związku ze stanem faktycznym sprawy, a także rolą ośrodka adopcyjnego w przygotowaniu przysposobienia w fazie przedsądowej oraz w sposobie przekazania wniosku do sądu w takiej sytuacji. Gdy wniosek składał ośrodek adopcyjny, dołączona do niego była dokumentacja sprawy zgromadzona w ośrodku.

3. Istotne czynności przygotowujące pierwsze posiedzenie sądu w formie rozprawy

W okresie poprzedzającym rozprawę najczęściej (w 118 sprawach – 63,8%) zarządzane było przeprowadzenie wywiadu środowiskowego kuratora sądowego w mieszkaniu wnioskodawców. O osobistej styczności wnioskodawców z dziećmi sądy orzekły na posiedzeniach niejawnych w okresie poprzedzającym rozprawę w 66 sprawach (35,5%), w 16 (8,6%) podejmowały też czynności z zakresu nadzoru nad stycznością.

Tabela 10. Czynności poprzedzające rozprawę

Lp.	Czynności poprzedzające rozprawę	Liczba	Procent
1.	Zarządzenie wywiadu środowiskowego	118	63,8
2.	Postanowienie o osobistej styczności z dzieckiem	66	35,5
3.	Czynności z zakresu nadzoru nad stycznością	16	8,6
4.	Zarządzenie opinii OZ Sądowych Specjalistów	5	2,7
5.	Zarządzenie opinii specjalistycznej biegłego	3	1,6
6.	Zwrócenie się do ośrodka ad na podstawie art. 585 § 22 k.p.c.	5	2,7
7.	Zawiadomienie prokuratora – art. 5852 k.p.c.	5	2,7
8.	Zawiadomienie prokuratora na innej podstawie (bez wskazania)	12	6,5
9.	Zwrócenie się do USC o odpisy akt stanu cywilnego	5	2,7
10.	Zwrócenie się do KRK* z zapytaniem o karalność wnioskodawców	12	6,5
11.	Zwrócenie się o sporządzenie opinii do ośrodka adopcyjnego	64	34,6
12.	Inne	34	18,4
		185 wniosków = 100%	

*KRK – Krajowy Rejestr Karny Ministerstwa Sprawiedliwości

Źródło: opracowanie własne

W licznych sprawach, gdy w doborze stron zamierzonego przysposobienia nie uczestniczył ośrodek adopcyjny (w szczególności przysposobienia pasierbów), przed rozprawą sądy zwracały się o opinie kwalifikacyjne do ośrodków adopcyjnych.

Wśród czynności określonych jako „inne” było np. ustanowienie kuratora dla reprezentowania małoletniej osoby przysposabianej, zwrócenie się o opinię do Policji, MOPS, zarządzenie wywiadu kuratora sądowego w rodzinie zastępczej, w której pozostaje dziecko, zwrócenie się do podmiotu sprawującego nad dzieckiem bezpośrednią pieczę o ocenę kontaktów wnioskodawcy z dzieckiem itp.

Istotną rolę w przygotowaniu rozprawy ma ustalenie kręgu osób, które powinny zostać o niej zawiadomione. Ma ono znaczenie zarówno w aspekcie ochrony praw osób, na których stan cywilny wpłynie ewentualne orzeczenie przysposobienia oraz których obowiązki względem przysposabianego dziecka zmodyfikuje, jak i w aspekcie ochrony tajemnicy przysposobienia wobec osób trzecich.

Odnosić należy, iż zgodnie z art. 585². k.p.c. sąd ma obowiązek zawiadomienia prokuratora, gdy wniosek o przysposobienie dotyczy dziecka niezgłoszonego do ośrodka adopcyjnego. Zgodnie z art. 586 k.p.c. na rozprawę wzywa się przysposabiającego oraz osoby, których zgoda na przysposobienie jest potrzebna. A *contrario* nie ma obowiązku wezwania osób, na których obowiązki i prawa wpłynie ewentualne orzeczenie przysposobienia, gdy ich zgoda na orzeczenie przysposobienia nie jest potrzebna (np. rodziców pozbawionych władzy rodzicielskiej, bliskich krewnych dziecka, takich jak rodzeństwo dziecka, rodzeństwo rodziców, dziadkowie itp.). Nie oznacza to „zakazu” wezwania takich osób. Niekiedy zapoznanie się z ich stanowiskiem może mieć istotne znaczenie dla ustalenia stanu faktycznego sprawy przesądzającego dla oceny, czy orzeczenie przysposobienia przez wnioskodawców jest zgodne z dobrem dziecka.

Tabela 11. Podmioty wezwane na rozprawę, poza wnioskodawcami

Lp.	Podmioty wezwane na rozprawę w zbadanych sprawach	Liczba	Procent
1.	Matka dziecka, którego dotyczył wniosek o przysposobienie	82	44,3
2.	Ojciec dziecka, którego dotyczył wniosek o przysposobienie	8	4,3
3.	Opiekun dziecka, którego dotyczył wniosek o przysposobienie	91	49,2
4.	Dziecko	26	14,1
5.	Osoba bliska dziecku, inna niż rodzice	3	1,6
6.	Przedstawiciel ośrodka adopcyjnego	16	8,6
7.	Osoba, która przeprowadziła wywiad środowiskowy	1	0,5
8.	Prokurator	60	32,4
9.	Inny podmiot	14	7,6
		185 spraw = 100%	

Źródło: opracowanie własne

Wykaz osób wzywanych na rozprawę, poza wnioskodawcami, w ujęciu statystycznym przedstawiony jest Wynika z niego, że głównie były zawiadamiane (wezwane) podmioty uprawnione do wyrażenia zgody na przysposobienie.

4. Osobista styczność stron wnioskowanego przysposobienia

4.1. Uwaga wprowadzająca

Unormowanie dotyczące osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia podczas postępowania w sprawie o przysposobienie (art. 120¹ k.r.o.) wprowadzono w Polsce na mocy ustawy z 26 maja 1995 r., nowelizującej kompleksowo przepisy normujące przysposobienie. Postulowane było już w latach osiemdziesiątych XX wieku⁷⁹.

Orzeczenie o osobistej styczności ma charakter obligatoryjny odnośnie do postępowania w sprawach związanych z przeniesieniem miejsca zamieszkania dziecka z Polski za granicę⁸⁰. W konsekwencji nie jest oczywiste, czy „osobista styczność jest wyłącznie elementem postępowania w sprawie o przysposobienie, czy też pozytywny wynik jej przebiegu stanowi materialno-prawną przesłankę orzeczenia przysposobienia (co najmniej „zagranicznego”).

Zważywszy na to, że w zbadanych sprawach orzeczenie o osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia w większości przypadków nastąpiło przed rozprawą, celowe wydaje się omówienie tej problematyki w tym punkcie niniejszego opracowania.

4.2. Ustalenia ogólne

W części spraw w okresie poprzedzającym złożenie wniosku o przysposobienie część dzieci, z różnych przyczyn, pozostawała w styczności z osobami ubiegającymi się o przysposobienie. Dotyczyło to przykładowo sytuacji, gdy osoba sprawująca bezpośrednią pieczę nad dzieckiem, np. jako rodzina zastępcza, postanowiła ubiegać się o jego przysposobienie. Pasierbowie

⁷⁹ M. Safjan (*Instytucja rodzin zastępczych. Problemy prawno-organizacyjne*, Warszawa 1982, s. 70–82) postulował, aby umieszczenie dziecka w rodzinie preadopcyjnej było uregulowane jako wstępny etap postępowania o przysposobienie, dopuszczalny wyłącznie, gdy została wyrażona zgoda na przysposobienie przez wszystkie osoby uprawnione do jej wyrażenia w danym stanie faktycznym, a sąd ustalił, że przysposobienie jest zgodne z dobrem dziecka i jest dopuszczalne ze względu na sytuację wnioskodawców. Wskazywał na konieczność precyzyjnego uregulowania konsekwencji umieszczenia dziecka w rodzinie preadopcyjnej, która powinna być uprawniona wyłącznie do sprawowania bieżącej pieczy w okresie ustalonym indywidualnie przez sąd, w granicach określonych w ustawie. Ochronę interesu wnioskodawców powinien realizować zakaz cofnięcia zgody na przysposobienie oraz zakaz wszczęcia postępowania o przywrócenie władzy rodzicielskiej. Postulaty te zostały uwzględnione tylko w ograniczonym zakresie w art. 120¹ k.r.o. Szerzej na ten temat zob. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, Warszawa 2014, s. 87–90.

⁸⁰ P. Jaros, *Status dziecka w postępowaniu o przysposobienie*, „Rodzina i Prawo” 2008/7–8, s. 86, 87) ocenił, że to zróżnicowanie oznacza dla dzieci kandydujących do przysposobienia występowanie „dwóch różnych standardów opieki i pomocy władz publicznych”.

wnioskodawców zwykle pozostawali od jakiegoś czasu we wspólnym gospodarstwie domowym ze swoim rodzicem i jego współmałżonkiem wnioskującym o przysposobienie. Osobistą stycznością z dziećmi, realizowaną w formie bezpośredniej pieczy w czasie trwania postępowania o przysposobienie byli zainteresowani wnioskodawcy, którzy po poznaniu dzieci kontaktowali się z nimi głównie w miejscach aktualnego przebywania dzieci.

We wszystkich analizowanych sprawach postanowienie o osobistej styczności wnioskodawców z dziećmi zostało orzeczone w 85 sprawach (85 = 100%). W 66 z nich (77,6%) nastąpiło to na posiedzeniu niejawnym przed terminem pierwszego posiedzenia w formie rozprawy.

4.3. Rozstrzygnięcie o styczności – podstawa prawna, okres styczności, nadzór nad stycznością

Orzeczenie o osobistej styczności we wszystkich sprawach nastąpiło w formie postanowienia sądu. W 18 przypadkach (21,2%) nie podano jakiejkolwiek podstawy prawnej orzeczenia. W pozostałych postanowieniach najczęściej – w 46 przypadkach (68,6% postanowień, w których wskazano podstawę prawną rozstrzygnięcia) wskazano art. 121¹ k.r.o. W 19 postanowieniach (28,4%) znalazła się ogólna klauzula stwierdzająca, że sąd orzeka w trybie „zabezpieczenia roszczenia”, w pozostałych dwóch postanowieniach wskazano na obydwie wymienione podstawy.

W 84 przypadkach osobista styczność została orzeczona w formie powierzenia wnioskodawcom bezpośredniej pieczy nad dziećmi. W 72 postanowieniach okres bezpośredniej pieczy został oznaczony „do końca postępowania w sprawie”. Tylko w 11 postanowieniach okres osobistej styczności został dokładnie podany (w dniach, tygodniach bądź ze wskazaniem początkowej i końcowej daty styczności). Wynosił on w trzech sprawach od ośmiu do 14 dni, w pojedynczych przypadkach 15 i 21 dni, w dwóch sprawach sześć tygodni, w czterech więcej niż sześć tygodni.

W 61 przypadkach (72,8% orzeczeń o osobistej styczności stron zamierzonego przysposobienia) został wskazany podmiot nadzorujący tę styczność. W pozostałych 24 nadzór teoretycznie należał bezpośrednio do sądu.

Tabela 12. Powierzenie nadzoru nad osobistą stycznością

Lp.	Podmiot sprawujący nadzór nad stycznością	Częstość	Procent
1.	Ośrodek adopcyjny, który przygotował przysposobienie	51	60,0
2.	Inny ośrodek adopcyjny niż wskazany w pkt 1	4	4,7
3.	Ośrodek adopcyjny, gdy ośrodek nie pośredniczył w doborze	1	1,2
4.	Kurator sądowy	5	5,9
5.	Taki podmiot nie został wskazany	24	28,2
7.	Ogółem	85	100,0

Źródło: opracowanie własne

Jeżeli podmiot nadzorujący styczność został wskazany (61 orzeczeń = 100%), to w 91,8% przypadków był to ośrodek adopcyjny.

W niektórych orzeczeniach sąd wskazywał termin (rzadziej kilka terminów), w którym podmiot nadzorujący powinien przedstawić sprawozdanie z nadzoru. Gdy w takim orzeczeniu okres styczności nie był oznaczony precyzyjnie, ale za pomocą formuły „do zakończenia postępowania”, można domniemywać, iż funkcję diagnostyczną okres styczności miał pełnić do terminu owego sprawozdania, zwykle poprzedzającego termin rozprawy, na której zapadało orzeczenie merytoryczne rozstrzygające wniosek.

Nawet jeżeli sąd nie wskazał ośrodka adopcyjnego jako organu sprawującego nadzór nad osobistą stycznością, to w sprawach, w których ośrodek adopcyjny był zaangażowany jako organizator przysposobienia, bądź organ wydający ocenę kwalifikacyjną o wnioskodawcach, faktycznie nadzorował styczność (pracownik ośrodka odwiedzał wnioskodawców w miejscu realizowania styczności, niekiedy dodatkowo pozostawał w kontakcie telefonicznym) i z własnej inicjatywy przysyłał do sądu swoje spostrzeżenia na temat realizacji styczności. Najczęściej była to konstatacja dotycząca etapu tworzenia się więzi emocjonalnej pomiędzy stronami wnioskowanego przysposobienia. Nie odnotowano przypadku negatywnej opinii na temat przebiegu styczności.

5. Przegląd dowodów przeprowadzonych w zbadanych sprawach i innych materiałach informacyjnych dotyczących przedmiotu postępowania

Prawie we wszystkich sprawach osoba wnioskująca o orzeczenie przysposobienia wskazanego dziecka (każde z małżonków wnioskujących o przysposobienie wspólne), poza potwierdzeniem, iż jej żądanie jest nadal aktualne, udzielała wyjaśnień. Miało to miejsce w 180 sprawach (97,3%). Zwykle wyjaśnienia miały formę spontanicznej wypowiedzi. Dotyczyły stosunku emocjonalnego do dziecka, a gdy wnioskodawcy sprawowali bezpośrednią pieczę nad dzieckiem, głównie w ramach orzeczonej przez sąd styczności osobistej, opisywali (z różną szczegółowością) zachowania dziecka, jego „asymilację” w rodzinie. Gdy wnioskodawcami byli małżonkowie, zwykle wyjaśnienia składane przez pierwszego z nich były relatywnie szczegółowe. Drugie z małżonków potwierdzało wypowiedź pierwszego (często używany w protokołach był zwrot, że „to, co powiedział mąż /żona, polega na prawdzie”).

Znacznie rzadziej miało miejsce wysłuchanie przez sąd wyjaśnień dzieci, które miały być przysposobione. Odnotowano, że w 11 sprawach dzieci ich udzieliły na sali rozpraw, a w dziewięciu poza salą posiedzeń sądowych.

Wiele istotnych informacji sądy uzyskiwały z wywiadów środowiskowych przeprowadzonych przez kuratorów sądowych w miejscu zamieszkania (w mieszkaniu) wnioskodawców. Zostały one przeprowadzone w 131 (70,8%) sprawach. Informacje te stanowiły materiał

porównawczy w stosunku do przedstawianego przez ośrodek adopcyjny, gdy ośrodek wydał opinię kwalifikacyjną o wnioskodawcach, niezależnie od tego, czy także uczestniczył w przygotowaniu przysposobienia i wskazał wnioskodawcom dziecko.

Stosunkowo rzadko był przeprowadzany dowód z zeznań świadków. Gdy był przeprowadzany, to w celu ustalenia, czy przysposobienie dziecka przez wnioskodawcę będzie zgodne z dobrem przysposabianego.

Także rzadko stosowany był dowód z opinii biegłych (w siedmiu sprawach opinia biegłych z OZSS, w dziewięciu sprawach opinia innych biegłych).

Tabela 13. Przeprowadzone dowody i inne materiały informacyjne zgromadzone w aktach spraw

Lp.	Przeprowadzone dowody i inny materiał informacyjny w aktach	Liczba	Procent
1.	Odpis zupełny aktu urodzenia dziecka	158	85,4
2.	Odpis skrócony aktu urodzenia dziecka	10	5,4
3.	Odpis aktu małżeństwa wnioskodawców	175	94,6
4.	Odpis aktu zgonu rodzica/rodziców dziecka (oryginał/ksero)	10	5,4
5.	Odpis innego aktu stanu cywilnego	8	4,3
6.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawcy i małżonka (wspólne)	18	9,7
7.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawcy mężczyzny	17	9,2
8.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawczyni	3	1,6
9.	Zaświadczenie o zarobkach wnioskodawcy	125	67,6
10.	Zaświadczenie o zarobkach wnioskodawczyni	74	40,0
11.	Inna forma potwierdzenia dochodów wnioskodawcy/ów	31	16,8
12.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia wnioskodawczyni	94	50,8
13.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia wnioskodawcy	136	73,5
14.	Zaświadczenie o stanie zdrowia psychicznego wn. kobiety	34	18,4
15.	Zaświadczenie o stanie zdrowia psychicznego wn. mężczyzny	41	22,2
16.	Oświadczenie wnioskodawczyni, że nie leczy się psychiatrycznie	25	13,5
17.	Oświadczenie wnioskodawcy, że nie leczy się psychiatrycznie	26	14,1
18.	Oświadczenie wnioskodawczyni o braku nałogów i uzależnień	19	10,3
19.	Oświadczenie wnioskodawcy o braku nałogów i uzależnień	21	14,4
20.	Oświadczenie wnioskodawczyni dotyczące jej władzy rodzicielskiej	9	4,9
21.	Oświadczenie wnioskodawcy dotyczące jego władzy rodzicielskiej	11	5,9
22.	Oświadczenie wnioskodawczyni o wyk. obowiązku alimentacyjnym	6	3,2
23.	Oświadczenie wnioskodawcy o wykonywaniu obowiązku alimentacyjnym	7	3,8
24.	Zaświadczenie z Krajowego Rejestru Karnego dot. wnioskodawczyni	99	53,5
25.	Zaświadczenie z Krajowego Rejestru Karnego dotyczące wnioskodawcy	139	75,1
26.	Oświadczenie wnioskodawczyni o niekaralności za przestępstwo umyślne	3	1,6
27.	Oświadczenie wnioskodawcy o niekaralności za przestępstwo umyślne	6	3,2
28.	Oświadczenie wnioskodawczyni o niekaralności w ogóle	8	4,3
29.	Oświadczenie wnioskodawcy o niekaralności w ogóle	9	4,9

Lp.	Przeprowadzone dowody i inny materiał informacyjny w aktach	Liczba	Procent
30.	Wstępna opinia kwalifikacyjna o wnioskodawcach	52	28,1
31.	Świadectwo ukończenia szkolenia dla rodzin adopcyjnych	83	44,9
32.	Świadectwo ukończenia szkolenia dla rodzin zastępczych	3	1,6
32.	Ocena kwalifikacyjna wnioskodawców po odbyciu szkolenia	95	51,4
33.	Odpis orzeczenia sądu pozostającego w związku ze sprawą	19	10,3
34.	Karta dziecka	15	8,1
35.	Wynik badania psychologicznego dziecka	9	4,9
36.	Opis stanu zdrowia fizycznego dziecka	19	10,3
37.	Dokumentacja lekarska dotycząca dziecka	3	1,6
38.	Opinia o dziecku	8	4,3
39.	Świadectwa szkolne, dyplomy, zaświadczenia dotyczące dziecka	2	1,1
40.	Wywiad środowiskowy ośrodka adopcyjnego u wnioskodawców	18	9,7
41.	Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego	80	43,2
42.	Dokumentacja przysposobienia „zagranicznego”	3	1,6
43.	Opinie/rekomendacje o małżonkach wnioskodawców	8	4,3
44.	Rekomendacja dla wnioskodawczyni	3	1,6
45.	Opinia o wnioskodawczyni od jej pracodawcy	33	17,8
46.	Rekomendacja dla wnioskodawcy	5	2,7
47.	Opinia o wnioskodawcy od jego pracodawcy	40	21,6
48.	Wyjaśnienia wnioskodawcy/wnioskodawców	180	97,3
49.	Wyjaśnienia dziecka na sali rozpraw	11	5,9
50.	Wyjaśnienia/wysłuchanie dziecka przez sąd poza salą rozpraw	9	4,9
51.	Wysłuchanie osoby bliskiej dziecku	9	4,9
52.	Przesłuchanie kuratora na okoliczności związane ze sprawą	1	0,5
53.	Przesłuchanie pracownika ośrodka adopcyjnego	6	3,2
54.	Przesłuchanie innych świadków	5	2,7
55.	Wywiad środowiskowy kuratora w mieszkaniu wnioskodawców	131	70,8
56.	Pisemne sprawozdanie z nadzoru nad stycznością z dzieckiem	74	40,0
57.	Opinia OZSS o więzi emocjonalnej wnioskodawców z dzieckiem	7	3,8
58.	Opinia biegłego spoza OZSS	9	4,9
59.	Z określonych dokumentów z akt innej sprawy	18	9,7
60.	Z akt innej sprawy	68	36,8
61.	Inne	130	70,3
		185 wniosków = 100%	

Źródło: opracowanie własne

W tabeli zostały zamieszczone informacje o przeprowadzonych dowodach i innych materiałach informacyjnych znajdujących się w aktach zbadanych spraw. Celowe wydaje się zwrócenie uwagi na sposób badania i dokumentowania przesłanek, których spełnienie jest konieczne, aby było możliwe przysposobienie dziecka.

6. Czynna i bierna zdolność do przysposobienia w świetle materiału dowodowego zgromadzonego w aktach

6.1. Czynna zdolność wnioskodawców do przysposobienia w świetle materiału dowodowego zgromadzonego w aktach

6.1.1. Pełna zdolność do czynności prawnych

Zgodnie z art. 114¹ § 1 k.r.o. elementem czynnej zdolności do przysposabiania jest posiadanie w chwili orzekania pełnej zdolności do czynności prawnych. Okoliczności przesądzające o tej cesze normatywnej osoby fizycznej są opisane w Kodeksie cywilnym (art. 11 k.c.). Ma ją każda osoba pełnoletnia, niezależnie od płci, która nie została ubezwłasnowolniona ani całkowicie, ani częściowo i nie ustanowiono dla niej doradcy tymczasowego po wszczęciu postępowania o ubezwłasnowolnienie (art. 548 k.p.c. – ustanowienie doradcy tymczasowego powoduje utratę pełnej zdolności do czynności prawnych na równi z ubezwłasnowolnieniem częściowym). Wymaganie pełnej zdolności do czynności prawnych pośrednio określa minimalny wiek osoby przysposabiającej. Wynosi on 18 lat, a dla kobiet, które uzyskały pełnoletność wskutek zawarcia związku małżeńskiego na podstawie zezwolenia sądu opiekuńczego, także wiek niższy. Zgodnie z art. 10 § 1 k.r.o. sąd opiekuńczy może zezwolić kobiecie co najmniej szesnastoletniej na zawarcie małżeństwa, jeżeli będzie to zgodne z dobrem założonej rodziny.

Posiadanie pełnej zdolności do czynności prawnych nie było przedmiotem badania. O ile w ogóle było jakieś uprawdopodobnienie posiadania tej cechy, to miało formę oświadczenia pisemnego dołączonego do wniosku (w trzech przypadkach), bądź informacji przedstawionej podczas udzielania wyjaśnień przed sądem na tyle rzadko, że nie zostało to odnotowane w ankiecie dla ustaleń statystycznych. Zważywszy, że wszyscy wnioskodawcy liczyli więcej niż 18 lat, a ich zachowanie nie wzbudzało wątpliwości co do zaistnienia okoliczności mogących mieć wpływ na prawdopodobieństwo ubezwłasnowolnienia, przyjmowano domniemanie faktyczne o posiadaniu pełnej zdolności do czynności prawnych, wzmocnione w części spraw (odnośnie do 34 kobiet i 41 mężczyzn) zaświadczeniami lekarskimi, bądź oświadczeniami (25 kobiet i 26 mężczyzn) o zadawalającym zdrowiu psychicznym (nieleczeniu się psychiatrycznym).

6.1.2. Kwalifikacje osobiste

Elementem czynnej zdolności do przysposobienia jest posiadanie takich kwalifikacji osobistych, które uzasadniają przekonanie, że osoba pragnąca dokonać przysposobienia, o ile to nastąpi, będzie „należycie wywiązywała się z obowiązków przysposabiającego” (art. 114¹ § 1 k.r.o.). Powyższe zobowiązuje do dokonania na pierwszym etapie procesu oceny ustalenia „obowiązków przysposabiającego”. Te zaś są analogiczne do obowiązków rodzica. Obejmują, między innymi, należyte wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem i dostarczanie

mu środków utrzymania i wychowania, zaspokajających jego usprawiedliwione potrzeby. W konsekwencji przedmiotem analizy umożliwiającej ocenę posiadania „kwalifikacji osobistych” są zarówno różne cechy „osobiste”, jak i sytuacja materialna, mimo że przepis jej nie wymienia *expressis verbis*.

Wśród cech osobistych⁸¹ wymagających uwzględnienia w procesie oceny potencjalnego rodzica adopcyjnego wymienia się w szczególności: odpowiedni wiek, dostosowany do wieku dziecka i związany z dojrzałością emocjonalną, stan cywilny i osobisty, występowanie/niewystępowanie związku rodzinnego z dzieckiem, narodowość, obywatelstwo, miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu (istotne zwłaszcza w przypadku tzw. „adopcji zagranicznych”).

Informacje o wieku i stanie cywilnym wynikały głównie z odpisów aktu małżeństwa wnioskodawców ubiegających się o przysposobienie wspólne oraz aktu małżeństwa z rodzicem dziecka przy przysposobieniu pasierbów. Przedstawiono odpisy zupełne w 108 sprawach (w tym w 33 o przysposobienie pasierba), a odpisy skrócone w 60 sprawach (w tym w 48 o przysposobienie pasierba). Pozostałe informacje w tych kwestiach wynikały z wyjaśnień wnioskodawców, o ile je podali. Znajdowały się także w wypełnionym kwestionariuszu wywiadu adopcyjnego (przedstawionym w 56 sprawach).

Analiza kwalifikacji osobistych⁸² do należytego wykonywania obowiązków przysposabiającego powinna obejmować: stan zdrowia fizycznego i psychicznego, osobowość, motywację do przysposobienia, prezentowane postawy rodzicielskie, cechy gwarantujące zachowanie tożsamości dziecka w sferze etnicznej, językowej, kulturowej i religijnej.

Stan zdrowia fizycznego został udokumentowany zaświadczeniami lekarskimi odnośnie do 94 kobiet-wnioskodawczyń (93% kobiet wnioskujących o przysposobienie) i 136 mężczyzn-wnioskodawców (75,1% mężczyzn wnioskujących o przysposobienie)⁸³;

Stan zdrowia psychicznego został udokumentowany zaświadczeniami lekarskimi odnośnie do 34 kobiet-wnioskodawczyń (33,7% kobiet wnioskujących o przysposobienie) i 41 (22,6%) mężczyzn-wnioskodawców.

Dodatkowo oświadczenia o własnym zdrowiu psychicznym i nieleczeniu się psychiatrycznym przedstawiło 25 (24,7%) wnioskodawczyń i 26 (14,4%) wnioskodawców.

Brak nałogów i uzależnień. Na stan psychiczny mają wpływ nałogi i uzależnienia. Ich brak zadeklarowało w formie oświadczenia 19 (18,8%) wnioskodawczyń i 21 (11,6%) wnioskodawców.

Niekaralność była wykazywana za pomocą informacji z Krajowego Rejestru Karnego. Zgromadzono stosowne informacje z KRK dotyczące 99 kobiet (98% kobiet wnioskujących o przysposobienie) i 139 mężczyzn (76,8% mężczyzn wnioskujących o przysposobienie).

⁸¹ Szerzej na ten temat E. Holewińska-Łapińska w: T. Smoczyński (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne...*, s. 523–534.

⁸² E. Holewińska-Łapińska, *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne...*, s. 534–540.

⁸³ O przysposobienie w zbadanych sprawach wnioskowało 101 kobiet (101 = 100%) i 181 mężczyzn (181 = 100%).

Osobowość, motywacja, postawy rodzicielskie. Teoretycznie informacje na wskazany temat powinny być zawarte w opiniach psychologicznych i pedagogicznych stanowiących element składowy „opinii kwalifikacyjnej” kandydatów na rodziców adopcyjnych bądź przygotowanych w ramach dowodu z opinii właściwego biegłego. Nie każda opinia kwalifikacyjna te elementy zawierała, a precyzja wyводу i sposób ustaleń (zastosowane narzędzia badawcze) poszczególnych opinii były zróżnicowane. W szczególności nie badano rutynowo postaw rodzicielskich kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Cechy gwarantujące zachowanie tożsamości dziecka. Cechy gwarantujące zachowanie tożsamości dziecka w sferze etnicznej, językowej, kulturowej mają szczególne znaczenie, gdy wnioskodawcy są innej narodowości niż dziecko, zwłaszcza, gdy po ewentualnym przysposobieniu dziecko zmienia miejsce swojego zwykłego pobytu w Polsce, opuszcza kraj, aby zamieszkać na stałe za granicą. Ten aspekt konsekwencji przysposobienia bywa badany w ramach przesłanki zgodności przysposobienia z dobrem przysposabianego. Gdy dotyczy tzw. „adopcji zagranicznych”, obowiązek jego zbadania wynika z art. 20 ust. 3 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka. Powołany przepis wymaga wyboru takich rozwiązań w przypadku konieczności zapewnienia dziecku wychowania w środowisku zastępczym, które umożliwiają zachowanie ciągłości w wychowaniu dziecka z uwzględnieniem jego „tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej”. Dlatego przysposobienie związane z przeniesieniem dziecka do innego kraju ma charakter subsydiarny, dopuszczalny, gdy dziecko „nie może być [...] umieszczone w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej albo nie można mu zapewnić w żaden inny odpowiedni sposób opieki w kraju jego pochodzenia”. Zostało to dodatkowo sprecyzowane w art. 114² k.r.o. oraz w Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r.⁸⁴

W badanych sprawach wystąpiły trzy przypadki przysposobienia, do których miała zastosowanie konwencja haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. W dwóch z nich polska narodowość wnioskodawcy stwarzała prawdopodobieństwo zachowania tożsamości w sferze etnicznej, językowej, kulturowej. W trzeciej wnioskodawcy byli obywatelami USA, rasy białej, niemającymi polskiej narodowości. Nie znali języka polskiego, a jedynym uprawdopodobnieniem zachowania polskiej tożsamości narodowej przysposabianych dzieci były wyjaśnienia wnioskodawców i deklaracje o szacunku dla polskiej kultury i sympatii dla narodu. Dodatkowo wnioskodawca jako żołnierz zawodowy armii USA miał świadomość powiązań sojuszniczych swej ojczyzny z Polską w ramach sojuszu NATO.

Można sądzić, że działania w zakresie zachowania tożsamości przysposobionych dzieci będzie oznaczało poinformowanie ich w przyszłości (przypomnienie im) o urodzeniu w Polsce i o ich polskiej narodowości, ewentualnie uczestnictwo w polskich imprezach kulturalnych,

⁸⁴ Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448 z późn. zm.

o ile takie będą się odbywały w miejscu zamieszkania wnioskodawców. Najdalej idącym przejawem dbałości o zachowanie polskiej tożsamości dziecka mogłaby być deklaracja nauczania dziecka języka polskiego i plan regularnego odwiedzania Polski, bez poważniejszej możliwości zweryfikowania przez sąd orzekający, czy jest to prawdopodobne. Taka skonkretyzowana deklaracja nie była jednak złożona.

W zbiorze zbadanych spraw były dwa przypadki przysposobienia przez wnioskodawców o narodowości romskiej dzieci tej samej narodowości, co uprawdopodobnia wychowywanie dzieci w tej tradycji etnicznej, językowej i kulturowej. Był też jeden przypadek przysposobienia dziecka pochodzącego z małżeństwa Polaka i Wietnamki rozwiązanego przez rozwód. O przysposobienie dziecka wnioskował aktualny mąż matki narodowości wietnamskiej. Powyższe gwarantowało podtrzymywanie tożsamości wietnamskiej dziecka wynikającej z pochodzenia w linii macierzystej. Elementy polskiej tożsamości językowej i kulturowej mogły być zachowane w związku ze stałym zamieszkiwaniem wietnamskiej rodziny w Polsce i edukacją przysposobianego dziecka w polskiej szkole. Ten aspekt sprawy nie był jednak przedmiotem dociekliwości sądu.

Wydaje się, że zachowanie dotychczasowej tożsamości religijnej dziecka dotyczy wszystkich wnioskodawców (zarówno „krajowych”, jak i „zagranicznych”). Realnie można wymagać spełnienia tego, gdy dziecko ma już w sposób odpowiedni do wieku ukształtowaną tożsamość religijną. W praktyce może to dotyczyć dzieci, które przed przysposobieniem były wychowywane religijnie i daną religię traktowały jak własną z uwzględnieniem przy takiej ocenie wieku dzieci (przykładowo tak można traktować dzieci, które – wychowywane w wierze i praktyce katolickiej bądź prawosławnej – przystąpiły do pierwszej komunii świętej). Celowy jest dobór dla dziecka mającego tak ukształtowaną tożsamość religijną kandydatów na rodziców adopcyjnych deklarujących taką samą religię jak ta, w której dotychczas wychowywane było dziecko. Jest to jednak głównie zadanie ośrodków adopcyjnych. Z badania wynika, iż ten aspekt doboru stron ograniczony był do wyznawania religii katolickiej, a był realizowany przez katolickie ośrodki adopcyjne, których udział w przygotowaniu przysposobienia wynosił 22,1%.

Sądy omawianej kwestii nie weryfikowały. W żadnej sprawie nie ustalano tożsamości religijnej rodziców dzieci. Tożsamość religijna zarówno wnioskodawców, jak i dziecka nie była przedmiotem dowodzenia. Informacje na jej temat wynikały z wyjaśnień niektórych wnioskodawców, którzy udzielali ich z własnej inicjatywy. O tożsamości religijnej niektórych dzieci można było wnioskować z wypowiedzi ich opiekunów sprawujących funkcję rodziny zastępczej, przykładowo, gdy informowali, że rodzice dziecka (inne osoby bliskie np. dziadkowie) byli poinformowani o terminie pierwszej komunii świętej dziecka i zaproszeni na uroczystość z tym związaną i czy z zaproszenia skorzystali. Można też było domniemywać, że w przypadkach sprawowania pieczy zastępczej nad dzieckiem przebywającym w placówce prowadzonej przez zakon dzieci były wychowywane religijnie, prawdopodobnie niezależnie

od tego, jaki był stosunek do religii ich rodziców i czy rodzice wychowywali dzieci religijnie w okresie, gdy sprawowali nad nimi władzę rodzicielską.

Sytuacja materialna wnioskodawców była wykazywana głównie na podstawie zaświadczeń od pracodawcy o zatrudnieniu i wysokości uzyskiwanego wynagrodzenia miesięcznego. Takie zaświadczenia zostały przedstawione przez 74 wnioskodawczynie (73,3% kobiet wnioskujących o przysposobienie) i 125 wnioskodawców (69% mężczyzn wnioskujących o przysposobienie). Przedstawiono również odpisy zeznań podatkowych PIT (wspólnych dotyczących małżonków-wnioskodawców w 18 przypadkach, PIT wnioskodawczynie w trzech przypadkach, PIT wnioskodawcy w 17 przypadkach). Ten sposób dokumentacji sytuacji dochodowej wnioskodawców nie odgrywał więc znaczącej roli.

6.1.3. Opinia kwalifikacyjna oraz świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny

Od dnia 1 stycznia 2012 r., na mocy art. 215 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, obowiązuje nowa wersja art. 114¹ k.r.o., w której dodano wymaganie, aby osoba przysposabiająca posiadała „opinię kwalifikacyjną” oraz świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny, „chyba że obowiązek ten jej nie dotyczy”. Powyższe jest konsekwencją ustalenia w art. 172 u.w.r.s.p.z., że kandydaci do przysposobienia, za wyjątkiem spokrewnionych albo spowinowaconych z dzieckiem lub takich, którzy wcześniej przysposobili rodzeństwo dziecka, lub sprawują nad dzieckiem pieczę zastępczą w ramach rodziny zastępczej bądź rodzinnego domu dziecka są obowiązani posiadać świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny, na które są kierowani po dokonaniu wstępnej oceny kwalifikacji osobistych, o których mowa w art. 114¹ k.r.o., motywacji do podjęcia się wychowywania dziecka i wywiadu adopcyjnego. Art. 156 ust. 1, pkt 11 u.w.r.s.p.z. przewiduje, że do zadań ośrodka adopcyjnego należy, między innymi, wydawanie świadectw ukończenia szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, opinii o ich kwalifikacjach osobistych. Nie wydaje się, aby uzasadniona była teza, iż wymienione dodatkowe wymagania można było traktować jako materialno-prawne elementy czynnej zdolności do przysposobienia⁸⁵, mimo że może to sugerować powtórzenie wymagania z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w art. 114¹ k.r.o., nie mniej dla większości osób oczekujących na wskazanie dziecka do przysposobienia przez ośrodek adopcyjny jest to wymaganie konieczne do spełnienia. W analizowanych przypadkach wymaganie to powinno być spełnione w 79 sprawach (100%). Wstępna ocena kwalifikacyjna wnioskodawców została przedstawiona w 52 sprawach, ocena po odbyciu szkolenia w 95 sprawach. Świadectwo ukończenia szkolenia dla rodzin adopcyjnych przedstawiono w 85 sprawach.

⁸⁵ Na temat opinii kwalifikacyjnej i świadectwa ukończenia szkolenia zob. R. Zegadło w komentarzu do art. 114¹ k.r.o. [w:] J. Wierciński (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 792–796.

Wstępne opinie kwalifikacyjne, przesądzające o dopuszczeniu kandydatów na rodziców adopcyjnych, były zamieszczone w aktach 52 spraw (28,1%), a opinie z uwzględnieniem odbytego szkolenia i oceną, że są spełnione warunki umożliwiające powierzenie dziecka w celu adopcyjnym były w aktach 95 spraw (51,4%).

6.2. Bierna zdolność do przysposobienia (bycia przysposobionym) w świetle materiału dowodowego zgromadzonego w aktach

6.2.1. Małoletność przysposabianego

Małoletność osoby kandydującej do przysposobienia wynika z celu tej instytucji, jako instytucji rodzinno-prawnej będącej formą sprawowania pieczy rodzinnej nad dzieckiem, które nie pozostaje (z różnych przyczyn) pod pieczę własnych rodziców, a stan ten nie ma charakteru przejściowego, krótkookresowego. Kodeks nie przewiduje dodatkowych wymagań wobec osoby przysposabianej, w szczególności dotyczących stanu jej zdrowia fizycznego i psychicznego oraz stanu rozwoju.

Aktualnie (od wejścia w życie ustawy z dnia 26 maja 1995 r. nowelizującej Kodeks rodzinny i opiekuńczy) art. 114 § 2 k.r.o. rozstrzyga jednoznacznie, że wymaganie to powinno być spełnione w dniu złożenia wniosku o przysposobienie.

Małoletność wykazywano w formie przedstawienia odpisu aktu urodzenia. Powinien on być we wszystkich aktach spraw. Odpisy zupełne przedstawiono w 158 sprawach (85,4%), skrócone w 10 sprawach (5,4%).

6.2.2. Odpowiednia różnica wieku

Na czynną i bierną zdolność do przysposobienia ma wpływ wiek stron zamierzonego przysposobienia, bowiem różnica wieku między nimi powinna być „odpowiednia” (art. 114¹ § 2 k.r.o.). Podstawą do ustalenia wieku stron zamierzonego przysposobienia są odpisy aktów stanu cywilnego. Wnioskodawcy nie przedstawiali odpisów aktów urodzenia, ale ich wiek był możliwy do ustalenia/zweryfikowania (poza podaniem go podczas wyjaśnień) na podstawie odpisów aktu małżeństwa. Przedstawiono je w 175 sprawach (94,6%).

6.2.3. Niepozostawanie w innym stosunku przysposobienia

Przysposabiany w dniu złożenia w sądzie wniosku o jego przysposobienie nie może pozostawać w innym stosunku przysposobienia, jeżeli osoba, która dokonała przysposobienia, żyje (art. 117¹ k.r.o.), za wyjątkiem (niedotyczącego badanych spraw) przysposobienia pełnego nierozwiązywalnego (art. 125¹ § 2 k.r.o. oraz art. 119¹ § 3 k.r.o.), a także sytuacji, gdy dziecko

pragnie przysposobić małżonek osoby, która wcześniej przysposobiła dziecko, którego dotyczy wniosek (art. 115 § 2 k.r.o.). Wydaje się, że to wymaganie przyjmowano za oczywiste i nie było ono przedmiotem weryfikacji, za wyjątkiem informacji, jakie mogły wynikać z odpisów zupełnych aktu urodzenia dzieci, które były w aktach w 158 spraw (85,4%).

7. Wypełnienie elementów stanu faktycznego prowadzącego do orzeczenia przysposobienia w analizowanych postępowaniach

7.1. Sposób wyrażenia „żądania przysposobienia” przez osobę przysposabiającą

Przyjmuję, że „żądanie przysposobienia”⁸⁶ pełni podwójną rolę. W ujęciu formalno-prawnym wszczynają postępowanie i zwykle jest zawarte już we wniosku o przysposobienie wniesionym do sądu. W ujęciu materialno-prawnym stanowi konieczny element stanu faktycznego, który – wraz z innymi przesłankami przysposobienia – umożliwia sądowi orzeczenie tego stosunku prawnego.

W analizowanych sprawach sposób wyrażenia żądania przysposobienia był zróżnicowany. Jego wyrażenie nastąpiło tylko w formie pisemnej, we wniosku sporządzonym osobiście i wniesionym do sądu w jednym przypadku. Najczęściej, w 182 sprawach (98,4%) żądanie to było zapisane we wniosku (w tym sporządzonym przez profesjonalnego pełnomocnika i przez tegoż podpisanym) i potwierdzone jednoznacznie w formie ustnej przed sądem podczas rozprawy, choć bez użycia formuły: „żądam orzeczenia przysposobienia X.Y.”. W większości przypadków owo potwierdzenie było dokonane w oświadczeniu „popieram wniosek”. W dwóch sprawach żądanie przysposobienia było wyrażone w formie pośredniej, opisowej, jako oczekiwanie, iż orzeczenie sądu nada moc prawną faktycznie realizowanemu stosunkowi rodzicielskiemu.

7.2. Podmioty uprawnione do wyrażenia zgody na przysposobienie – inne niż osoba przysposabiana

7.2.1. Uwaga wprowadzająca

Uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie mają: przysposabiane dziecko (art. 118 k.r.o.), rodzice przysposabianego (art. 119 k.r.o.), opiekun dziecka (art. 120 k.r.o.), małżonek wnioskodawcy, o ile przysposobienie przez osobę pozostającą w małżeństwie nie ma charakteru przysposobienia wspólnego (art. 117 k.r.o.). Ustawa określa precyzyjnie, w jakich

⁸⁶ W dawniejszej literaturze „żądanie przysposobienia” było kwalifikowane jako czynność prawna (tak np. B. Walaszek, *Przysposobienie w polskim...*, s. 146), ewentualnie czynność rodzinno-oprawna (tak np. M. Pazdan, *Zdolność przysposabiającego do „żądania przysposobienia”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1962/ 9, s. 103). Szerzej, choć syntetycznie na ten temat, zob. E. Holewińska-Łapińska [w:] T. Smoczyński (red.) *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne...*, s. 561–563.

okolicznościach zgoda jednego z wymienionych podmiotów nie jest potrzebna oraz kiedy sąd rozpoznający sprawę o przysposobienie nie jest związany stanowiskiem osoby uprawnionej, która nie wyraża zgody na przysposobienie. Mimo wyrażenia zgody przez wszystkie osoby do tego uprawnione, zawsze jest możliwe oddalenie wniosku, gdy w ocenie sądu jest to uzasadnione.

Charakter prawny zgody na przysposobienie jest sporny⁸⁷. Przyjmuję, że jest to materialno-prawna przesłanka przysposobienia, która stanowi uzewnętrznienie woli zbliżone do oświadczenia woli, ale niemające cech oświadczenia woli w znaczeniu techniczno-prawnym.

Stanowisko osoby uprawnionej do wyrażenia zgody musi być jednoznaczne, tak aby nie było wątpliwości, że ten podmiot chce, aby przysposobienie zostało orzeczone. Należałoby oczekiwać, że sąd zapyta osobę uprawnioną, czy wyraża zgodę na przysposobienie, a ona powinna udzielić na nie jednoznacznej odpowiedzi. Wypowiedzi ogólne, neutralne w treści, mające charakter opisu sytuacji dziecka, w których nie ma sprzeciwu wobec wniosku i mogą być interpretowane jako aprobata, nie powinny być traktowane jako zgoda, a sąd przez zadanie pytania powinien doprowadzić do jasności w tej kwestii.

W stu (54,1%) sprawach sąd skierował do osoby uprawnionej do wyrażenia zgody na przysposobienie zapytanie, czy zgodę wyraża, poprzedzone ogólną informacją o skutkach prawnych orzeczenia przysposobienia. W pozostałych sprawach, których było 85 (45,9%), tego nie uczynił.

Gdy sąd jednoznacznie sformułował zapytanie o zgodę, uzyskał jednoznaczną odpowiedź w 99,5% przypadków.

Najczęściej (w 61 sprawach) formą wyrażenia zgody było stwierdzenia „popieram wniosek” lub inaczej wyrażone takie właśnie stanowisko. W siedmiu sprawach osoby uprawnione wyraziły ogólną aprobatę dla wnioskodawców, w sześciu stwierdziły, że przysposobienie będzie korzystne dla dziecka, w kolejnych sześciu, że zaobserwowały rodzenie się więzi emocjonalnej pomiędzy stronami wnioskowanego przysposobienia. W jednej sprawie jako zgodę traktowano brak dezaprobaty dla wnioskodawców bądź planu przysposobienia.

7.2.2. Rodzice dzieci

W pięciu sprawach (2,7%) uprawnionymi do wyrażenia zgody na przysposobienie dzieci byli oboje ich rodzice, w 79 sprawach (42,7%) to uprawnienie przysługiwało wyłącznie matkom (a nie przysługiwało ojcom). Tylko ojciec mógł wyrazić zgodę na przysposobienie dzieci w trzech sprawach (1,6%). W jednej sprawie (0,5%) uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie przysługiwało łącznie rodzicowi i opiekunowi dziecka.

⁸⁷ Przegląd stanowisk zob. E. Holewińska-Łapińska [w:] T. Smoczyński (red.). *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne...*, s. 563–564.

Osoby przysposabiające „wchodzą w miejsce rodziców”, w założeniu „na zawsze”, choć w części przypadków nie jest prawnie wykluczone rozwiązanie stosunku przysposobienia. Ochrona elementarnych praw rodziców wymaga, aby współdecydowali o wyzbyciu się uprawnień i obowiązków wobec dzieci w formie zgody na przysposobienie. Zgoda nie jest potrzebna tylko, gdy znani rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej, albo gdy porozumienie z nimi napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody (art. 119 § 1 k.r.o.).

Ze zbadanych akt spraw wynikały informacje o przyczynach utraty uprawnienia do wyrażenia zgody na przysposobienie odnośnie do 99 matek i 139 ojców.

Dwie matki i 12 ojców nie dożyło wszczęcia postępowania o przysposobienie ich dzieci. 97 matek i 123 ojców zostało pozbawionych władzy rodzicielskiej nad wszystkimi dziećmi, których dotyczyły badane postępowania. W czterech sprawach ojcowie w stosunku do niektórych dzieci byli pozbawieni władzy rodzicielskiej, a w stosunku do pozostałych dzieci, których dotyczyły postępowania, ojcostwo nie zostało ustalone.

7.2.3. Opiekunowie

Z poczynionych ustaleń wynikało, iż w zbadanych sprawach uprawnienie do współdecydowania o przysposobieniu przysługiwało w 97 przypadkach (52,4%) opiekunom dzieci, które nie pozostawały pod władzą rodzicielską choćby jednego z rodziców.

Tylko w 21 sprawach (21,6% spraw, w których dzieci pozostawały pod opieką) w aktach znajdował się dokument potwierdzający, że określona osoba ma status prawny opiekuna przysposobianego dziecka (np. odpis postanowienia o ustanowieniu opieki, imienne zaświadczenie o ustanowieniu opiekunem dla określonej osoby). Sytuacje niewiele zmieniła się w porównaniu ze sprawami z ostatniego kwartału 2013 r., w których ten odsetek wynosił 24,2.

Od długiego czasu występuje w literaturze rozbieżność poglądów co do występowania (niewystępowania) po stronie opiekuna obowiązku uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na zajęcie stanowiska w sprawie o przysposobienie⁸⁸.

Formalnie, uwzględniając wykładnię literalną art. 156 k.r.o., zezwolenie takie powinno być traktowane jako konieczne, bowiem zajęcie stanowiska przez opiekuna w formie wyrażenia zgody lub odmowy zgody na przysposobienie stanowi „ważniejszą sprawę” dotyczącą małoletniego. W konsekwencji opiekun, po wszczęciu sprawy o przysposobienie dziecka

⁸⁸ Za koniecznością uzyskania przez opiekuna zezwolenia sądu opiekuńczego na wyrażenie stanowiska w przedmiocie zgody na przysposobienie opowiedział się M. Grudziński [w:] B. Dobrzański, J. Ignatowicz (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 851. W nowszych opracowaniach za koniecznością uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego opowiedziała się S. Kalus [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 1043. Przeciwnie stanowisko zajęli, między innymi: J. Ignatowicz [w:] J.S. Piątkowski (red.), *System prawa...*, s. 1158; E. Płonka, *Przysposobienie...*, s. 66, która stwierdziła, że art. 119 k.r.o. (obecnie 120) jest przepisem szczególnym, względem art. 156 k.r.o., E. Holewińska-Łapińska [w:] T. Smoczyński (red.), *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011, s. 582–583, J. Strzebińczyk [w:] T. Smoczyński (red.), *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo...* s. 867; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *Opieka i kuratela*, Warszawa 2017, s. 95.

pozostającego pod jego opieką, powinien zwrócić się do sądu opiekuńczego, właściwego do wykonywania nadzoru nad sprawowaniem opieki, o udzielenie zezwolenia na wyrażenie zgody w sprawie o przysposobienie pupila. Sąd ten zaś, po zapoznaniu się ze stanowiskiem opiekuna, aktami sprawy o przysposobienie i innymi stosownymi dowodami, powinien wydać postanowienie, skuteczne od chwili uprawomocnienia się (art. 593 k.p.c.), zawierające albo zezwolenie na wyrażenie zgody na przysposobienie albo odmawiające jego udzielenia. Sąd ten pośrednio wyrażałby swoje merytoryczne stanowisko w przedmiocie zasadności wniosku o przysposobienie.

Wykładnia systemowa i celowościowa prowadzi do odmiennego wniosku. Sąd orzekający w sprawie o przysposobienie nie jest związany stanowiskiem opiekuna. Może orzec przysposobienie, mimo że opiekun odmówił swej zgody (art. 120 k.r.o. zdanie drugie), gdy oceni, że wymaga tego dobro dziecka. Nasuwa się wniosek, że wykładnia literalna prowadziła do wzajemnej „kontroli” rozstrzygnięć dokonywanych przez niezależne sądy, z pominięciem zasad kontroli instancyjnej.

W zbadanych sprawach w sposób niewątpliwy stosowne zezwolenie sądu opiekuńczego uzyskali opiekunowie tylko w 17 przypadkach. Zwykle miało to miejsce wówczas, gdy ten sam sąd był właściwy miejscowo w sprawie o przysposobienie oraz w sprawie z art. 156 k.r.o., a w obu sprawach w składach orzekających przewodniczącym był ten sam sędzia.

7.3. Współdecydowanie dziecka o przysposobieniu

Zgoda dziecka na przysposobienie jest wymagana po osiągnięciu 13 roku życia (art. 118 § 1 k.r.o.). W takim wieku osoba małoletnia (o ile nie zostanie całkowicie ubezwłasnowolniona) w obszarze prawa cywilnego nabywa ograniczoną zdolność do czynności prawnych (art. 12 k.c., art. 15 k.c.), a także różne uprawnienia rodzinno-prawne (przykładowo od zgody dziecka, które osiągnęło wskazany wiek, zależy dopuszczalność zmiany lub nadanie nazwiska – art. 88 § 2, art. 89 § 2, art. 90 § 1 k.r.o.). Przyjęto, że dopiero osoba, która ukończyła 13 lat, potrafi ocenić istotę przysposobienia jako instytucji prawnej, choć nie jest to bezsporne⁸⁹.

W celu dostosowania polskiego prawa krajowego do zobowiązań międzynarodowych, w szczególności do art. 12 Konwencji o prawach dziecka, ustawa z dnia 26 maja 1995 r. nowelizująca przepisy o przysposobieniu⁹⁰, wprowadziła obowiązek wysłuchania dziecka młodszego niż trzynastoletnie, jeżeli „może pojąć znaczenie przysposobienia” (art. 118 § 2 k.r.o.).

⁸⁹ Szerzej na ten temat E. Holewińska-Łapińska [w:] T. Smoczyński (red.), *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne...*, s. 567–569.

⁹⁰ Dz.U.1975 Nr 45, poz. 234.

W pierwotnej wersji art. 586 § 2 in fine k.p.c. przewidywał, że w „uzasadnionych wypadkach”⁹¹ możliwe było wezwanie na rozprawę osoby mającej być przysposobioną, która nie ukończyła jeszcze lat trzynastu. Od dnia 1 marca 1976 r.⁹² art. 586 § 2 k.p.c. uzyskał brzmienie: „Na rozprawę wzywa się przysposabiającego oraz osoby, których zgoda na przysposobienie jest potrzebna”. Niemniej przyjmowano, także po tej dacie, że nie jest wykluczone wezwanie na rozprawę innych osób, zainteresowanych w rozumieniu art. 510 k.p.c., a wysłuchanie małoletniego może nastąpić poza salą posiedzeń sądowych, „jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze” (art. 576 § 2 k.p.c.)⁹³.

W zbadanych sprawach zgoda na przysposobienie była wyrażona przez 21 małoletnich, którzy ukończyli lat 13. W jednym przypadku odstąpiono od uzyskiwania zgody osoby trzynastoletniej, przyjmując, że stan jej rozwoju intelektualnego wyklucza zdolność zrozumienia instytucji przysposobienia. Wysłuchanych zostało osiem osób młodszych niż trzynastoletnie, a w 14 sprawach aprobatą osoby przysposabianej dla zmiany jej sytuacji życiowej wskutek przysposobienia wynikała z ustaleń osób trzecich (np. kuratora przeprowadzającego wywiad środowiskowy, biegłego z OZSS).

Z akt wynikało, że małoletni przysposabiani zostali wysłuchani (złożyli wyjaśnienia) w trzech przypadkach w tzw. niebieskim pokoju, w dziewięciu sprawach w gabinecie sędziego, w 11 sprawach na sali rozpraw, choć bez obecności innych wnioskodawców i innych osób. Treść wyjaśnień osób przysposabianych w 17 sprawach została zaprotokołowana, a w pięciu przedstawiona w formie syntetycznej notatki.

Można było domniemywać, że przyczyny rezygnacji z poznania stanowiska dziecka w formie zgody lub wysłuchania były następujące: w 115 sprawach małoletni zostali uznani za niezdolnych do pojęcia istoty instytucji przysposobienia, w 10 sprawach żyli w przeświadczeniu, że osoby wnioskujące o przysposobienie są rodzicami i ujawnienie prawdy w toku postępowania sądowego mogłoby wywołać stan zagrożenia dobra tych małoletnich. W pozostałych przypadkach niewysłuchania przysposabianych przyczyny takiej decyzji nie były możliwe do ustalenia.

Zgodnie z § 232 regulaminu urzędowania sądów powszechnych obowiązującego do dnia 21 czerwca 2019 r.⁹⁴, jeżeli sąd nie ustalił stanowiska osoby przysposabianej w formie jej zgody lub wysłuchania, powinien uczynić wzmiankę o tym w protokole rozprawy ze wskazaniem przyczyny tej sytuacji. Ten obowiązek został spełniony zaledwie w siedmiu przypadkach.

⁹¹ Za „wypadki uzasadnione” uznawano takie, gdy małoletni „osiągnął stopień rozeznania pozwalający mu na należyte zorientowanie się co do zmiany, jaką w jego sytuacji wprowadziłoby przysposobienie. Tak B. Dobrzański [w:] B. Dobrzański, M. Lisiewski, Z. Resich, W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 1969, s. 870.

⁹² Ustawa z dnia 19 grudnia 1975 r., obowiązująca od 1 marca 1976 r., wprowadziła zmiany pogłębiające tajemnicę przysposobienia.

⁹³ T. Żyznowski [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz do artykułów 506–1088*, Warszawa 2006, s. 204.

⁹⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r., Dz.U. 2015, poz. 2316.

7.4. Dobro osoby przysposabianej

W sytuacjach typowych w czasie orzekania o przysposobieniu osoba przysposabiana jest małoletnia. Jej dobro, o którym mowa w art. 114 § 1 k.r.o., jest więc „dobrem dziecka”. Ustalenia poczynione w literaturze⁹⁵ i orzecznictwie odnośnie do tego pojęcia mają więc zastosowanie przy wykładni dobra osoby przysposobionej. Jest to istotne, bowiem nie ma ustawowej definicji dobra dziecka. Przy budowaniu tej „definicji” w literaturze dominuje model idealizacyjny „oparty na dominującej doktrynie moralnej i wartościach humanistycznych”⁹⁶. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały dnia 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92,⁹⁷ wskazał, że treść pojęcia dobra dziecka „[...] odpowiada w ogólnych zarysach pojęciu nadrzędnego interesu dziecka, rekonstruowanego na podstawie przepisów Konwencji (o prawach dziecka)”.

„Dobro dziecka” jest z założenia zwrotem niedookreślonym. Bronisław Czech, do którego opracowania niniejszym odsyłam⁹⁸, stwierdził, że wieloznaczność i niedookreśloność pojęcia „dobro”, właściwa zwrotom mającym formę klauzul generalnych, upodabnia je do takich pojęć, jak „wartość”, „miłość”, „szczęście”, które „niejednokrotnie występują w kontekście wykładni i stosowania zwrotu dobro dziecka”, a wszystkie one (zwłaszcza jednak „dobro” i „wartość”) zostały zaczerpnięte z filozofii.

Problematyka dobra osoby przysposabianej ma bogatą literaturę⁹⁹ (w tym pozaprawną¹⁰⁰). W tym miejscu zasygnalizować można jedynie, że w każdym postępowaniu sądowym, w którym konieczne jest ustalenie dobra dziecka, którego to postępowanie dotyczy, jest to dokonywane indywidualnie, w kontekście stanu faktycznego. Stan faktyczny dotyczący (mającej się zmienić przez przysposobienie) sytuacji dziecka powinien być oceniany z uwzględnieniem aktualnej wiedzy pedagogicznej i psychologicznej, sytuacji środowiskowej, ekonomicznej, edukacyjnej dziecka, zarówno aktualnej, jak i przyszłej.

Punktem wyjścia dla oceny, czy przysposobienie jest zgodne z dobrem dziecka, jest aktualna w dacie rozpoznawania wniosku o przysposobienie sytuacja dziecka. Ocena powinna

⁹⁵ W literaturze przedmiotu w latach 70. ubiegłego wieku próbę stworzenia ogólnej definicji „dobra dziecka” podjęła Wanda Stojanowska (*Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1979, s. 27) stwierdzając, że: „dobro dziecka [...] oznacza kompleks wartości o charakterze niematerialnym i materialnym niezbędnych do zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego dziecka oraz do należytego przygotowania go do pracy odpowiednio do jego uzdolnień, przy czym wartości te są zdeterminowane przez wiele różnorodnych czynników, których struktura zależy od treści stosowanej normy prawnej i konkretnej aktualnie istniejącej sytuacji dziecka (przy założeniu) zbieżności tak pojętego dobra dziecka z interesem społecznym”.

⁹⁶ T. Smoczyński (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 53 i powołana literatura.

⁹⁷ OSN CP 1992, nr 10, poz. 179.

⁹⁸ B. Czech, *Geneza zwrotu „dobro dziecka” i znaczenie zawartego w nim określenia „dobro”*, [w:] T. Ereciński (red.), *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, Warszawa 2016, s. 826–836.

⁹⁹ Szerzej na ten temat E. Holewińska-Łapińska [w:] T. Smoczyński (red.), *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne...*, s. 587–593 i powołana tam literatura. R. Łukasiewicz, *Dobro dziecka ...*, s. 21–83 i powołana literatura.

¹⁰⁰ Zob. M. Arczewska, *Dobro dziecka jako przedmiot troski społecznej*, Warszawa 2018.

uwzględniać status prawny dziecka (ustalenie/nieustalenie pochodzenia dziecka od rodziców, stan w zakresie władzy rodzicielskiej¹⁰¹, gdy rodzice są ustaleni i żyją), sposób sprawowania nad nim bezpośredniej pieczy. Ustaleniu sytuacji prawnej służyły informacje z zupełnych odpisów aktów urodzenia dziecka, które znajdowały się w aktach 158 spraw (85,4%), a także informacje z akt spraw dotyczących dziecka (w szczególności akta spraw dotyczących ingerencji w wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, ustanowienia dla niego opieki, nadzoru nad sprawowaniem opieki). Akta takie nie były przedmiotem analizy IWS, ale z akt badanych spraw wynikało dopuszczanie dowodów z określonych dokumentów z akt innych spraw (w 18 sprawach – 9,7%) oraz z całych akt spraw (w 68 sprawach – 36,8%).

Z akt dotyczących ingerencji w wykonywanie władzy rodzicielskiej wynikała, co najmniej w pewnym zakresie, dotychczasowa historia życia osoby przysposabianej.

Dla ustalenia dobra przysposabianego dziecka istotne są więzi emocjonalne z krewnym, w tym w szczególności z rodzeństwem. W pewnym zakresie takie informacje wynikały z akt innych spraw, o których wspomniano wyżej. Informacje o rodzeństwie, którego nie dotyczyło dane postępowanie o przysposobienie, nie były pełne. Co do 70 dzieci nie było wiadomo, czy mają rodzeństwo, zaś odnośnie do 11 przysposabianych dzieci było wiadomo, że mają rodzeństwo, ale nie można było ustalić jego sytuacji i w konsekwencji odpowiedzieć na pytanie, dlaczego nie zostało również przysposobione przez tę samą osobę (osoby). Świadomie dokonany podział rodzeństwa przez przysposobienie dotyczył 17 przypadków. Informacje na temat sytuacji rodzinnej wynikały w pewnym zakresie z kwestionariuszy wywiadu adopcyjnego, które znajdowały się w aktach 80 spraw (43,2%) z przesłuchania pracowników ośrodków adopcyjnych w sześciu sprawach (3,2%) opiekunów dzieci.

Dla oceny, czy przysposobienie jest zgodne z dobrem osoby przysposabianej, istotne było ustalenie, czy wnioskodawcy najprawdopodobniej są optymalnymi kandydatami na rodziców adopcyjnych, na co wskazuje nałożenie na sąd obowiązku zasięgnięcia opinii ośrodka adopcyjno-opiekuńczego lub innej placówki specjalistycznej (art. 586 § 4 k.p.c.). Zakłada to pośrednio ustalenie przez sąd, w jaki sposób doszło do doboru stron zamierzonego przysposobienia. Wiedza na ten temat wynikała z akt spraw. Opinia kwalifikacyjna wnioskodawców była w aktach 95 spraw (51,4%).

Dobro dziecka wymaga dokładnego ustalenia stanu zdrowia i rozwoju dziecka, specyfiki jego potrzeb. Gdy wiadomo, że po stronie dziecka występują problemy rozwojowe, zdrowotne, wychowawcze, sąd powinien się upewnić, czy wnioskodawcy są ich świadomi i przygotowani do podołania czekającym ich zadaniom. Znajdujące się w aktach informacje na ten temat nie były wyczerpujące. I tak, karta dziecka była w aktach 15 spraw (8,1%), opis stanu zdrowia fizycznego w aktach 19 spraw (10,3%), wyniki badania psychologicznego dzieci w aktach dziewięciu spraw (4,9%), dokumentacja lekarska stanu zdrowia dziecka w aktach trzech

¹⁰¹ Art. 65 § 1 zdanie drugie Kodeksu rodzinnego z 1950 r. stanowił: „Jeżeli małoletni pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, przysposobienie może nastąpić jedynie w przypadkach wyjątkowych”.

spraw (1,6%), opinia o dziecku (z placówki opiekuńczej bądź edukacyjnej) w aktach ośmiu spraw (4,3%), świadectwa, dyplomy dziecka w aktach dwóch spraw (1,1%).

Z pedagogicznego punktu widzenia przysposabiający powinni prezentować właściwe postawy rodzicielskie, akceptować dziecko ze wszystkimi jego niedoskonałościami i problemami i nie stawiać mu wymagań przekraczających jego możliwości¹⁰². Powinno ich do tego przygotować szkolenie przeprowadzone przez ośrodek adopcyjny. Miało to miejsce w 83 sprawach (44,9%).

Istotne jest ustalenie rzeczywistej motywacji przysposabiających oraz zbadanie wszystkich aspektów ich czynnej zdolności do przysposobienia (w tym zwłaszcza kwalifikacji osobistych). Informacje na ten temat były zawarte w części opinii kwalifikacyjnych i wyjaśnieniach wnioskodawców (zapewne subiektywnych i trudno weryfikowalnych).

Badanie wykazało, że większość wymienionych kwestii była sądowi znana w zakresie wynikającym ze sposobu doboru stron oraz zakresu dokumentacji wniosku o przysposobienie. Gdy doboru stron wnioskowanego przysposobienia dokonał ośrodek adopcyjny, co miało miejsce w 86 sprawach (46,5%), dokumentacja umożliwiająca ustalanie zgodności przysposobienia z dobrem przysposabianego dziecka była bogatsza.

8. Wynik postępowania

8.1. Wynik postępowania – informacja ogólna

W 182 sprawach (98,4%) zostało orzeczone przysposobienie, w trzech przypadkach (1,6%) wniosek został oddalony. Żadne orzeczenie nie zostało zaskarżone.

W sprawach, w których orzeczono przysposobienie (182 = 100%), było to w 177 przypadkach (97,2%) przysposobienie pełne rozwiązywalne, w jednym przysposobienie niepełne (0,5), a w czterech przypadkach (2,3%) sąd w postanowieniu orzekającym przysposobienie określił je jako nierozwiązywalne, zgodnie z wnioskiem, jednakże z akt nie wynikało, aby były spełnione przesłanki takiego rozstrzygnięcia.

¹⁰² Zob. np. M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 1973; A. Maciarz, R. Haniszewska, *Postawy rodzicielskie rodzin adopcyjnych*, „Problemy Rodziny” 1984/3; J. Czmyr, *Postawy rodzicielskie kandydatów na rodziców adopcyjnych w świetle badań własnych*, [w:] K. Ostrowska, E. Milewska (red.), *Adopcja. Teoria i praktyka*, Warszawa 1999, s. 74–78; M. Plopa, *Psychologia rodziny. Teoria i badania*, Warszawa 2008, s. 265–276.

8.2. Postanowienie orzekające przysposobienie

Rodzaj orzeczonego przysposobienia

Obowiązujący w okresie badawczym Regulamin urzędowania sądów powszechnych¹⁰³ stanowił w § 233, że w postanowieniu o przysposobieniu sąd wskazuje rodzaj przysposobienia przez zamieszczenie wzmianki: „przysposobienie pełne nierozwiązywalne”, „przysposobienie pełne” lub „przysposobienie niepełne”. W przypadku zastosowania prawa obcego sąd odstępuje od określenia rodzaju przysposobienia, a w sentencji orzeczenia przytacza podstawę prawną z zastosowanego prawa obcego.

Sposób określenia przez sąd w treści postanowienia orzekającego przysposobienie rodzaju przysposobienia był następujący: w 86 postanowieniach (47,2%) sąd nazwał rodzaj przysposobienia i podał przepis Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego odnoszący się do skutków orzeczenia, w 52 postanowieniach (28,6%) nie nazwał rodzaju przysposobienia, tylko podał przepis Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego odnoszący się do skutków orzeczenia, w pozostałych 44 postanowieniach (24,2%) tylko nazwał rodzaj przysposobienia.

Informacja o wyrażeniu przez rodziców zgody na przysposobienie

§ 234 regulaminu urzędowania sądów powszechnych nakazywał zamieszczanie w postanowieniu o przysposobieniu informacji o zgodzie rodziców. Powinna ona zostać zamieszczona w komparycji postanowienia obok imienia i nazwiska małoletniego, którego postępowanie dotyczy. Nastąpiło to w trzech postanowieniach (1,6%), w których sąd podał, kto wyraził zgodę na przysposobienie. W 15 (8,2%) postanowieniach sąd wskazał przyczynę uzasadniającą niewyrażenie przez rodziców zgody na przysposobienie.

Zmiana imienia/imion przysposobionego dziecka nastąpiła w 60 postanowieniach (32,9%).

Ustalenie brzmienia nazwiska przysposobionego dziecka nastąpiło w 61 postanowieniach (33,5%). We wszystkich przypadkach było to nazwisko wnioskodawcy, a gdy wnioskodawcami byli małżonkowie o różnych nazwiskach – nazwisko męża.

Nakazanie sporządzenia nowego aktu urodzenia nastąpiło w 156 postanowieniach (85,7%).

8.3. Postanowienia oddalające wniosek o przysposobienie

W zbadanych sprawach oddalenie wniosku o przysposobienie nastąpiło trzykrotnie. We wszystkich przypadkach o przysposobienie wnioskowali mężczyźni. Dwukrotnie byli oni

¹⁰³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2017 r., Dz.U. 2015, poz. 2316 z późn. zm.

mężami matek. Sąd ocenił, że ich kwalifikacje osobiste nie dają rękojmi należytego wywiązywania się z obowiązków rodzicielskich, a orzeczenie przysposobienia nie realizowałoby dobra dziecka. W trzecim przypadku sąd ocenił, iż wnioskodawca, mimo altruistycznej motywacji, nie ocenia należycie ogromu zadań, jakie miałby do zrealizowania jako ojciec adopcyjny. Zasadność tych rozstrzygnięć wydaje się niewątpliwa.

Przypadek pierwszy

Charakterystyka sprawy

1. Liczba dzieci, których dotyczy żądanie przysposobienia – jedno,
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia sądu pierwszej instancji – 6 lat i 2 miesiące,
3. Płeć dziecka – męska,
4. Sposób ustalenia pochodzenia od ojca – nieustalone ojcostwo,
5. Władza rodzicielska matki – pełna,
6. Piecza nad dzieckiem w okresie poprzedzającym wniosek o przysposobienie – matka z udziałem wnioskodawcy,
7. Przedstawiciel ustawowy dziecka – matka,
8. Wnioskodawca – mąż matki,
9. Wiek wnioskodawcy – 31 lat i 10 miesięcy,
10. Staż małżeński do złożenia wniosku o przysposobienie – dwa miesiące,
11. Dobór stron – bez udziału ośrodka adopcyjnego,
12. Ważniejsze dowody, poza wysłuchaniem wnioskodawcy: wysłuchanie dziecka, opinia OZSS o kwalifikacjach wnioskodawcy i więzi z dzieckiem, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c., wywiad środowiskowy zawodowego kuratora rodzinnego, informacja z Krajowego Rejestru Karnego, odpis wyroku skazującego wnioskodawcę za gwałt,
13. Rozstrzygnięcie – oddalenie wniosku,
14. Kontrola instancyjna – nie było.

Stan faktyczny sprawy

Na dwa miesiące przed złożeniem wniosku o przysposobienie wnioskodawca ożenił się z matką dziecka. Małżonkowie poznali się przez internet. Wnioskodawca po opuszczeniu zakładu karnego, w którym odbył karę dziewięć lat pozbawienia wolności za współudział w zbiorowym gwałcie, jak sam przyznał, „szukał kobiety”.

Na jego ofertę matrymonialną odpowiedziała matka chłopca, którego dotyczy wniosek, osoba z niepełnosprawnością intelektualną, ofiara przemocy domowej stosowanej wobec niej przez dziewiętnastoletnią córkę, udokumentowanej w ramach procedury „Niebieskiej Karty”.

Zawarcie małżeństwa nie było poprzedzone dłuższą znajomością. Wnioskodawca zamieszkał z matką dziecka i jej rodziną. Wnioskodawca, nie w pełni sprawny intelektualnie, ma tylko wykształcenie ogólne podstawowe, bez wyuczonego zawodu. Po zawarciu małżeństwa podjął

pracę zarobkową i uzyskiwał miesięczne wynagrodzenie w kwocie 2456 zł netto. Wnosząc o przysposobienie małoletniego pasierba, wnioskodawca realizował oczekiwanie żony.

Sąd przed terminem rozprawy zarządził przeprowadzenie przez rodzinnego kuratora zawodowego wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania wnioskodawcy, badanie wnioskodawcy, matki dziecka i dziecka w OZSS, zasięgnął informacji o wnioskodawcy w Krajowym Rejestrze Karnym oraz zawiadomił o wniosku prokuratora na podstawie art. 585² k.p.c.

Biegli z OZSS zastosowali między innymi następujące narzędzia diagnostyczne: Skala Postaw Rodzicielskich, testy/kwestionariusze osobowości, testy zdań i opowiadań niedokończonych, testy projekcyjne. Konkluzja opinii stwierdzała, że przysposobienie nie byłoby zgodne z dobrem dziecka, zarówno z uwagi na cechy i historię życia wnioskodawcy, jak i niekorzystną prognozę co do trwałości małżeństwa z matką małoletniego.

Testy wykazały brak kompetencji rodzicielskich wnioskodawcy, niezadowalające postawy rodzicielskie i ograniczenie intelektualne. Okolicznościami uzasadniającymi opinię (niezależnie od wyników przeprowadzonych testów) było także stosowanie przez wnioskodawcę w przeszłości przemocy, jego karalność.

Matka małoletniego wyraziła zgodę na przysposobienie. Uczestniczący w rozprawie prokurator wnosił o oddalenie wniosku. Sąd wniosek oddalił. Ani wnioskodawca, ani uczestnicy postępowania nie zaskarżyli tego orzeczenia.

Przypadek drugi

Charakterystyka sprawy

1. Liczba dzieci, których dotyczy żądanie przysposobienia – jedno,
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia sądu pierwszej instancji – 12 lat i 2 miesiące,
3. Płeć dziecka – męska,
4. Sposób ustalenia pochodzenia od ojca – z małżeństwa rodziców,
5. Władza rodzicielska matki – pełna,
6. Ojciec nie żyje,
7. Piecza nad dzieckiem w okresie poprzedzającym wniosek o przysposobienie – matka z udziałem wnioskodawcy,
8. Przedstawiciel ustawowy dziecka – matka,
9. Wnioskodawca – mąż matki,
10. Wiek wnioskodawcy – 40 lat i 4 miesiące,
11. Dobór stron – bez udziału ośrodka adopcyjnego,
12. Ważniejsze dowody, poza wysłuchaniem wnioskodawcy: wysłuchanie dziecka, opinia ośrodka adopcyjnego o kwalifikacjach wnioskodawcy i więzi z dzieckiem, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c., wywiad środowiskowy zawodowego kuratora rodzinnego, informacja z Krajowego Rejestru Karnego, odpis wyroku skazującego wnioskodawcę za gwałt,

13. Rozstrzygnięcie – oddalenie wniosku,
14. Kontrola instancyjna – nie było.

Stan faktyczny sprawy

Małżeństwo wnioskodawcy z matką dziecka jest dla każdego z małżonków drugim związkiem. Małżeństwo matki dziecka ustało wskutek śmierci męża, ojca małoletniego. Małżeństwo wnioskodawcy, z którego pochodzi małoletnie dziecko, zostało rozwiązane przez rozwód. Wnioskodawcy przysługuje ograniczona władza rodzicielska nad synem pochodzącym z rozwiedzionego małżeństwa, ale nie uczestniczy aktywnie w jej wykonywaniu. Nie przyczynia się też do utrzymywania syna. Trzykrotnie był skazany za przestępstwo nie alimentacji. Upraszczając, można stwierdzić, że życie rodzinne wnioskodawcy jest realizowane w ramach rodziny założonej przez zawarcie drugiego małżeństwa. Funkcje rodzicielskie wypełnia wobec pasierba, zaniedbując syna. Przyczynia się w pełni do pokrywania kosztów utrzymania nowej rodziny. Uchyla się od wypełniania obowiązków rodzicielskich wobec syna.

Sąd zasięgnął opinii ośrodka adopcyjnego na podstawie 586 § 4 k.p.c. Była negatywna. Mimo tego wnioskodawca popierał wniosek, a matka przysposobianego wyraziła zgodę na przysposobienie.

Sąd wysłuchał małoletniego pasierba wnioskodawcy, który potwierdził, że ojczym spełnia wobec niego funkcje ojcowskie i zaaprobował przysposobienie. Negatywnie jednak ustosunkował się do możliwości zmiany nazwiska wskutek przysposobienia.

Postanowienia oddalającego wniosek osoby uprawnione nie zaskarżyły.

Przypadek trzeci

Charakterystyka sprawy

1. Liczba dzieci, których dotyczy żądanie przysposobienia – jedno,
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia sądu pierwszej instancji – 12 lat,
3. Płeć dziecka – męska,
4. Stan rozwoju dziecka – znaczne opóźnienie w stosunku do wieku,
5. Sposób ustalenia pochodzenia od ojca – uznanie ojcostwa,
6. Władza rodzicielska matki – pozbawiona władzy rodzicielskiej, nadużywa alkoholu,
7. Władza rodzicielska ojca – pozbawiony władzy rodzicielskiej,
8. Piecza nad dzieckiem w okresie poprzedzającym wniosek o przysposobienie – dom dziecka,
9. Przedstawiciel ustawowy dziecka – opiekun będący wychowawcą w placówce, w której przebywa małoletni,

10. Wnioskodawca – mężczyzna obcy dla dziecka nieposiadający opinii kwalifikacyjnej ośrodka adopcyjnego ani świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny,
11. Wiek wnioskodawcy – 65 lat i 7 miesięcy,
12. Dobór stron – bez udziału ośrodka adopcyjnego,
13. Ważniejsze dowody, poza wysłuchaniem wnioskodawcy i opiekuna dziecka: opinia ośrodka adopcyjnego, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c.,
14. Rozstrzygnięcie – orzeczenie przysposobienia wspólnego, pełnego, rozwiązywalnego,
15. Kontrola instancyjna – nie było.

Stan faktyczny sprawy

Wnioskodawca jest osobą samotną. Pracuje, zarabiając 2519 zł miesięcznie netto, choć w najbliższym czasie po złożeniu wniosku o przysposobienie zamierzał przejść na emeryturę. Ma prawo do mieszkania. Okazując współczucie i pragnienie pomocy matce małoletniego (osobie wówczas bezdomnej, nadużywającej alkoholu, niepełnosprawnej intelektualnie), przyjął ją do swojego mieszkania, zameldował i podkreśla, że ma ona prawo do przebywania w jego lokalu. Był też jedyną osobą utrzymującą kontakt z małoletnim przebywającym w placówce, co potwierdził opiekun małoletniego będący jego wychowawcą.

Wiadomo, że wnioskodawca zaprosił małoletniego w okresie Bożego Narodzenia do siebie, tzn. do mieszkania, w którym zamieszkuje on i matka małoletniego. Podczas nieobecności wnioskodawcy, który udał się do pracy, matka małoletniego upiła się, pobiła syna. Konieczna była interwencja policji. Choć wnioskodawca planował przejście na emeryturę i osobistą pieczę nad małoletnim, opisane zdarzenie było jedną z okoliczności wziętych pod uwagę przy formułowaniu oceny co do zgodności przysposobienia z dobrem dziecka.

Opinia ośrodka adopcyjnego, wydana na podstawie art. 586 § 4 k.p.c., była negatywna. Także opiekun małoletniego nie wyraził zgody na przysposobienie, choć jednocześnie przedstawił bardzo pochlebną opinię o zaangażowaniu wnioskodawcy w sprawy małoletniego. Zarówno opiekun, jak i przedstawiciel ośrodka adopcyjnego wypowiedzieli opinię, iż wnioskodawca nie uświadamia sobie skali trudności zadania, jakiego chciał się podjąć, wnosząc o przysposobienie małoletniego z motywacji altruistycznej. U dziecka z niepełnosprawnością intelektualną występują bardzo poważne zaburzenia rozwojowe.

Sąd zapewne wziął tę opinię pod uwagę, a także zauważył, że różnica wieku pomiędzy stronami wnioskowanego przysposobienia (53 lata i 7 miesięcy) nie jest odpowiednia. Zważywszy na niepełnosprawność intelektualną dziecka, trudno prognozować, czy i kiedy uzyska ono w przyszłość zdolność do samodzielnego utrzymywania się, a wiek wnioskodawcy jest już podeszły.

Wniosek został oddalony, a żadna z uprawnionych osób nie zaskarżyła orzeczenia sądu pierwszej instancji.

9. Sprawność postępowania

9.1. Czas trwania rozprawy, odroczenia posiedzeń

W zbadanych sprawach najczęściej (w 120 przypadkach – 64,9%) orzeczenie zapadało na pierwszej rozprawie. W 56 sprawach (30,2%) rozprawa została odroczona jeden raz, a w pozostałych dziewięciu sprawach (4,9%) co najmniej dwukrotnie.

W sprawach, w których miały miejsce odroczenia rozprawy, ich przyczyną najczęściej (w 47 sprawach) była konieczność przeprowadzenia określonego dowodu (w szczególności opinii biegłych, w tym obligatoryjnej opinii, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c.), upływu okresu osobistej styczności, gdy został orzeczony na rozprawie (w 19 sprawach). Rzadziej (w pięciu sprawach) taką przyczyną było niestawiennictwo osoby, której przesłuchanie w ocenie sądu było konieczne, a w trzech przypadkach usprawiedliwione niestawiennictwo wnioskodawcy.

Czas trwania rozprawy (w tym odroczonej) wynosił od 5 minut do 170 minut (2 godziny i 50 minut).

Osiem rozpraw (4,3%) trwało od pięciu do piętnastu minut. Kolejnych czterdzieści (21,6%) od szesnastu do trzydziestu minut. W przedziale czasu 31–45 minut trwało 58 rozpraw (31,4%), a w kolejnym 46–60 minut – 43 (23,2%) rozprawy. Czas trwania pozostałych rozpraw był dłuższy niż jedna godzina. I tak: od 62 minut do 90 minut trwały 22 rozprawy (11,9%), od 91 minut do 125 minut – 12 rozpraw (6,5%). Czas trwania najdłuższych rozpraw to 159 i 170 minut.

Średni czas trwania rozprawy (z uwzględnieniem łącznego czasu wszystkich, w tym odroczonych, posiedzeń) wynosił w zbadanych sprawach 49 minut (mediana 44 minuty).

9.2. Czas trwania postępowania o orzeczenia przysposobienia

W 65% zbadanych postępowań rozstrzygnięcie zapadło na pierwszym posiedzeniu sądu mającym formę rozprawy, bez potrzeby jego odraczania. W tych sprawach o czasie postępowania przesądzał okres od dnia wpływu do sądu wniosku o przysposobienie do terminu rozprawy. Ten okres wynosił od 13 dni do 648 dni (1,8 roku). Średnio wnioskodawcy oczekiwali na rozprawę cztery miesiące (122 dni). Mediana wynosiła 100 dni (nieco ponad trzy miesiące).

Średnio postępowanie od dnia wpływu wniosku do sądu do dnia wydania orzeczenia kończącego merytorycznie postępowanie przed sądem pierwszej instancji trwało 334 dni, mediana wynosiła 123,5 dnia. Orzeczenia sądów pierwszej instancji nie były zaskarżane. Czas postępowania przed sądem pierwszej instancji był więc całkowitym czasem postępowania.

V. Przysposobienia pasierbów

1. Wnioskodawcy

Informacje ogólne. W zbadanych sprawach o przysposobienie pasierbów wystąpiło 86 (100%) osób. W 83 przypadkach (96,5%) wnioskodawcami byli mężowie matek. W dniu wystąpienia o przysposobienie pasierbów i w dniu orzekania osoba wnioskująca i współmałżonek pozostawali w związku małżeńskim, którego zawarcie było zwykle poprzedzone okresem wspólnego pożycia. We wspólnym gospodarstwie domowym partnerów pozostawało dziecko, którego dotyczył wniosek, a wnioskodawca „wchodził w rolę” rodzicielską stosowną do swojej płci.

Wiek. Średnia wieku mężczyzn wnioskujących o przysposobienie pasierbów wynosiła w zbadanych sprawach 36 lat i 9 miesięcy, mediana 36 lat i 6 miesięcy. Najmłodszy wnioskodawca liczył 22 lata i 8 miesięcy, najstarszy 56 lat i 8 miesięcy.

Największa różnica wieku pomiędzy pasierbem a ojczymem wynosiła 43 lata, najmniejsza 14 lat. Najczęściej (mediana) ojczym był starszy od pasierba, którego przysposobił o 25 lat. Średnia różnica wieku pomiędzy pasierbem a ojczymem to 26 lat.

Macochy wnioskujące o przysposobienie w dniu jego orzeczenia miały 23 lata i 4 miesiące, 34 lata i 2 miesiące oraz 39 lat i 10 miesięcy. Były starsze od przysposabianych dzieci odpowiednio o 19, 24 i 30 lat.

Wykształcenie i dochody ojczymów-wnioskodawców

Były informacje o wykształceniu 77 ojczymów (77 = 100%). Pięciu (6,5%) miało tylko wykształcenie podstawowe, jeden tylko gimnazjalne (1,3%). 30 (38,9%) ojczymów-wnioskodawców legitymowało się podstawowym wykształceniem zawodowym, 21 (27,3%) było absolwentami techników. Średnie wykształcenie ogólne miało 5 (6,5%) ojczymów, licencjackie bądź inne ponadmaturalne 10 (12,9%), a wyższe magisterskie 7 (9%).

W 68 aktach były informacje o zarobkach (innych przychodach) wnioskodawców. Najniższa kwota znanych zarobków miesięcznych ojczyma wynosiła 1 520 zł netto, najwyższa 20 000 zł netto, średnia zarobków to 4677,37 zł, a mediana 3756 zł.

Wykształcenie i dochody macoch-wnioskodawczyń. Dwie z wnioskodawczyń miały wykształcenie zawodowe (podstawowe), jedna wyższe magisterskie. Miesięczne zarobki

macoch wnoszących o przysposobienie pasierbów (kwoty netto) wynosiły: 1 367 zł, 2 000 zł i 4 683 zł.

Motywacja do przysposobienia po stronie ojcymów – wnioskodawców była następująca: więź z dzieckiem (80 wskazań – 96,4%), spełnienie oczekiwań żony (74 wskazania – 89,2%), bezpłodność małżeńska (dwa przypadki – 2,4%) oraz (po jednym wskazaniu) – poczucie solidarności rodzinnej i względy altruistyczne.

Motywacja do przysposobienia po stronie macoch-wnioskodawczyń. We wszystkich trzech przypadkach wskazano więź emocjonalną z wychowywanymi faktycznie pasierbami, dodatkowo w jednym przypadku było to spełnienie oczekiwań dziecka, w jednym przypadku spełnienie oczekiwań męża i w jednym względy altruistyczne.

2. Przysposabiani pasierbowie

Płeć, wiek, stan cywilny. Wnioskowano o przysposobienie 93 pasierbów i pasierbic: 49 (52,7%) chłopców i 44 (47,3%) dziewcząt. 32 spośród nich pochodziło z wcześniejszego małżeństwa rodzica, którego małżonek wnosił o przysposobienie. Wiadomo, że rodzice 59 dzieci nie byli małżeństwem. Pochodzenie dziewięciorga dzieci od ojca nie było ustalone. W 43 przypadkach miało miejsce uznanie ojcostwa, w siedmiu ojcostwo ustalił sąd. W dwóch sprawach sposób ustalenia pochodzenia dziecka od ojca nie był znany.

Najmłodsze z przysposabianych pasierbów miało 21 miesięcy (1 rok i 9 miesięcy), a najstarsze w dacie orzekania ukończyło 18 lat. Średni wiek przysposabianych pasierbów wynosił 126 miesięcy (10,5 lat), mediana 131 miesięcy (10,9 lat).

Średnia wieku pasierbów (chłopców) to 124 miesiące (10,3 lat), a pasierbic (dziewczynek) 128,4 miesiąca (10,7 lat).

Rozwój i stan zdrowia dzieci. Na podstawie informacji zawartych w aktach spraw można było stwierdzić, że rozwój sześciorga dzieci był opóźniony (w jednym przypadku znacznie), a stan zdrowia ośmiorga odbiegał od normy. U jednego dziecka wystąpiły zaburzenia psychiczne, u dwojga nadpobudliwość psychoruchowa. Troje podlegało długotrwałemu leczeniu w związku z poważną chorobą. U dwojga występowały inne poważne problemy zdrowotne. W pozostałych przypadkach stan rozwoju i zdrowia dzieci nie był przedmiotem jakichkolwiek uwag, co pozwala na domniemanie, iż najpewniej był zadowalający.

„Obciążenia” rodzinne. Ograniczone były informacje o rodzicach przysposabianego dziecka, których rolę miał spełniać po przysposobieniu ojczym bądź macocha. Wiadomo było, że rozwój intelektualny jednej z matek był niższy od normy, inna nadużywała alkoholu. Jedenastu ojców nadużywało alkoholu, był też jeden przypadek narkomanii.

Rodzeństwo. Wiadomo było, że 54 dzieci miało rodzeństwo, w tym często przyrodnie, z którym wychowywało się wspólnie, zaś 28 dzieci było jedynakami. Z akt 11 spraw nie wynikało, czy przysposabiane dziecko ma rodzeństwo.

W trzech przypadkach rodzeństwo przysposabianego dziecka było już pełnoletnie i nie było możliwe jego przysposobienie, w jednym przypadku dzieci wychowywały się oddzielnie i stan faktyczny sprawy nie wskazywał, aby przysposobienie rozdzielające prawnie rodzeństwo stwarzało zagrożenie dla dobra tych dzieci. Przyznać jednak należy, że ta kwestia nie była przedmiotem docieklowości sądu.

Gdy przysposabiane były rodzeństwa, to w sześciu przypadkach dzieci miały tych samych wspólnych rodziców. W jednym przypadku przysposabiane było rodzeństwo przyrodnie, mające wspólną matkę.

Bezpośrednia piecza nad dziećmi. Bezpośrednio przed wpływem wniosku o przysposobienie troje dzieci pozostawało pod wyłączną pieczą matki. 84 dzieci były wychowywane wspólnie przez matkę i wnioskodawcę, choćby jeszcze nie miał statusu małżonka matki, a troje dzieci przez ojca i jego aktualną żonę, która była wnioskodawczynią w sprawie o przysposobienie pasierba.

Przedstawiciele ustawowi dzieci. Matki były wyłącznymi przedstawicielkami ustawowymi 84 dzieci przysposabianych w omawianej grupie przypadków. Ojcowie byli wyłącznymi przedstawicielami ustawowymi trójki dzieci. Czworo przysposabianych dzieci pozostawało pod władzą rodzicielską obojga rodziców. W jednym przypadku przedstawicielem ustawowym dziecka był opiekun.

3. Wniosek w sprawie o przysposobienie pasierba i załączniki do niego dołączone

Wniosek o orzeczenie przysposobienia, poza tym żądaniem podstawowym, zawierał w większości przypadków żądania dodatkowe. W 50 sprawach (58,1%) wskazany był rodzaj przysposobienia, w 26 (30,2%) żądanie zmiany nazwiska dziecka, a w 24 (27,9%) sporządzenia nowego aktu urodzenia, w którym osoba przysposabiająca byłaby wpisana jako rodzic. Niekiedy wnioskodawcy oczekiwali przysposobienia nierozwiązywalnego.

Tabela 14. Żądania zawarte we wniosku o przysposobienie

Lp.	Żądania zawarte we wniosku o przysposobienie	Liczba	Procent
1.	Określenie rodzaju przysposobienia	50	58,1
4.	Zmiana nazwiska dziecka	26	30,2
5.	Sporządzenie nowego aktu urodzenia	24	27,9
86 wniosków = 100%			

Źródło: opracowanie własne

W odróżnieniu od innych wnioskodawców osoby przysposabiające pasierbów nie wносиły w żadnym przypadku o zmianę imion/imienia ani o orzeczenie w przedmiocie styczeńności osobistej.

Tylko jeden wniosek o orzeczenie przysposobienia pasierba został złożony w sądzie bez jakichkolwiek załączników. Najczęściej (w 94,2% spraw) dołączano odpis aktu małżeństwa (zupełny lub skrócony) osoby wnioskującej o przysposobienie pasierba z rodzicem dziecka, odpis aktu urodzenia dziecka, którego dotyczył wniosek (w 76,5% spraw), dokument informujący o wysokości zarobków bądź innych przychodów wnioskodawcy (w 55,8% spraw) oraz odpis orzeczenia sądu, z którego wynikało, że rodzicowi dziecka niebędącemu małżonkiem wnioskodawcy nie przysługuje władza rodzicielska nad dzieckiem (w 52,3% spraw). Dokumentacja stanu zdrowia wnioskodawcy, informacja o jego niekaralności rzadko była dołączona do wniosku. Informacji o dziecku prawie nie było. Zestaw załączników do wniosku z zastosowaniem kategoryzacji przyjętej w ankiecie do badania akt przedstawiony został w tabeli.

Tabela 15. Załączniki do wniosku o przysposobienie

Lp.	Załączniki do wniosku o przysposobienie	Liczba	Procent
1.	Odpis zupełny aktu urodzenia dziecka	65	76,5
2.	Odpis skrócony aktu urodzenia dziecka	18	20,9
3.	Odpis zupełny aktu małżeństwa wnioskodawcy z rodzicem	33	38,4
4.	Odpis skrócony aktu małżeństwa wnioskodawcy z rodzicem	48	55,8
5.	Odpis aktu zgonu jednego z rodziców dziecka	5	5,8
6.	Odpis innego aktu stanu cywilnego	6	7,0
7.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawcy i małżonka (wspólne)	1	1,2
8.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawcy	4	4,7
9.	Zaświadczenie o zarobkach wnioskodawcy	40	46,5
10.	Dokument potwierdzający inne przychody wnioskodawcy	8	9,3
11.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia wnioskodawcy	19	22,1
12.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia psychicznego	4	4,7
13.	Zaświadczenie z Centralnego Rejestru Karnego	8	9,3
14.	Zaświadczenie ośrodka adopcyjnego o kwalifikacji do przysposobienia	1	1,2
15.	Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego	1	1,2
16.	Odpis prawomocnego orzeczenia sądu	45	52,3
17.	Opinia o wnioskodawcy (np. od pracodawcy)	8	9,3
18.	Dokumenty o stanie zdrowia dziecka	2	2,4
19.	Inne	19	22,1
		86 wniosków = 100%	

Źródło: opracowanie własne

Wśród załączników opisanych w niej jako „inne” najczęściej (w sześciu sprawach) było pisemne oświadczenie matki dziecka będącej żoną wnioskodawcy, iż wyraża zgodę na

przysposobienie przez męża i jedno analogiczne oświadczenie męża, gdy o przysposobienie pasierba ubiegała się macocha, dołączono także przykładowo odpis dyplomu wnioskodawcy potwierdzającego określone kompetencje zawodowe, kserokopię umowy o pracę, wypis z księgi wieczystej potwierdzający prawo własności do określonej nieruchomości, kserokopię aktu notarialnego, zaświadczenie o stopniu niepełnosprawności wnioskodawcy, który pobierał rentę, opinię o autyzmie dziecka, decyzję o przyznaniu zasiłku celowego itp.

W uzasadnieniu wniosku najczęściej powtarzał się argument o więzi emocjonalnej z dzieckiem oraz o pełnieniu wobec niego faktycznie funkcji rodzicielskiej, głównie w związku z pozbawieniem rodzica dziecka, niebędącego małżonkiem wnioskodawcy, władzy rodzicielskiej nad dzieckiem.

W 59 sprawach (68,6%) wniosek o przysposobienie złożył w sądzie (przesłał do sądu) wnioskodawca, który zwykle sporządził go osobiście, choć korzystając z jakiegoś wzoru tego pisma procesowego, o czym świadczy powtarzalność takich samych sformułowań w treści wniosku (niekiedy niedostosowanych do stanu faktycznego sprawy) i jego uzasadnieniu. W 24 sprawach (27,9%) wnioskodawca był reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego, który złożył w sądzie wniosek.

W trzech przypadkach wniosek został przekazany do sądu przez ośrodek adopcyjny. Były to sytuacje nietypowe, bowiem ojczym i macocha, jako osoby spowinowaczone z dzieckiem, nie są zobowiązani do korzystania z usług ośrodka adopcyjnego w zakresie „procedur przysposobienia” (art. 154 u.w.r.s.p.z.), a dowiedziawszy się o rozważaniu przysposobienia pasierba, ośrodek adopcyjny nie wszczyna postępowania (art. 170 u.w.r.s.p.z.). Ojczym bądź macocha pragnący przysposobić pasierba nie mają też obowiązku posiadania świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny (art. 172 u.w.r.s.p.z.). Z badania wynikało, że kujawsko-pomorski publiczny ośrodek adopcyjny oferował osobom decydującym się na przysposobienie „wewnątrzrodzinne” stosowną procedurę przygotowującą do przysposobienia.

Zgodnie z załącznikiem nr 5 do „Zasad Procedury Adopcyjnej Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Adopcyjnego w Toruniu”, wprowadzonych na podstawie zarządzenia dyrektora tegoż ośrodka z dnia 15 września 2014 r., nr 6/2014, została sformułowana „procedura adopcji wewnątrzrodzinnej”, z której może skorzystać małżonek rodzica dziecka planujący przysposobienie pasierba.

Procedura ta obejmuje zgromadzenie dokumentów niezbędnych do kwalifikacji na rodzica adopcyjnego, diagnozę psychologiczną i pedagogiczną kandydata uwzględniającą jego motywację do przysposobienia, predyspozycje osobowościowe, postawy rodzicielskie, relacje rodzinne, ze szczególnym uwzględnieniem więzi pomiędzy małżonkami oraz więzi emocjonalnej pomiędzy przysposabianym dzieckiem a osobą planującą jego przysposobienie, stosunek dziecka do osoby przysposabiającej oraz, w zależności od wieku dziecka, uzyskanie jego zgody na przysposobienie.

Ośrodek przeprowadza wywiad w miejscu zamieszkania kandydata oraz zapoznaje go z wybranymi zagadnieniami związanymi z przysposobieniem dziecka. Jest to forma skróconego, skoncentrowanego szkolenia, które obejmuje w szczególności informacje o skutkach prawnych orzeczenia przysposobienia, postawach wychowawczych, budowaniu tożsamości dziecka, poczucia u niego własnej wartości, problemach związanych z stosunkiem rodziny i krewnych do przysposobienia, środkach wsparcia społecznego. Jeżeli osoba zainteresowana podda się omawianej „procedurze” i przejdzie z pozytywną opinią pracowników ośrodka adopcyjnego wszystkie jej etapy, ośrodek adopcyjny sporządzi opinię kwalifikacyjną, którą przekaże sądowi. Zważywszy, iż zgodnie z art. 586 § 4 k.p.c. w każdej sprawie o przysposobienie, przed wydaniem orzeczenia, sąd ma obowiązek zasięgnięcia opinii ośrodka adopcyjnego (wyjątkowo innej placówki specjalistycznej), przedstawienie takiej opinii przy wniosku może mieć wpływ na przebieg i szybkość postępowania o przysposobienie. Gdy wnioskodawca nie korzysta z pomocy profesjonalnego pełnomocnika procesowego pomoc ośrodka adopcyjnego, który nie pobiera opłat za świadczone usługi, w zgromadzeniu dokumentacji wniosku może okazać się istotna.

Odnosić należy, że niektóre sądy oczekiwały, iż osoba przysposabiająca pasierba przejdzie taką „procedurę”, jak opisana. Powyższe wyjaśnia przyczynę przedstawienia wniosku o przysposobienie z dokumentacją i opinią kwalifikacyjną przez ośrodek adopcyjny, gdy wnioskodawca pragnął przysposobić pasierba.

4. Wybrane informacje o przebiegu postępowania

Osoby wezwane na rozprawę to wszyscy wnioskodawcy/wnioskodawczynie, 25 dzieci, których dotyczył wniosek, matki dzieci w 81 sprawach, ojcowie w siedmiu, a opiekun w jednej sprawie. Wezwano także w trzech sprawach osobę bliską dziecku, w siedmiu inną osobę. Prokurator został zawiadomiony o sprawie w 36 przypadkach (41,9%). W czterech sprawach, niezależnie od pisemnej opinii, sąd przesłuchał przedstawiciela ośrodka adopcyjnego.

Żądanie przysposobienia, poza jego zamieszczeniem w treści wniosku w 85 sprawach zostało dodatkowo jednoznacznie wypowiedziane (potwierdzone) podczas rozprawy. W jednym przypadku potwierdzenie żądania wyrażone zostało pośrednio.

Zgoda rodziców lub opiekuna. Do wyrażenia zgody na przysposobienie uprawnieni byli oboje rodzice dziecka w czterech sprawach, tylko matki w 79 sprawach, a tylko ojcowie w trzech przypadkach. Opiekun był uprawniony do wyrażenia zgody na przysposobienie w jednym przypadku. Wszystkie osoby uprawnione były obecne na rozprawie i żadna z nich nie odmówiła zgody na przysposobienie. W 55 sprawach (63,9%) sąd jednoznacznie zapytał o zgodę i w 54 uzyskał odpowiedź bezpośrednią (w formie wyrażam zgodę), w jednej pośrednią. W pozostałych sprawach swoją aprobatę dla wnioskowanego przysposobienia osoby uprawnione wyraziły w sposób niebudzący wątpliwości, ale bez użycia formuły „zgadzam

się”, „wyrażam zgodę”. Przykładowo były to stwierdzenia o popieraniu wniosku, pochwałach pod adresem wnioskodawcy, jako dobrze wychowującego dziecko, stwierdzeniu, że występuje więź emocjonalna między wnioskodawcą a dzieckiem.

Stanowisko dziecka zostało ustalone w 32 sprawach, z tym że w formie zgody na przysposobienie w 21 przypadkach, a w formie wysłuchania przez sąd w ośmiu. W pozostałych przypadkach domniemaną wolę dziecka przedstawiły osoby trzecie. Jeżeli sąd wysłuchiwał dziecko (w tym także takie, które wyraziło zgodę na przysposobienie), to w 17 sprawach zostało to zaprotokołowane, a w ośmiu z wysłuchania sąd sporządził syntetyczną notatkę.

Z akt wynikało, że wysłuchanie dzieci miało miejsce w trzech przypadkach w tzw. niebieskim pokoju, a w sześciu w gabinecie sędziego. O miejscu wysłuchania pozostałych osób małoletnich, które osobiście stawili się w sądzie, nie było informacji w aktach.

Gdy sąd nie pytał dziecka o zgodę na przysposobienie, ani nie wysłuchiwał go, przyczyny tego były możliwe do ustalenia w 39 przypadkach. W 29 z nich sąd uznał, że dziecko nie może pojąć znaczenia przysposobienia jako instytucji prawnej (w tej liczbie spraw w jednym przypadku dotyczyło to osoby, która ukończyła 13 lat, ale była niepełnosprawna intelektualnie). W dziesięciu sprawach przyjęto, że dziecko uważa, iż pochodzi od wnioskodawców, a ujawnienie prawdy naruszy jego dobro. Stanowisko takie nie było jednak dowodzone w inny sposób, jak w formie oświadczenia rodzica dziecka i jego współmałżonka ubiegającego się o przysposobienie pasierba. Tylko w jednej sprawie w protokole wskazano przyczynę nieustalenia stanowiska dziecka.

Forma wykonania obowiązku z art. 586 § 4 k.p.c. W 71 (82,5%) sprawach sąd zwrócił się o opinię do ośrodka adopcyjnego, w czterech sprawach do OZSS. W pięciu przypadkach sąd nie zwracał się o opinię, ale stosowna opinia była w aktach np. dlatego, że wnioskodawca (z własnej inicjatywy lub po pouczeniu przez sąd) zwrócił się do ośrodka adopcyjnego, w którym odbył skrócone szkolenie o problemach przysposobienia i uzyskał opinię, którą przedstawił sądowi, bądź uczynił to ośrodek adopcyjny bez stosownego żądania sądu. W pięciu sprawach (5,8%) obowiązek, o którym mowa we wskazanym przepisie, nie został zrealizowany (nie było opinii ani ośrodkach adopcyjnego, ani OZSS).

Przegląd ważniejszych dowodów i innych materiałów informacyjnych zawiera tabela.

Tabela 16. Przegląd dowodów i innych materiałów zawartych w aktach

Lp.	Przeprowadzone dowody / inne informacje	Liczba	Procent
1.	Wysłuchanie wnioskodawcy/wnioskodawczyni	82	95,3
2.	Odpis zupełny aktu urodzenia dziecka	71	82,6
3.	Odpis skrócony aktu urodzenia dziecka	9	10,5
4.	Odpis aktu małżeństwa wnioskodawcy z rodzicem	80	92,0
5.	Odpis aktu zgonu jednego z rodziców dziecka	7	8,1
6.	Zeznanie podatkowe PIT wnioskodawcy i małżonka (wspólne)	1	1,2

Lp.	Przeprowadzone dowody / inne informacje	Liczba	Procent
7.	Zaświadczenie o zarobkach wnioskodawcy/wnioskodawczyni	48	55,8
8.	Inne udokumentowanie przychodów	14	16,3
9.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia wnioskodawcy/czyni	48	55,8
10.	Zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia psychicznego	11	12,8
11.	Zaświadczenie z Centralnego Rejestru Karnego	49	57,0
12.	Wstępna opinia kwalifikacyjna ośrodka adopcyjnego	9	10,5
13.	Zaświadczenie o odbyciu szkolenia w ośrodku adopcyjnym	1	1,2
14.	Opinia kwalifikacyjna ośrodka adopcyjnego/OZ SS	81	94,2
15.	Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego	20	23,3
16.	Odpis orzeczenia sądu	14	16,3
17.	Wywiad środowiskowy kuratora sądowego	66	76,7
		86 wniosków = 100%	

Źródło: opracowanie własne

Odnosić należy, że w aktach nie było ani jednego przypadku przedstawienia karty dziecka, opis zdrowia dziecka był w dwóch sprawach, badanie psychologiczne w jednej, opinia o dziecku ze szkoły w dwóch sprawach.

Wynik postępowania był następujący: w dwóch sprawach (opisanych we wcześniejszych wywodach niniejszego raportu) oddalono wnioski. W 84 sprawach (97,7%) przysposobienie zostało orzeczone. W jednym przypadku było ono niepełne. Żadne orzeczenie nie było poddane kontroli instancyjnej.

W żadnym przypadku sąd nie orzekł o zmianie imienia dziecka, w 66 postanowieniach (78,6% orzeczeń o przysposobieniu) zostało ustalone brzmienie nazwiska dziecka przysposobionego, a w 64 (76,2%) sąd orzekł o sporządzeniu nowego aktu urodzenia przysposobionego pasierba.

Sprawność i długotrwałość postępowania. Okres oczekiwania na pierwszą rozprawę był nie krótszy od 36 dni. Najdłużej (w jednym przypadku) trwał 648 dni. Średni okres oczekiwania na rozprawę od dnia wpływu wniosku do sądu wynosił 148 dni (mediana 117 dni).

Średnio rozprawa (z uwzględnieniem odroczeń) trwała 47 minut (mediana 44 minuty). Była jednak również rozprawa trwająca zaledwie 10 minut. Najdłuższa rozprawa trwała 115 minut (1 godzinę i 55 minut).

W 52 sprawach orzeczenie zapadło na pierwszym posiedzeniu sądu w formie rozprawy. W 29 przypadkach rozprawa była odroczonej raz, w pozostałych dwa lub trzy razy. W jednym przypadku przyczyną odroczenia było usprawiedliwione niestawiennictwo na rozprawie wnioskodawcy, w pozostałych zachodziła potrzeba przeprowadzenia określonego dowodu – najczęściej z opinii ośrodka adopcyjnego, OZSS, wyjątkowo innego biegłego, oraz potrzeba wysłuchania dziecka.

VI. Przysposobienia powodujące zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposabianego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie

1. Uwagi wprowadzające

1.1. Przesłanki stosowania art. 114² § 1 k.r.o

Zmiana miejsca zamieszkania dziecka, które ma miejsce zamieszkania w RP

Zgodnie z art. 114² § 1 k.r.o. tzw. „przysposobienie zagraniczne” ma miejsce wówczas, gdy jego orzeczenie powoduje zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposabianego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie. Jest ono traktowane jako „ostatnia szansa” na zapewnienie dziecku odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego, chyba że między stronami przyszłego przysposobienia zachodzi stosunek pokrewieństwa lub powinowactwa, albo gdy przysposabiający już przysposobił siostrę lub brata przysposabianego.

Kryterium traktowania przysposobienia jako „zagranicznego” jest, w świetle art. 114² k.r.o., zmiana dotychczasowego miejsca zamieszkania dziecka, którego dotyczy wniosek o przysposobienie, w Polsce na miejsce zamieszkania w innym państwie.

Miejsce zamieszkania dziecka określa art. 26 i 27 k.c. w zw. z art. 25 k.c. Co do zasady miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców, a dziecka pozostającego pod opieką miejsce zamieszkania opiekuna. Miejsce zamieszkania dziecka może być również określone przez sąd opiekuńczy (art. 26 § 2 zd. 2 k.c.). W przeważającej większości przypadków ustawowe miejsce zamieszkania pokrywa się z faktycznym przebywaniem w określonej miejscowości. Jest to bowiem „przebywanie z zamiarem stałego pobytu” (art. 25 k.c.). Przebywanie w danej miejscowości bez zamiaru stałego pobytu (nawet przez dłuższy czas, ale z zamiarem powrotu do miejsca, które jest traktowane jako miejsce stałego pobytu) może prowadzić do rozbieżności między stanem prawnym i faktycznym. Przykładowo taka sytuacja może być związana z wykonywaniem pracy za granicą.

Jeżeli miejsce zamieszkania dziecka w czasie rozpoznawania sprawy o przysposobienie znajduje się w miejscowości położonej w Polsce, choćby dziecko przebywało za granicą, art. 114² § 1 k.r.o. jest stosowany. Prawdopodobnie chodziło o wyeliminowanie przenoszenia dziecka mającego w Polsce miejsce zamieszkania za granicę w celu ułatwienia jego przysposobienia przez cudzoziemców. Gdy dziecko, będące polskim obywatelem (w tym o polskiej

narodowości), ma miejsce zamieszkania za granicą, choćby faktycznie przebywało w Polsce, art. 114² § 1 k.r.o. nie ma zastosowania. Ustawodawca wybrał bowiem jako kryterium ograniczeń w dopuszczalności przysposobienia element formalny „miejsce zamieszkania”.

Odpowiednie zastępcze środowisko rodzinne

Dopuszczalność przysposobienia „zagranicznego” ma miejsce wówczas, gdy tylko w ten sposób można zapewnić przysposobianemu odpowiednie zastępcze środowisko rodzinne do czego zobowiązuje, między innymi art. 20 ust. 3 i art. 21 ust. b Konwencji o prawach dziecka. Konieczne jest więc ustalenie treści tych zwrotów.

Pojęcie „zastępcze środowisko rodzinne” obejmuje swą treścią „pieczę zastępczą” realizowaną w formie rodzinnej w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Art. 32 ust. 1 tej ustawy stanowi, że „pieczę zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców”. Z art. 34 wynika, że jedną z form pieczy zastępczej jest pieczę rodzinna, a z art. 36, że pieczę rodzinna może być realizowana w rodzinie zastępczej albo w rodzinnym domu dziecka. Sądzę, że w pojęciu „zastępcze środowisko rodzinne” mieści się środowisko stworzone przez członków rodziny dziecka w ramach sprawowania opieki (bez bezwzględnego obowiązku ustanowienia opiekuna rodziną zastępczą).

Uważam, że dla ustalenia dopuszczalności „adopcji zagranicznej” konieczne jest – w pierwszej kolejności – ustalenie, jakie środowisko wychowawcze jest dla określonego dziecka „odpowiednie”. Ustalenie tego wymaga bardzo dokładnej znajomości wszystkich aspektów sytuacji dziecka. Ocena powinna być dokonywana w świetle wiedzy psychologicznej i pedagogicznej i obejmować zarówno potrzeby bieżące jak i przyszłe.

Pewne wskazówki wynikają z unormowań prawnych. Wydaje się, że w pierwszej kolejności konieczna jest ocena potencjału rodziny dziecka. Pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej nie zwalnia od ustalenia, czy w sposób należyty wychowaniem dziecka nie mogliby się zająć krewni dziecka, bowiem art. 5 Konwencji o prawach dziecka zobowiązuje do poszanowania praw i obowiązków ciążących nie tylko na rodzicach, ale na członkach dalszej rodziny, a nawet na „środowisku dziecka, jeżeli jest to zgodne z miejscowymi obyczajami”. Jeżeli dziecko nie ma odpowiednich warunków wychowania we własnej rodzinie, należy ustalić, czy odpowiednim zastępczym środowiskiem wychowawczym dla dziecka jest zastępcze środowisko rodzinne (co jest regułą doznającą niekiedy wyjątków) oraz, czy najwłaściwszą postacią zastępczego środowiska rodzinnego jest rodzina adopcyjna.

Powierzenie dziecka rodzinie zastępczej lub umieszczenie go w rodzinnym domu dziecka nie zmienia stanu cywilnego dziecka i zakłada utrzymywanie styczności dziecka z rodziną, a także stworzenie warunków umożliwiających powrót do niej w przyszłości. Gdy powrót do własnej rodziny jest praktycznie wykluczony, a dziecko jest w wieku rokującym nawiązanie trwałych więzi emocjonalnych z nową rodziną, w której umieszczenie nie doprowadzi

do podziału rodzeństwa (gdy dziecko je ma)¹⁰⁴, odpowiednim zastępczym środowiskiem wychowawczym dla dziecka jest rodzina adopcyjna a nie rodzina zastępcza. Ustalenie, że przysposobienie jest najodpowiedniejszą formą pieczy zastępczej powinno uwzględniać wiek, stan zdrowia i rozwoju dziecka, jego więzi z rodzeństwem, innymi członkami rodziny, osobami bliskimi nienależącymi do rodziny, dotychczasową historię życia dziecka.

Przy akceptacji powyższego należałoby przyjąć, że rozważanie „adopcji zagranicznej” powinno następować po ustaleniu, że nie jest możliwe przysposobienie w Polsce. Stosowne ustalenie należy do właściwości ośrodka adopcyjnego prowadzącego centralnego bank danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie, po przeprowadzaniu poszukiwań kandydatów na rodziców adopcyjnych dla dziecka w sposób szczegółowo opisany w art. 164 u.w.r.s.p.z.

Dalsze czynności w tej procedurze na etapie przedsądowym należą do ośrodka adopcyjnego upoważnionego do współpracy międzynarodowej z odpowiednimi podmiotami zagranicznymi oraz do ministerstwa do spraw rodziny, będącego organem centralnym w rozumieniu Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, które współpracuje z organami centralnymi Państw-Stron tej konwencji. Zostały one uregulowane w sposób kazuistyczny.

Wyjątki od zasady pierwszeństwa przysposobienia, którego orzeczenie nie zmienia miejsca zamieszkania dziecka na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

Zasada subsydiarności przysposobienia międzynarodowego nie obowiązuje, gdy o przysposobienie ubiega się krewny lub powinowaty dziecka (bez określenia linii i stopnia) lub gdy przysposobienie przez osobę zamieszkałą za granicą doprowadzi do połączenia dziecka z wcześniej przysposobioną przez tę samą osobę siostrą lub bratem (art. 114² § 2 k.r.o.). Związek rodzinny o charakterze prawnym wynikający z powinowactwa (także w linii bocznej i odległego stopnia) może występować pomiędzy dzieckiem zamieszkałym w Polsce a osobą pragnącą je przysposobić, zamieszkałą za granicą, którą różni od dziecka rasa, narodowość i obywatelstwo. Wykazanie pokrewieństwa i powinowactwa powinno być przeprowadzone rygorystycznie na podstawie stosownych odpisów aktów stanu cywilnego. Stopień trudności tego zadania wzrasta w przypadku linii bocznej i odległego stopnia pokrewieństwa bądź powinowactwa. Rodzeństwem są dzieci pochodzące co najmniej od jednego wspólnego rodzica oraz takie, które nabyły ten status wskutek przysposobienia.

W przypadku przysposobienia wspólnego przez małżonków omawiana przesłanka zachodzi, gdy jedno z nich jest krewnym lub powinowatym dziecka. Pokrewieństwo lub powinowactwo z dzieckiem nie uprzywilejowuje wnioskodawcy. W każdym przypadku o orzeczeniu przysposobienia powinno przesądzać dobro dziecka. Gdy w ocenie sądu nie będzie realizowane optymalnie powinno nastąpić oddalenie wniosku.

¹⁰⁴ Pośrednio za tezę, że przysposobienie międzynarodowe nie powinno prowadzić do rozdzielenia rodzeństwa przemawia art. 114² § 2 k.r.o. in fine.

1.2. Zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej wynikające z Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego

Konwencja haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z dnia 29 maja 1993 r. ma, zapobiegając uprowadzeniom, sprzedaży i handlowi dziećmi, gwarantować przestrzeganie fundamentalnych praw dzieci, uznanych przez prawo międzynarodowe, ochronę dzieci przysposabianych z zagranicy i przestrzeganie ich nadrzędnego interesu¹⁰⁵. Przysposobienia dokonane zgodnie z konwencją w jednym państwie konwencyjnym są automatycznie uznawane w innym (art. 1 konwencji).

Można stwierdzić, że dopiero ta konwencja „ucywiliizowała” przysposobienia międzynarodowe, choć nadal pewne jej rozwiązania mogą być oceniane jako niedoskonałe.

Konwencja zapewnia minimalny standard ochrony dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. Nie mogą być do niej składane żadne zastrzeżenia (art. 40). Jej stosowanie jest oceniane przez komisję specjalną zwoływaną przez sekretarza generalnego Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego (art. 42).

Przysposobienie zgodnie z konwencją może być dokonane z poszanowaniem:

- zasady subsydiarności przysposobienia międzynarodowego,
- przestrzegania fundamentalnych praw dziecka w tym jego życzeń i opinii (zważywszy na wiek dziecka i stopień jego rozwoju), wyrażonych po uprzednim udzieleniu mu wszelkich potrzebnych wyjaśnień i porad,
- ochrony dzieci przed przedmiotowym traktowaniem,
- poszanowaniem praw osób i instytucji, które – w świetle prawa państwa pochodzenia dzieci – są uprawnione do współdecydowania o przysposobieniu przez zapewnienie systemu poradnictwa i stworzenie gwarancji wyrażania w pełni świadomej, swobodnej, dobrowolnej zgody na przysposobienie (obejmującej konsekwencje wyjazdu dzieci za granicę), wyrażonej w formie przewidzianej przez prawo danego państwa i potwierdzonej na piśmie, z wyeliminowaniem możliwości pobrania jakiejkolwiek korzyści materialnej w zamian za wyrażenie zgody,
- pełnego bezpieczeństwa osobistego i prawnego dziecka opuszczającego terytorium państwa pochodzenia,
- nieuzyskiwania niestosownych korzyści majątkowych lub innych z tytułu działań dotyczących przysposobienia międzynarodowego,
- równoprawnej współpracy wyznaczonych przez każde z państw uczestniczących w konwencji organów centralnych państwa pochodzenia i państwa przyjmującego dziecko, ponoszących pełną odpowiedzialność za wszelkie czynności mające na celu realizację wymienionych wyżej zasad.

¹⁰⁵ A. Zieliński, *Przysposobienie międzynarodowe*, „*Studia Iuridica*” 1994/21.

Realizacji zasad konwencji służą przewidziane w niej rozwiązania organizacyjne doboru stron zamierzonego przysposobienia.

Dobór ten odbywa się we współpracy organów centralnych państw, w których miejsce zwykłego pobytu (według oficjalnego przekładu konwencji miejsce stałego zamieszkania) ma dziecko (państwo to konwencja nazywa państwem pochodzenia – *l'Etat d'origine, the State of origin*) oraz osoba pragnąca dokonać przysposobienia (państwo to konwencja nazywa państwem przyjmującym – *l'Etat d'accueil, the receiving State*). Każde umawiające się państwo ma obowiązek wyznaczenia organu centralnego. W Polsce pierwotnie funkcję tę pełniło Ministerstwo Edukacji Narodowej, a aktualnie Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Osoba pragnąca przysposobić dziecko zamieszkałe w innym państwie, które ratyfikowało konwencję, powinna zwrócić się w tym celu do organu centralnego w państwie swego zamieszkania (zwykłego pobytu) – art. 14 Konwencji.

Organ centralny państwa przyjmującego (tzn. tego, w którym po orzeczeniu przysposobienia ma zamieszkać dziecko), działając bezpośrednio lub za pośrednictwem władz publicznych lub innych właściwie upoważnionych do podejmowania określonych czynności instytucji, ma obowiązek poczynienia ustaleń pozwalających na stwierdzenie, że kandydat (małżonkowie – kandydaci) na rodzica adopcyjnego (rodziców adopcyjnych) ma czynną zdolność do przysposobienia, zgodnie z prawem tego państwa oraz ma właściwe kwalifikacje do przysposobienia dziecka lub dzieci, o określonych cechach (sytuacji życiowej). Sporządza sprawozdanie zawierające informacje o tożsamości, sytuacji osobistej, rodzinnej, zdrowotnej, środowisku społecznym, motywacji ubiegania się o przysposobienie kandydata/kandydatów-małżonków na rodzica adopcyjnego. Opisuje w nim także cechy dziecka, któremu kandydat byłby w stanie zapewnić właściwe wychowanie (art. 15 ust. 1). Sprawozdanie to jest przesyłane do organu centralnego państwa, w którym zamieszkuje dziecko będące potencjalnym kandydatem do przysposobienia.

Organ centralny państwa pochodzenia dziecka, po rozważeniu informacji dotyczących kandydata na rodzica adopcyjnego i dzieci oczekujących na przysposobienie, dokonuje wstępnego doboru stron przysposobienia międzynarodowego. Przygotowuje stosowne sprawozdanie zawierające dane dotyczące tożsamości dziecka, jego pochodzenia, środowiska społecznego, z którego się wywodzi, sytuacji rodzinnej, stanu zdrowia dziecka i jego rodziny i informacje o szczególnych potrzebach dziecka, jeżeli takie występują. W sprawozdaniu tym powinny być informacje o zgodzie uprawnionych osób, w tym dziecka, na przysposobienie międzynarodowe. Dane identyfikujące o rodzicach dziecka nie są podawane lub są podawane w taki sposób, jaki w państwie pochodzenia dziecka wynika z norm o tajemnicy przysposobienia (art. 16 ust. 2).

Konwencja haska, podobnie jak Konwencja o prawach dziecka, przyjmuje zasadę subsidiarności przysposobienia międzynarodowego (art. 4).

Konwencja gwarantuje dobrowolność i akceptację przysposobienia „zagranicznego” przez dziecko z uwzględnieniem jego wieku, rozwoju i dojrzałości. Dziecko powinno być pouczone o konsekwencjach zgody na przysposobienie a – będąc ich świadome – powinno mieć możliwość wyrażenia swojej opinii, życzeń i oczekiwań, które „powinny być przyjęte z należytą uwagą” (art. 4 ust. d pkt a).

Orzekanie przysposobienia i uznanie przysposobienia w państwach konwencyjnych

Konwencja dopuszcza orzeczenie przysposobienia w państwie pochodzenia dziecka albo w państwie przyjmującym, szanując rozwiązania prawne w poszczególnych państwach.

Jeżeli wjazd dziecka do państwa przyjmującego ma nastąpić przed orzeczeniem w nim przysposobienia, współpraca organów centralnych obu państw powinna gwarantować bezpieczeństwo osobiste i prawne dziecka podczas podróży (preferowaną formą jest podróż pod pieczę przyszłych przysposabiających) i pobytu dziecka w państwie przyjmującym. Gdy prawo przewiduje obowiązkowy okres przedadopcynny, podczas którego bezpośrednią pieczę nad dzieckiem sprawują przyszli przysposabiający, organ centralny państwa przyjmującego ma obowiązek czuwania, aby interesy dziecka były optymalnie chronione. Jeżeli się okaże, że dobór stron zamierzonego przysposobienia był (z różnych przyczyn) nietrafny, a dalsze przebywanie dziecka pod pieczę osoby, która wyrażała wolę jego przysposobienia, nie leży w najlepszym interesie dziecka – organ centralny państwa przyjmującego powinien doprowadzić do odebrania dziecka i zorganizowania dla niego pieczy zastępczej oraz powinien poinformować o tym organ centralny państwa pochodzenia.

Dalsze losy dziecka w państwie przyjmującym muszą być bieżąco konsultowane z organem centralnym państwa pochodzenia, w tym w szczególności powierzenie dziecka w celu jego przysposobienia przez inne osoby niż zaakceptowane przez organ centralny państwa pochodzenia, albo zorganizowanie dla dziecka w państwie przyjmującym innej niż przysposobienie formy pieczy zastępczej o stałym charakterze.

Może się okazać, że w okresie przedadopcynnym zajdą okoliczności uniemożliwiające przysposobienie (np. nagła śmierć osoby, która chciała dziecko przysposobić, separacja albo rozwód małżonków, którzy planowali wspólne przysposobienie, ciężkie choroby bądź inne okoliczności, których nie można było przewidzieć). Może się też okazać po bliższym poznaniu dziecka, że potencjalni rodzice adopcyjni nie są w stanie (nie chcą) już go przysposobić. Także dziecko, zwłaszcza, gdy jest starsze, poznawszy bliżej potencjalnych rodziców adopcyjnych i ich krewnych, może odmówić zgody na przysposobienie. Może też pragnąć, aby przysposobiła je inna osoba, którą poznało za granicą. Jeżeli nie doszło do przysposobienia, a dobro dziecka przemawia za jego powrotem do „państwa pochodzenia”, powinno powrócić z zachowaniem zasad bezpieczeństwa. Konwencja traktuje taką ewentualność jako ostateczność (art. 21 ust. 1, pkt. c). Preferowanym rozwiązaniem jest przysposobienie w państwie przyjmującym przez inne osoby niż wstępnie planowano (co powinno zostać

zaakceptowane przez organ centralny państwa pochodzenia) lub zapewnienie dziecku w tym państwie właściwej pieczy. W art. 28 konwencji stwierdza się, że nie narusza jakichkolwiek przepisów prawa państwa pochodzenia, które przewidują wyłączną właściwość organów tego państwa w zakresie przysposobienia zamieszkałego na jego terytorium dziecka, zakazuje umieszczenia dziecka w państwie przyjmującym lub przekazania dziecka do tego państwa przed orzeczeniem przysposobienia¹⁰⁶.

Właściwy organ w państwie, w którym zostało orzeczone przysposobienie, jest uprawniony do potwierdzenia, że wymogi konwencyjne (w szczególności zawarte w art. 17) odnośnie do przysposobienia międzynarodowego zostały spełnione, a więc, iż organy centralne państwa pochodzenia i państwa przyjmującego wyraziły zgodę na prowadzenie postępowania o przysposobienie.

Rzeczpospolita Polska w oświadczeniu rządowym z dnia 20 grudnia 1999 r.¹⁰⁷ wskazała, że organem uprawnionym do potwierdzenia spełnienia wymagań konwencyjnych odnośnie do przysposobienia orzeczonego w Polsce jest sąd, który orzekł przysposobienie. Potwierdzenie zgodności przysposobienia z wymaganiami konwencji haskiej dokonane przez upoważniony organ państwa-strony konwencji powoduje, że orzeczenie jest uznawane we wszystkich pozostałych umawiających się państwach (art. 23 konwencji).

Skutki uznania przysposobienia normuje art. 26 konwencji, z którego wynika, że w każdym z państw konwencyjnych uznanie oznacza, co najmniej przyjęcie, że pomiędzy stronami uznanego przysposobienia istnieje taki stosunek jak między rodzicami a dzieckiem, ustał dotychczasowy stosunek prawny między przysposobionym dzieckiem a jego rodzicami, jeżeli przysposobienie wywołuje taki skutek w państwie, w którym zostało dokonane, oraz że osoba przysposabiająca ponosi rodzicielską odpowiedzialność za dziecko¹⁰⁸.

Jurysdykcja, stosowane prawo materialne w sprawach o przysposobienie międzynarodowe

Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 1993 r., obowiązująca Polskę od dnia 1 października 1995 r., normuje głównie problematykę o charakterze organizacyjnym. Nie zawiera norm jurysdykcyjnych i nie wskazuje norm prawa materialnego, które sąd orzekający w sprawie o przysposobienie powinien

¹⁰⁶ Takie rozwiązanie jest uzasadnione, zwłaszcza gdy państwo pochodzenia jest odległe od państwa przyjmującego i nie występują w nim warunki gwarantujące zapewnienie dziecku pieczy o charakterze rodzinnym. Jest to prawdopodobne, skoro organ centralny państwa pochodzenia przystąpił do organizowania adopcji zagranicznej. Powrót dziecka do państwa pochodzenia, z reguły, nie stwarza prawdopodobieństwa lepszego zabezpieczenia interesów dziecka niż to, które może nastąpić w państwie przyjmującym, gdy zważy się, że przysposabiane są zwykle dzieci z państw ubogich, rozwijających się przez obywateli państw rozwiniętych o wysokim dochodzie narodowym. Konwencja zapewnia udział dziecka w podejmowaniu decyzji o jego dalszych losach, gdy przysposobienie, na które wyraziło zgodę w państwa pochodzenia, nie doszło do skutku.

¹⁰⁷ Dz.U. 1999 Nr 39, poz. 449.

¹⁰⁸ Art. 27 umożliwia rozszerzenie skutków orzeczonego przysposobienia, jeżeli w państwie pochodzenia nie wywoływało ono ustania dotychczasowego stosunku prawnego między rodzicem a dzieckiem, na przyjęcie takiego właśnie skutku, o ile był on objęty zgodą na przysposobienie międzynarodowe (art. 4 ust. c i d) i ten skutek jest uznawany w państwach konwencyjnych (odpowiednie zastosowanie art. 23 konwencji).

zastosować¹⁰⁹. Unormowania te wynikają z międzypaństwowych umów dwustronnych, ewentualnie (gdy nie ma rozwiązań umownych) w zakresie jurysdykcji sądów polskich z art. 1106⁴ § 1 k.p.c., a odnośnie do ustalenia właściwego prawa materialnego z art. 57 i 58 polskiego Prawa prywatnego międzynarodowego¹¹⁰.

Przysposobienie z elementem międzynarodowym („zagranicznym”) może być dokonane w trybie Konwencji haskiej (art. 2 i 3 konwencji) albo poza trybem konwencji.

Niekiedy, mimo że według art. 114² § 1 k.r.o. przysposobienie nie ma charakteru „zagranicznego” (przykładowo dlatego, że będący obywatelami polskimi wnioskodawcy i dziecko mają miejsce zamieszkania za granicą), w celu najlepszego zabezpieczenia dobra dziecka celowe może być zastosowanie w sprawie Konwencji. Orzeczenie sądu polskiego, wydane na ogólnych zasadach prawa krajowego, nie podlega automatycznie uznaniu w innym państwie, w którym strony stosunku przysposobienia mają miejsce „zwykłego pobytu”. W konsekwencji w tym państwie (będącym „państwem przyjmującym”) obowiązujące prawo może przewidywać konieczność przeprowadzenia postępowania o uznanie prawomocnego orzeczenia polskiego sądu. Uznanie takie zapewnia zaś stosowanie konwencji haskiej z 1993 r. i potwierdzenie tego zaświadczeniem przewidzianym w art. 23 konwencji.

1.3. Zmiana polityki państwa w zakresie kierowania dzieci oczekujących na przysposobienie do „adopcji zagranicznej”

Pierwsze unormowanie materialnego prawa rodzinnego poświęcone przysposobieniu, którego orzeczenie spowoduje opuszczenie przez dziecko Polski, w założeniu „na zawsze”, to cytowany we wcześniejszych uwagach art. 114² k.r.o., wprowadzony do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wraz z innymi zmianami działu poświęconego przysposobieniu na mocy ustawy z dnia 26 maja 1995 r.¹¹¹, obowiązujący od dnia 19 października 1995 r.

¹⁰⁹ Zob. na ten temat B. Gneta [w:] M. Pazdan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 20c: *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2015, s. 364–407, a w ujęciu praktycznym L. Kuziak, *Międzynarodowe adopcje rodzinne*, „Na Wokandzie” 2016/31, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-31/dobre-praktyki-2-numer-31/miedzynarodowe-adopcje-rodzinne.html> (dostęp: 28.02.2020 r.)

¹¹⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 1792. Art. 57 p.p.m. „1. Przysposobienie podlega prawu ojczystemu przysposabiającego. 2. Przysposobienie wspólne przez małżonków podlega ich wspólnemu prawu ojczystemu. W razie braku wspólnego prawa ojczystego stosuje się prawo państwa, w którym oboje małżonkowie mają miejsce zamieszkania, a w razie braku miejsca zamieszkania w tym samym państwie – prawo państwa, w którym oboje małżonkowie mają miejsce zwykłego pobytu. Jeżeli małżonkowie nie mają miejsca zwykłego pobytu w tym samym państwie, stosuje się prawo państwa, z którym małżonkowie w inny sposób są wspólnie najściślej związani”. Art. 58 p.p.m. Przysposobienie nie może nastąpić bez zachowania przepisów prawa ojczystego osoby, która ma być przysposobiona, dotyczących zgody tej osoby, zgody jej przedstawiciela ustawowego oraz zezwolenia właściwego organu państwowego, a także ograniczeń przysposobienia z powodu zmiany dotychczasowego miejsca zamieszkania na miejsce zamieszkania w innym państwie.

¹¹¹ Dz.U. Nr 83, poz. 417.

Od wprowadzenia powołanego unormowania do końca 2016 r. częstotliwość orzekania tzw. adopcji zagranicznych zmieniała się. Według informacji Departamentu Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, opracowanej na podstawie danych statystycznych ze sprawozdań ośrodków adopcyjnych prowadzących przysposobienia międzynarodowe¹¹², w 2012 r. takich przysposobień orzeczono 255, w 2013 r. – 323, w 2014 r. – 311, w 2015 r. – 326, a w 2016 r. – 217.

Radykalna zmiana polityki państwa odnośnie do przysposobień międzynarodowych nastąpiła na początku 2017 r. Rada Ministrów podjęła decyzję o istotnym ograniczeniu wydawania zgód w zakresie procedury adopcji międzynarodowej. Było to związane z ujawnieniem przypadków naruszenia dobra przysposobionych dzieci po ich przemieszczeniu za granicę¹¹³, a także wynikało ze zmian w ogólnej sytuacji gospodarczo-społecznej w Polsce.

Dyrektor Departamentu Polityki Rodzinnej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Olgierd Podgórski, podczas posiedzenia senackiej Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (nr 211) 20 lutego 2018 r. poinformował, że ministerstwo do spraw rodziny, jako organ centralny w rozumieniu konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, aktualnie tylko wyjątkowo wydaje zgody na przysposobienie międzynarodowe, głównie w sytuacji, kiedy dziecko przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Upoważnienie do prowadzenia postępowania przedsądowego zostało udzielone wyłącznie jednemu ośrodkowi adopcyjnemu w Polsce¹¹⁴, podczas gdy poprzednio było realizowane

¹¹² <https://www.gov.pl/web/rodzina/667informacje-statystyczne> (dostęp: 26.03.2020 r.).

¹¹³ Ujawnienie przypadków naruszenia za granicą dobra dzieci przysposobionych z Polski spowodowało sformułowanie petycji do Senatu RP przez Stowarzyszenie „Wolne Społeczeństwo”. Autorzy petycji postulowali między innymi całkowity zakaz wydawania za granicę dzieci polskich rodziców oraz ochronę praw każdego dziecka do obywatelstwa, więzi rodzinnych oraz ojczyzny, a także zakaz pozarodzinnych adopcji zagranicznych oraz przenoszenia miejsca zamieszkania dzieci adoptowanych, utworzenie funduszu ochrony prawnej polskich rodzin i dzieci za granicą oraz powołanie polskiego centrum międzynarodowej ochrony rodzin, które miałyby wyjaśniać poważne naruszenia praw rodziny lub dziecka, również z udziałem organizacji pozarządowych. Petycję omawiano na posiedzeniu Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP (nr 211) 20 lutego 2018 r. Zob. <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,7608,1.html> (dostęp: 26.03.2020 r.).

¹¹⁴ Zgodnie z Obwieszczeniem Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 stycznia 2017 r. w sprawie listy ośrodków adopcyjnych upoważnionych do współpracy z organami centralnymi innych państw lub z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi, M.P. poz. 3), które weszło w życie z dniem 17 stycznia 2017 r., do współpracy w dziedzinie adopcji międzynarodowej został wyznaczony Katolicki Ośrodek Adopcyjny z siedzibą w Warszawie. Jednocześnie Minister wskazał także Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny z siedzibą w Sosnowcu, któremu powierzono wyłącznie sprawy w toku, w których agencją pośredniczącą była amerykańska agencja European Adoption Consultants, Inc. Akredytacja tej organizacji została unieważniona z dniem 20 grudnia 2016 roku, z mocą wsteczną od dnia 16 grudnia 2016 r. Jak poinformowała Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka, w piśmie z dnia 9 czerwca 2017 r., DSR.I.8305.113.2017.MK/KN, Minister Rodziny Pracy i Polityki Społecznej Elżbieta Rafalska, Ośrodek w Sosnowcu został wskazany jako ośrodek niezależny, który na potrzeby organu centralnego został zobowiązany do przygotowania opinii w sprawach toczących się już procedur adopcyjnych i wstępnego postępowania postadopcyjnego. Wszystkie bieżące sprawy adopcyjne oraz dokumenty kandydatów i dzieci zakwalifikowanych do adopcji międzynarodowej do dnia 17 stycznia 2017 r. włącznie, których sprawy prowadził Publiczny Ośrodek Adopcyjny w Warszawie oraz Krajowy Ośrodek Adopcyjny TPD, zostały przekazane Katolickiemu Ośrodkowi Adopcyjnemu w Warszawie do dalszego procedowania. <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/>

przez trzy ośrodki reprezentujące niejako trzy główne podmioty prowadzące pośrednictwo adopcyjne: publiczny, prowadzony przez świeckie organizacje społeczne, oraz katolicki¹¹⁵.

Z początkiem 2017 r. Ministerstwo wprowadziło obowiązek przedstawiania raportów „postadopcyjnych” o sytuacji za granicą dzieci przysposobionych w Polsce. Przez pierwsze trzy lata raporty mają być sporządzane raz w roku. Później, raz na trzy lata do ukończenia przez dziecko 18 roku życia. Niezależnie od tego, gdy Ministerstwo poweźmie wiadomość o istotnej zmianie w sytuacji dziecka, może się zwrócić o przygotowanie specjalnego, dodatkowego raportu.

Rodzice adopcyjni zobowiązują się do umożliwienia kontaktów z dzieckiem w okresie sześciu miesięcy od przysposobienia dziecka. Polscy psychologowie pracujący w ośrodku adopcyjnym mają prawo do kontaktu bezpośrednio z dzieckiem za pośrednictwem telefonu i/lub internetu w formie bezpośredniej rozmowy, a także do udania się do miejsca zamieszkania dziecka.

W konsekwencji w pierwszym półroczu 2017 r. zostało orzeczonych 66 przysposobień międzynarodowych, podczas gdy w pierwszym półroczu 2016 r. 146 (w całym roku – 217), przy czym w pierwszym półroczu 2017 r. znaczna część postępowań była w toku, a więc z zastosowaniem bardziej liberalnej wykładni odnośnie do zakwalifikowania dziecka do przysposobienia międzynarodowego.

Ogółem, według informacji Departamentu Polityki Rodzinnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, w 2017 r. orzeczono 98 przysposobień międzynarodowych, a w 2018 r. – 28¹¹⁶. Zgodnie z informacją statystyczną Ministerstwa Sprawiedliwości w pierwszym półroczu 2019 r. orzeczono dziewięć przysposobień międzynarodowych.

1.4. Wymagania ośrodka adopcyjnego upoważnionego do prowadzenia spraw „zagranicznych” wobec kandydatów na rodziców adopcyjnych

Od 17 stycznia 2017 r. Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie, jako jedyny w Polsce, jest upoważniony do współpracy z organami centralnymi innych państw i z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi. Ośrodek ten nie przyjmuje zgłoszeń indywidualnych i nie załatwia spraw osób, które nie zostały zgłoszone przez licencjonowane organizacje lub organ centralny. Jeżeli ktoś pragnie przysposobić dziecko z Polski, powinien najpierw zgłosić się w swoim kraju do jednej z organizacji

files/Odpowied%C5%BA%20Ministra%20Rodziny%20w%20sprawie%20adopcji%20zagranicznych%2C%209.06.2017.pdf (dostęp: 28.02.2020 r.).

¹¹⁵ Były to Publiczny Ośrodek Adopcyjny w Warszawie, Krajowy Ośrodek Adopcyjny, TPD w Warszawie oraz Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie.

¹¹⁶ <https://www.gov.pl/web/rodzina/667informacje-statystyczne> (dostęp: 28.02.2020 r.).

adopcyjnych akredytowanych w Polsce lub do instytucji pełniącej rolę upoważnionego organu centralnego i tam uzyskać kwalifikację do adopcji dziecka z Polski.

Ośrodek informuje, że „priorytet w adopcji zagranicznej mają rodziny polonijne, rodziny przysposabiające dziecko na zasadzie łączenia rodzeństw, oraz rodziny spokrewnione z dzieckiem”¹¹⁷.

Sformułowanie wymagań, jakie powinni spełniać kandydaci z zagranicy, pozwala na wnioski, iż kwalifikowane mogą być są wyłącznie małżeństwa trwające nie krócej niż pięć lat. Różnica wieku pomiędzy starszym z rodziców adopcyjnych a dzieckiem nie powinna przekraczać 40 lat. Zainteresowane przysposobieniem dziecka osoby powinny przedstawić dokument stwierdzający ich kwalifikacji do adopcji zagranicznej, wydany przez licencjonowaną organizację adopcyjną w kraju pochodzenia lub organ centralny państwa, które zgodnie z konwencją haską z 1993 r. będzie „państwem przyjmującym”. Na stronie internetowej ośrodka jest zamieszczony wykaz organizacji adopcyjnych z ośmiu państw: Francji, Hiszpanii, Irlandii, Malty, Niemiec, Włoch, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i ze Szwecji.

Ośrodek współpracuje tylko z jedną organizacją z Francji, Hiszpanii, Irlandii. Niemiec i Szwecji¹¹⁸, z dwoma organizacjami z Malty¹¹⁹, z ośmioma organizacjami ze Stanów Zjednoczonych¹²⁰ i z ośmioma z Włoch¹²¹. Z informacji kierowanej do zagranicznych agencji adopcyjnych wynika, że współpraca jest uzależniona od przedstawienia aktualnych dokumentów, tzn. akredytacji Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, statutu organizacji, przepisów prawnych obowiązujących na terenie kraju działalności organizacji. Dokumenty te powinny być przetłumaczone przez tłumacza przysięgłego na język polski i uwierzytelnione przez odpowiednie instytucje.

Ośrodek informuje, że „rodzina jest zobowiązana do poddania się monitoringowi Ośrodka lub osób upoważnionych przez organ centralny przez pierwsze pół roku po adopcji, oraz do przekazywania Ośrodkowi corocznych informacji na temat rozwoju dziecka przez pierwsze trzy lata po adopcji, a następnie co trzy lata do pełnoletności dziecka”. Oczekuje się od przyszłych rodziców adopcyjnych zobowiązania do wychowania dziecka w duchu przyjaźni dla kraju jego pochodzenia.

¹¹⁷ Wszystkie zamieszczane w tym fragmencie informacje pochodzą ze strony internetowej Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego w Warszawie. Zob. <http://adopcja.org/adopcja-dzieci-z-polski-za-granice/> (dostęp: 28.02.2020 r.).

¹¹⁸ Francja – Oeuvre de L'Adoption Foyer des Tout Petits, Hiszpanii – Creixer Junts, Irlandia – Helping Hands, Niemcy – Eltern – Kind – Brücke, Szwecja – BFA-A Children Above All.

¹¹⁹ Organizacje adopcyjne z Malty to: Adoption Opportunities oraz Agenzija Appogg.

¹²⁰ Organizacje adopcyjne z USA to (w oryginalnym zapisie, w tym z zastosowaniem wielkich liter): 1) OPEN DOOR, 2) NEW BEGINNINGS Adoption and Family Services, 3) The Catholic Charities Maternity Adoption Department, 4) Life Line, 5) Saint Mary International Adoptions, 6) KIDSFIRST INTERNATIONAL ADOPTION, 7) Global Adoptions Services, 8) Children's House International Adoptions.

¹²¹ Organizacje adopcyjne z Włoch to: 1) Solidarieta, 2) La Primogenita, 3) NADIA, 4) La Cicogna, 5) BRUTIA, 6) AFN – Famiglia Nuove, 7) Associazione Solidarieta Adozioni A.S.A., 8) Il Convertino.

Każda z organizacji współpracujących z katolickim ośrodkiem adopcyjnym otrzymuje Karty Informacyjne dzieci, dla których poszukiwani są rodzice adopcyjni. Karta Informacyjna zawiera podstawowe dane dziecka, informacje o jego biologicznych rodzicach, zdrowiu i rozwoju psychofizycznym.

Zagraniczna organizacja współpracująca z polskim ośrodkiem adopcyjnym podejmuje na tej podstawie działania w celu doboru kandydujących na rodziców adopcyjnych małżonków dla zgłoszonych dzieci. Gdy małżonkowie zaakceptują przedstawioną im propozycję, zagraniczna organizacja przesyła stosowne dokumenty dotyczące danej rodziny. Komisja Kwalifikacyjna polskiego Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego w Warszawie wydaje opinię kwalifikacyjną dotyczącą tego doboru. Jeżeli Komisja Kwalifikacyjna oceni, że kandydaci na rodziców adopcyjnych wypełniają kryteria kwalifikacyjne, a dokonany dobór uwzględnia potrzeby dziecka, wyraża zgodę na kontakt tych kandydatów z dzieckiem. Następnie dokumenty kandydatów i dziecka są przekazywane do Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej w celu wydania zgody na kontynuację procedury.

W przypadku małżonków starających się o przysposobienie za pośrednictwem organu centralnego państwa przyjmującego w rozumieniu Konwencji haskiej z 1993 r., po wstępnej pozytywnej ocenie kandydatów, Ośrodek kwalifikuje wskazane przez ten zagraniczny organ centralny osoby do określonego dziecka.

Informacje o dziecku są przekazywane kandydatom na jego rodziców adopcyjnych za pośrednictwem organów centralnych. O ile wstępnie zaakceptują kandydaturę dziecka, zostaje zorganizowane pierwsze spotkanie z nim. Ośrodek informuje, że do spotkania dochodzi w Polsce, w placówce, w której przebywa dziecko. Pozwala to na domysł, że dzieci przebywające w rodzinach zastępczych bądź w rodzinnych domach dziecka, co do zasady, nie są kwalifikowane do przysposobienia związanego z przeniesieniem do innego państwa.

Po spotkaniu z dzieckiem kandydaci na jego rodziców adopcyjnych podejmują decyzję w przedmiocie przysposobienia. Gdy jest ona pozytywna, zakwalifikowani do przysposobienia określonego dziecka kandydaci składają wniosek o przysposobienie do sądu z wymaganymi dokumentami.

Ośrodek informuje, że okres od pierwszego kontaktu z dzieckiem do uprawomocnienia się orzeczenia o przysposobieniu (gdy nie zostało zaskarżone) trwa kilka miesięcy i wymaga dwóch lub trzech przyjazdów do Polski.

Do ubiegania się o przysposobienie wymagane są dokumenty dotyczące kandydatów, przetłumaczone na język polski przez tłumacza przysięgłego opatrzone pieczęcią Apostille albo zalegalizowane w inny sposób. Są to: wniosek o przysposobienie, odpisy aktów urodzenia i aktu małżeństwa, odpis zaświadczenia o niekaralności, zaświadczenie o zatrudnieniu i/lub dochodach, poświadczenie obywatelstwa (np. kopie paszportów), dokumentacja medyczna – poświadczenie braku przeciwwskazań medycznych (dobry stan zdrowia fizycznego i psychicznego), wywiad adopcyjny (*home study*), przeprowadzony przez uprawnioną instytucję,

zgoda organu centralnego państwa przyjmującego wymieniająca dane personalne kandydatów, oraz zgoda na wjazd i stały pobyt dziecka w kraju przyjmującym, zgoda na monitorowanie sytuacji dziecka po przysposobieniu przez stronę polską.

Zważywszy na długotrwałość wszystkich etapów postępowania od zgłoszenia się kandydatów z zagranicy do odpowiedniej organizacji bądź organu centralnego państwa przyjmującego do rozpoczęcia postępowania przed sądem, dotyczące kandydatów na rodziców adopcyjnych poświadczenie niekaralności; poświadczenie braku przeciwwskazań medycznych (dobry stan zdrowia fizycznego i psychicznego), wywiad adopcyjny powinny być aktualizowany nie rzadziej niż raz na rok, inne dokumenty – w razie potrzeby.

2. Informacja o sprawach „zagranicznych” w zbiorze zbadanych spraw

2.1. Informacje ogólne

W zbiorze zbadanych spraw były tylko trzy postępowania traktowane przez sądy jako „zagraniczne”. Orzeczono w nich przysposobienie czworga małoletnich obywateli polskich. Dwoje przysposobionych dzieci zostało przeniesionych do Stanu Arizona w USA, gdzie mieli się połączyć z czworgiem rodzeństwa przysposobionego wcześniej przez te same osoby. Jedna z przysposobionych osób, będąca siostrzenicą przysposabiającej, zamieszkała w Niemczech, a kolejne dziecko w Szwecji.

Odnotować wypada, że w jednym przypadku przysposobienia pasierba, gdy przysposabiający ojczym, matka i dziecko byli obywatelami polskimi o polskiej narodowości, okresowo przebywającymi w Wielkiej Brytanii, sprawa nie była traktowana, jako „zagraniczna” i nie stosowano do niej zasad ustalonych w konwencji haskiej z 1993 r., mimo że ta konwencja obejmuje przysposobienie pasierba przez ojczyma lub macochę. Jej stosowanie w takich stanach faktycznych było, jak można sądzić, zalecane przez Ministerstwo Sprawiedliwości¹²². Wymagało jednak wykonania licznych czynności przygotowujących przysposobienie, przewidzianych przez konwencję¹²³.

¹²² L. Kuziak, *Międzynarodowe ...*

¹²³ L. Kuziak w powołanym opracowaniu informuje, że „osoba zamierzająca przysposobić pasierba powinna wystąpić do organu centralnego państwa swego miejsca zwykłego pobytu lub organu upoważnionego w tym państwie na podstawie art. 13 Konwencji o dokonanie ustaleń, o jakich jest mowa w art. 15 ust. 1 Konwencji. Jeśli ten organ uzna, że osoba (wnioskodawca) posiada kwalifikacje i jest zdolna do dokonania przysposobienia pasierba, sporządza stosowne sprawozdanie. Powinno ono zawierać elementy wymienione w art. 15 ust. 1. Zgodnie z art. 15 ust. 2 sprawozdanie należy przesłać do organu centralnego państwa pochodzenia dziecka. Z kolei organ centralny państwa pochodzenia dziecka przeprowadza ustalenia uregulowane art. 16 ust. 1 Konwencji. Na podstawie tych ustaleń, organ centralny sporządza sprawozdanie zawierające informacje na temat dziecka i jego sytuacji socjalnej, o jakich jest mowa pod literą a i b art. 16 oraz upewnia się, że uzyskano zgody na przysposobienie dziecka ze strony jego rodziców i samego dziecka, określone w art. 4 Konwencji. Należy zaznaczyć, że sprawozdanie wymienione w art. 16 lit. a może sporządzić organ centralny wyznaczony na potrzeby Konwencji lub organ upoważniony do tej czynności na podstawie art. 13 Konwencji. Natomiast odebrania zgód od wymienionych osób może dokonać tylko organ centralny. Wniosek taki wynika z art. 22 ust. 1 Konwencji [...]”.

Sprawa, prowadzona finalnie, jako „zagraniczna”, w której zamieszkująca w Niemczech wnioskodawczyni, obywatelka polska była spokrewniona z osobą przysposabianą, a jej małżonek przysposabiający wspólnie był również obywatelem polskim, rozpoczęła się od złożenia wniosku na ogólnych zasadach, bez zastosowania „procedury haskiej”. Wskutek pouczenia sądu wnioskodawcy zdecydowali się na tryb konwencyjny. Miało to bardzo istotny wpływ na czas trwania postępowania. Toczyło się ono bowiem (tylko w pierwszej instancji) od dnia 9 marca 2017 r. do dnia 31 stycznia 2019 r. i było najdłużej trwającym postępowaniem w zbadanym zbiorze spraw.

W sprawie powodującej przeniesienie przysposobionych dzieci do USA i do Niemiec miało miejsce wyłączenie ograniczenia przewidzianego w art. 114² § 1 k.r.o. W pierwszym przypadku dlatego, że celem przysposobienia było połączenie rodzeństwa rozdzielonego wskutek wcześniejszej adopcji. W drugim wnioskodawcy pozostawali w związku rodzinnym z osobą przysposabianą. Trzecia sprawa, w której wnioskodawcy byli obywatelami polskimi o polskiej narodowości, w zakresie doboru dziecka toczyła się na ogólnych zasadach, z uwzględnieniem art. 114² § 1 k.r.o.

We wszystkich sprawach „zagranicznych” ostatecznie¹²⁴ wnioskodawcami byli małżonkowie wnoszący o przysposobienie wspólne.

We wszystkich trzech postępowaniach, w których orzeczenie przysposobienia doprowadziło do zmiany miejsca zamieszkania dzieci w Polsce do innego państwa, zostały zrealizowane wytyczne ministra do spraw rodziny co do kryteriów powierzenia polskiego dziecka do przysposobienia „zagranicznego”. Kandydaci byli albo narodowości polskiej (dodatkowo będący obywatelami polskimi), albo wcześniej przysposobili rodzeństwo dzieci przysposabianych aktualnie.

2.2. Charakterystyka wnioskodawców

We wszystkich sprawach wnioskodawcy pozostawali w małżeństwie nie mniej niż 10 lat. Wiek żon i mężów wskazano w tabeli.

Tabela 17. Wiek i staż małżeński wnioskodawców

Państwo przyjmujące	Wiek żony	Wiek męża	Staż małżeński
Niemcy	49 lat i 10 miesięcy	63 lata i 7 miesięcy	25 lat
USA /Arizona	40 lat i 6 miesięcy	42 lata i 6 miesięcy	15 lat
Szwecja	34 lata i 4 miesięcy	41 lat i 4 miesięcy	10 lat

Źródło: opracowanie własne

¹²⁴ W sprawie dotyczącej przysposobienia siostrzenicy przez wnioskodawczynię mieszkającą w Niemczech początkowo jej małżonek jedynie wyrażał zgodę na przysposobienie dziecka przez żonę, finalnie jednak małżonkowie wnioskowali o przysposobienie wspólne (być może to zasugerował niemiecki organ centralny).

Wykształcenie, dochody. We wszystkich przypadkach żony i mężowie w danym małżeństwie mieli wykształcenie o jednakowym poziomie. Wnioskodawcy z Niemiec średnie techniczne, uzyskane w Polsce, wnioskodawcy ze Szwecji zawodowe na poziomie podstawowym, wnioskodawcy z USA – wyższe, ale bardziej zróżnicowane od pozostałych par. Mąż miał wyższe wykształcenie wojskowe – był pilotem, żołnierzem zawodowym, żona – licencjackie w zakresie sztuk pięknych i nie pracowała zarobkowo. Status społeczny i majątek tych wnioskodawców w istotny sposób przewyższał sytuację pozostałych wnioskodawców (Polaków, którzy byli w miejscu swojego stałego pobytu emigrantami zarobkowymi).

Tabela 18. Wykształcenie, dochody wnioskodawców

Państwo przyjmujące	Wykształcenie		Miesięczny dochód obojga
	żony	męża	
Niemcy	średnie techniczne	średnie techniczne	Różne – brak danych
USA/Arizona	wyższe	wyższe	45 676 zł
Szwecja	zawodowe	zawodowe	43 000 zł

Źródło: opracowanie własne

Małżonkowie-wnioskodawcy w Niemiec utrzymywali się z zarobków żony o zróżnicowanej wysokości, zależnej od przepracowanych godzin. Żona wykonywała pracę opiekunki osób niepełnosprawnych, głównie wskutek podeszłego wieku. Przedstawiła różne zaświadczenia i referencje, z których wynikało, że jest cenionym fachowcem i może liczyć na zlecenia wykonywania czynności opiekuńczych także w przyszłości. Mąż oczekiwał na świadczenia emerytalne (uprawnienie do ich nabycia było niewątpliwe) i pobierał różne zasiłki celowe (był beneficjentem pomocy społecznej).

Małżonkowie – wnioskodawcy ze Szwecji oboje pracowali, ich zarobki były na zbliżonym poziomie (żony stanowiły równowartość 20 tys. zł, męża – 23 tys. zł).

Motywacja do przysposobienia w każdej sprawie była nieco inna. Wnioskodawcy z Niemiec kierowali się solidarnością rodzinną, przyjmując potrzebującą pomocy siostrzenicę żony. U męża dodatkowym motywem do przysposobienia wspólnego było pragnienie spełnienia oczekiwania żony. Oboje rodzice przysposabianej dziewczynki byli pozbawieni władzy rodzicielskiej, a ona znalazła się w pieczy instytucjonalnej. Wnioskodawcy, mający już pełnoletniego, dobrze wykształconego syna, pragnęli zapewnić przysposabianej dobre warunki edukacyjne i rozwój w bliskim jej, przyjaznym środowisku rodzinnym. Istotne, że zarówno matka dziewczynki, jak i pozostali członkowie rodziny w Polsce akceptowali przysposobienie przez ciotkę dziewczynki, doceniając jej cechy osobowościowe, dobrze znane rodzinie. Matka w formie notarialnej „wskazała” siostrę jako osobę, która powinna przysposobić jej dziecko. Oświadczenie to nie było „wskazaniem”, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o., stanowiło jednak wyraz aprobaty dla zmiany sytuacji prawnej i życiowej małoletniej.

Główną motywacją wnioskodawców ze Szwecji dotkniętych bezpłodnością małżeńską było pragnienie posiadania dziecka i realizacji funkcji rodzicielskiej.

Motywacja wnioskodawców z USA była podobna. Pragnęli posiadać wielodzietną rodzinę, jednakże żona z przyczyn zdrowotnych nie mogła odbyć ciąży i urodzić dziecka. Cel ten został właściwie zrealizowany przed omawianym przysposobieniem, bowiem małżonkowie już wychowywali sześcioro przysposobionych dzieci. Dowiedziawszy się, że ich przysposobione dzieci z Polski (czworo) mają w kraju rodzeństwo niepozostające pod pieczę rodziców i kandydujące do przysposobienia, podjęli decyzję prowadzącą do połączenia biologicznego rodzeństwa wskutek przysposobienia.

2.3. Charakterystyka przysposobionych dzieci

Wiek, stan zdrowia, stan rozwoju. W omawianych trzech sprawach „zagranicznych” zostało przysposobionych czworo dzieci (w tym jedna dziewczynka i czterech chłopców) w wieku od 2 lat i 9 miesięcy (w takim wieku było dwóch przysposabianych chłopców) do 9 lat i 10 miesięcy.

Dziewczynka, przysposobiona przez ciotkę i jej męża, mieszkających w Niemczech, w dniu wydania postanowienia o przysposobieniu była zdrowa, rozwinięta zgodnie z normą przewidzianą dla wieku. Miała 9 lat i 10 miesięcy. Była młodsza od matki adopcyjnej o 40 lat, a od ojca adopcyjnego o 53 lata i 9 miesięcy. Różnica wieku pomiędzy przysposabianą matką adopcyjną może być oceniona jako „odpowiednia”. Różnica wieku pomiędzy przysposabianą a ojcem adopcyjnym odbiega od zwykle (przeciętnie) występującej pomiędzy rodzicem i dzieckiem. Odbiega również od modelu przedstawionego przez Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie, w którym starsze z małżonków może być starsze od przysposabianego dziecka nie więcej jak o 40 lat. Zapewne zarówno organy centralne państwa pochodzenia dziecka i państwa przyjmującego, jak i sąd, biorąc pod uwagę wszystkie istotne elementy stanu faktycznego w powiązaniu ze sobą, uznały, że przysposobienie przez wnioskodawców będzie należycie zabezpieczało dobro dziecka.

Chłopiec przysposobiony przez małżonków mieszkających w Szwecji w dniu orzekania przez sąd pierwszej instancji liczył 2 lata i 9 miesięcy. Był młodszy od matki adopcyjnej o 31 lat i 7 miesięcy, a od ojca adopcyjnego o 38 lat i 7 miesięcy. Dziecko miało zdiagnozowany płodowy zespół alkoholowy i miało opóźnienia rozwojowe.

Bracia przysposobieni przez wnioskodawców z USA mieli odpowiednio 4 lata i 6 miesięcy oraz 2 lata i 9 miesięcy. Starszy był młodszy od matki adopcyjnej o 36 lat, a od ojca adopcyjnego o 38 lat. Różnica wieku pomiędzy przysposabiającymi a młodszym z chłopców wynosiła odpowiednio 37 lat i 9 miesięcy oraz 39 lat i 9 miesięcy. U obu chłopców występowało niewielkie opóźnienie rozwojowe. Byli zdrowi.

Tabela 19. Płeć, wiek, stan zdrowia i rozwoju dzieci przenoszonych za granicę

Państwo przyjmujące	Płeć	Wiek	Stan zdrowia	Stan rozwoju
Niemcy	Dziewczynka	9 lat i 10 miesięcy	zadawalający	w normie
USA /Arizona	Chłopiec	2 lata i 9 miesięcy	zadawalający	opóźnienie
	Chłopiec	4 lata i 6 miesięcy	zadawalający	opóźnienie
Szwecja	Chłopiec	2 lata i 9 miesięcy	FAS	opóźnienie

Źródło: opracowanie własne

Pochodzenie dzieci od rodziców było ustalone w dwóch przypadkach. Dziewczynka przenoszona do Niemiec pochodziła z małżeństwa rodziców. Ojciec uznał ojcostwo starszego z braci przenoszonych do USA.

Tabela 20. Ustalenie ojcostwa, władza rodzicielska, piecza nad dziećmi przenoszonymi za granicę

Państwo przyjmujące	Ustalenie ojcostwa	Władza rodz. matki	Władza rodz. ojca	Pieczą
Niemcy	z małżeństwa	pozbawienie	pozbawienie	Dom dziecka
USA /Arizona	uznanie	pozbawienie	pozbawienie	Dom dziecka
	nieustalone	pozbawienie	nie dotyczy	Dom dziecka
Szwecja	nieustalone	pozbawienie	nie dotyczy	Dom dziecka

Źródło: opracowanie własne

Władza rodzicielska. Matki wszystkich dzieci były znane, żyły, ale były pozbawione władzy rodzicielskiej. Wszyscy znani ojcowie byli pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Pieczą nad dziećmi. Wszystkie dzieci przebywały w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

2.4. Informacje o postępowaniu o przysposobienie

Przygotowanie przysposobienia. Każda ze spraw „reprezentowała” inną sytuację faktyczną i prawną.

Tylko w jednym przypadku – u wnioskodawców stale mieszkających w Szwecji – występował „klasyczny”, najczęściej stosowany sposób przygotowania do przysposobienia. Wnioskodawcy zwrócili się o przygotowanie do przysposobienia dziecka z Polski do szwedzkiej organizacji adopcyjnej, współpracującej z Katolickim Ośrodkiem Adopcyjnym w Warszawie – Barnen Framfor Allt. Organizacja ta przygotowała kandydatów na rodziców adopcyjnych, pomogła w zgromadzeniu kompletu dokumentów wymaganych przez Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie i przesłała do tego ośrodka raport o kandydatach w oczekiwaniu na przedstawienie informacji o dziecku, które mogliby oni przysposobić. Kolejne etapy

postępowania przedsądowego odbyły się zgodnie ze schematem przedstawionym w punkcie niniejszego opracowania zatytułowanym „Wymagania ośrodka adopcyjnego upoważnionego do prowadzenia spraw «zagranicznych» wobec kandydatów na rodziców adopcyjnych”.

Wnioskodawcy z Niemiec i z USA pragnęli przysposobić dokładnie określone dzieci, a więc „pośrednictwo adopcyjne” w doborze stron nie było potrzebne.

Wnioskodawcy z Niemiec złożyli w polskim sądzie wniosek o przysposobienie spokrewnionego dziecka. Dopiero po pouczeniu przez sąd przystąpili w Niemczech do realizacji postępowania przedsądowego stosowanego, gdy przysposobienie podlega konwencji haskiej z 1993 r. o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego.

Wnioskodawcy z USA pragnęli przysposobić rodzeństwo dzieci, które przysposobili w 2014 r. Czynności konieczne do przygotowania przysposobienia zagranicznego, zgodnie z prawem amerykańskim, przeprowadziła lokalna agencja adopcyjna „Building Arizona Families”, upoważniona do świadczenia usług adopcyjnych w sprawach podlegających konwencji haskiej przez Komisję Akredytacyjną, działającą na mocy upoważnienia Departamentu Stanu USA. Zgromadzone dokumenty zostały przekazane do akredytowanej w Polsce organizacji adopcyjnej New Beginnings International Children’s and Family Services. Kandydaci byli rekomendowani przez tę agencję katolickiemu Ośrodkowi Adopcyjnemu w Warszawie, który z nią współpracuje¹²⁵.

Pełnomocnicy wnioskodawców. Wnioskodawcy z Niemiec i z USA byli reprezentowani przez profesjonalnego polskiego pełnomocnika. Wnioskodawcy ze Szwecji nie mieli pełnomocnika, ale na etapie postępowania sądowego korzystali z pomocy ośrodka adopcyjnego.

Osobista styczność. Art. 120¹ k.r.o. przewiduje w przypadku przysposobienia, wskutek którego dziecko zmienia zamieszkania w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą, obligatoryjne orzeczenie przez sąd o sposobie i okresie osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia oraz o wykonywaniu nadzoru nad przebiegiem styczności. Orzeczenie o styczności zapada w formie postanowienia, na które przysługuje zażalenie (art. 586¹ k.p.c.).

Wszyscy wnioskodawcy realizowali bezpośrednią pieczę nad dziećmi. W przypadku wnioskodawców z USA i Szwecji sąd orzekł o powierzeniu im pieczy nad dziećmi na dokładnie określony i prawie identyczny czas (14 i 15 dni) oraz powierzył nadzór nad sprawowaniem pieczy ośrodkowi adopcyjnemu, który nie uczestniczył we wcześniejszym etapie przygotowywania przysposobienia. W obu postanowieniach o orzeczeniu styczności wskazano na art. 120¹ k.r.o. jako podstawę rozstrzygnięcia.

Sytuacja w sprawie wnioskodawców zamieszkałych w Niemczech była nietypowa. Sąd mianowicie „udzielił zezwolenia na urlopowanie” siostrzenicy wnioskodawczyni z placówki,

¹²⁵ Dokumentacja ta, po uzyskaniu zgód na kontynuowanie procedury od odpowiednich organów polskich i amerykańskich została dokładnie przedstawiona w rozdziale III niniejszego opracowania w punkcie 3.3. Dokumentacja wniosku o przysposobienie, którego orzeczenie spowoduje przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka z Rzeczypospolitej Polskiej do USA, przygotowana przez zagraniczną organizację adopcyjną.

w której ona przebywała, do wnioskodawców. Nie została podana podstawa prawna takiego rozstrzygnięcia, ani nie ustalono okresu owego „urlopowania”. Wiadomo, że przed zakończeniem postępowania, które było bardzo długie, dziewczynka mieszkała z wnioskodawcami w Niemczech. Być może zgodę na ten wyjazd wyraził opiekun po uzyskaniu zezwolenia sądu opiekuńczego. Nie wynikało to jednak z akt badanej sprawy. Przysposabiana intensywnie uczyła się języka niemieckiego i z początkiem roku szkolnego podjęła naukę w niemieckiej szkole. W dniu orzekania przysposobienia była już dobrze przystosowana do warunków życia w Niemczech. Nie zmienia to jednak oceny, że taki sposób prowadzenia postępowania nie jest prawidłowy.

Żądanie przysposobienia. W dwóch sprawach wnioski o przysposobienie sporządził i podpisał pełnomocnik procesowy wnioskodawców, w jednej (wnioskodawców ze Szwecji) sami wnioskodawcy. We wszystkich trzech sprawach żądanie przysposobienia zostało jednoznacznie potwierdzone podczas rozprawy.

Zgoda opiekuna. Uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie we wszystkich sprawach przysługiwało opiekunom dzieci. Tylko w jednej sprawie, toczącej się z wniosku osób mieszkających w Szwecji, w aktach był dokument potwierdzający ustanowienie opiekuna oraz opiekun uzyskał zezwolenie sądu opiekuńczego na wyrażenia zgody na przysposobienie. Opiekunowie trojga dzieci byli obecni na rozprawie i wyrazili zgodę na przysposobienie. Opiekun czwartego dziecka wiedział o wniosku o przysposobienie i prawdopodobnie go akceptował, ale na rozprawie się nie stawił i nie wyraził zgody na przysposobienie.

Wysłuchanie dzieci nie było przeprowadzone w żadnej ze spraw. W żadnym przypadku nie zapisano w protokole rozprawy, z jakiej przyczyny sąd nie przeprowadził wysłuchania. W przypadku chłopców, zważywszy na ich wiek, było to uzasadnione, bowiem nie byli w stanie zrozumieć, czym jest przysposobienie jako instytucja prawna. Wydaje się natomiast, że dziewczynka w wieku 9 lat i 10 miesięcy powinna być wysłuchana.

Opinia, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c. W sprawach wnioskodawców z Niemiec i ze Szwecji sądy zwróciły się o opinie do ośrodków adopcyjnych, które wcześniej nie były zaangażowane w czynności przygotowujące do przysposobienia. W sprawie wnioskodawców z USA takiej opinii nie zarządzono, prawdopodobnie uznając za wystarczające sprawozdanie z przebiegu osobistej styczności wnioskodawców z dziećmi, w której ośrodek adopcyjny pozytywnie ocenił wnioskodawców i przebieg styczności.

Udział prokuratora miał miejsce we wszystkich postępowaniach. Głównie wyrażał się w obecności na rozprawie. Z akt nie wynikała szczególniejsza aktywność prokuratora.

Orzeczenie przysposobienia nastąpiło we wszystkich trzech sprawach. W każdym z postanowień sąd ustalił brzmienie nazwiska przysposobionych dzieci oraz nakazał sporządzenie nowych aktów urodzenia. W dwóch postanowieniach nastąpiło orzeczenie o zmianie imion dzieci. W dwóch postanowieniach sąd nazwał rodzaj przysposobienia i podał odpowiedni przepis polskiego prawa, a także przyczynę braku zgody rodziców na przysposobienie.

W jednym postanowieniu został nazwany rodzaj przysposobienia bez podania przepisu prawa, który je normuje.

Sprawność postępowania. Najdłuższe postępowanie trwało od 9 marca 2017 r. do 31 stycznia 2019 r. Rozprawa była odraczana dwukrotnie w celu przeprowadzenia procedury z udziałem właściwych organów państwa przyjmującego (Niemiec) i państwa pochodzenia dziecka (Polski) wymaganej dla zastosowania konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. Łączny czas trwania rozprawy z uwzględnieniem odroczenia wynosił godzinę i 24 minuty. Dwa kolejne postępowania (państwa przyjmujące Niemcy i USA) trwały przez zbliżony okres czasu (w przybliżeniu 2,5 miesiąca, w tym okresy osobistej styczności wynoszące w jednej z nich 14 dni, a w drugiej – 15 dni). W jednym z nich, które trwało od 7 stycznia 2019 r. do 15 marca tegoż roku, rozprawa była odroczonej raz w celu odbycia styczności osobistej stron zamierzonego przysposobienia. Trwała w sumie 2 godziny i 39 minut. Trzecie postępowanie trwało od 9 maja do 26 lipca 2019 r. Orzeczenie o osobistej styczności było wydane na posiedzeniu niejawnym. Rozprawa nie była odraczana. Trwała 2 godziny i 50 minut. Konieczny był udział tłumacza przysięgłego. W dwóch pierwszych sprawach (państwa przyjmujące Niemcy i Szwecja) nie był potrzebny udział tłumacza przysięgłego, bowiem wnioskodawcy byli Polakami biegle mówiącymi w języku ojczystym.

VII. Podsumowanie wyników badania

1. Weryfikacja hipotez badawczych

W rozdziale I pkt 3 niniejszego opracowania zostały przedstawione hipotezy badawcze poprzedzające rozpoczęcie analizy akt spraw o orzeczenie przysposobienia. Większość z nich została zweryfikowana pozytywnie.

Hipoteza pierwsza była wyrażona w formie twierdzenia: *Postępowanie w ośrodkach adopcyjnych przygotowujące do przysposobienia na etapie poprzedzającym wniesienie do sądu wniosku o przysposobienie jest zróżnicowane, co potwierdzi zróżnicowana jego dokumentacja przedstawiona sądowi.*

Badanie potwierdziło jej trafność. Ilustrują to przykładowe dokumentacje przedstawione w rozdziale III, pkt. 3 niniejszego opracowania.

Różnice wynikały zapewne z różnych doświadczeń poszczególnych ośrodków, a także z tego, jaki podmiot prowadził dany ośrodek. W szczególności, gdy był to ośrodek katolicki, formułowano wymagania zgodne z katolickim modelem rodziny (np. obowiązek wykazania przyjęcia sakramentu małżeństwa, przedstawienia opinii księdza proboszcza).

Zróżnicowanie wynikało prawdopodobnie także z wykształcenia, doświadczenia zawodowego, biegłości w stosowaniu narzędzi diagnostycznych przez pracowników ośrodków adopcyjnych. Okazało się bowiem, że niektóre dokumenty dołączone do wniosku o przysposobienie bądź przekazane przez ośrodek adopcyjny noszące takie same tytuły zawierały zróżnicowane informacje. Dotyczy to w szczególności diagnozy pedagogicznej i psychologicznej kandydatów na rodziców adopcyjnych. Zdarzało się, że były przygotowywane oddzielne diagnozy, które różniły się tytułem, ale prawie nie różniły się treścią, głównie przedstawiając historię małżeństwa późniejszych wnioskodawców i ich rodziny, ustaloną na podstawie rozmowy z kandydatami.

Zróżnicowane i zwykle skromne były informacje o dzieciach kandydujących do przysposobienia. Karta dziecka była w aktach 15 spraw, wynik badania psychologicznego w 9, opis stanu zdrowia dziecka w 19, dokumentacja lekarska w 3, opinie o dziecku w 8 sprawach.

Być może celowe byłoby opracowanie wiążących wszystkie ośrodki adopcyjne standardów postępowania, z wykorzystaniem jako materiału do dyskusji dokumentu opracowanego przez

Rzecznika Praw Dziecka „Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych”¹²⁶. Dokument ten zawierał następujące części: I. Dziecko w procedurze adopcyjnej (Część ogólna, Zgłoszenie dziecka do ośrodka adopcyjnego, Przedstawienie dziecka kandydatom), II. Procedura adopcyjna i jej zasady (Część ogólna, Wymogi stawiane kandydatom na rodziców adopcyjnych, Przebieg procedury adopcyjnej, Etapy procedury adopcyjnej, Kwalifikacja kandydatów na rodziców adopcyjnych), Część III Nadzór ośrodka adopcyjnego nad przebiegiem osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych, Część IV Warunki sporządzania wywiadu adopcyjnego, Część V Dokumentacja prowadzona przez ośrodki adopcyjne – Rejestry i regulaminy, Część VI Kadra, wyposażenie i warunki lokalowe ośrodka adopcyjnego.

Proponowane „Standardy” mają załączniki zawierające wzory stosownych dokumentów związanych z przygotowaniem przysposobienia oraz wzory rejestrów, jakie powinien prowadzić ośrodek adopcyjny¹²⁷.

Hipoteza druga: *W większości przypadków dobór stron zamierzonego przysposobienia jest dokonywany przez ośrodki adopcyjne, głównie publiczne.*

Ośrodek adopcyjny wskazał wnioskodawcom dziecko w 79 sprawach „krajowych”, ale w 86 przygotował postępowanie, bądź udzielił innej pomocy wnioskodawcom. W 67,5% przypadków był to publiczny ośrodek adopcyjny, a w kolejnych 22,1% ośrodek katolicki.

¹²⁶ Tekst „Standardów realizacji zadań ośrodków adopcyjnych” zawiera publikacja Rzecznika Praw Dziecka, M. Michalak (red.), *Standardy ochrony...*, s. 43–94. Został on opracowany przez Zespół do spraw Opracowania Procedur Adopcyjnych przy Rzeczniku Praw Dziecka, składający się „w szczególności z osób zajmujących się zawodowo problematyką adopcji” W skład Zespołu wchodziły następujące osoby: Zofia Dłutek – Dyrektor Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego w Warszawie, dr hab. Maria Kolankiewicz, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, a zarazem Dyrektor Domu Dziecka Nr 15 imienia księdza G.P. Baudouina w Warszawie, Joanna Luberańska-Gruca – Wiceprezes Fundacji Przyjaciółka, Katarzyna Napiórkowska – Naczelnik Wydziału Wspierania Rodziny, Pieczy Zastępczej i Adopcji w Departamencie Polityki Rodzinnej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, dr Barbara Passini – Dyrektor Krajowego Ośrodka Adopcyjnego TPD w Warszawie, Ewelina Rzeplińska – Dyrektor Zespołu Spraw Rodzinnych i Nieletnich w Biurze Rzecznika Praw Dziecka, Agnieszka Rękas – sędzia w stanie spoczynku, Główny Konsultant ds. Prawnych w Biurze Rzecznika Praw Dziecka, Milena Sitarska – Główny Specjalista w Zespole Spraw Rodzinnych i Nieletnich Biura Rzecznika Praw Dziecka, Anna Sobiesiak – Dyrektor Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Adopcyjnego w Toruniu, Edyta Wojtasińska – przedstawiciel Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, Anna Wójcik – Kierownik WOA – filia Ośrodek Adopcyjny w Sosnowcu, koordynator Koalicji Ośrodków Adopcyjnych.

¹²⁷ Załącznik nr 1 – wzór karty zakwalifikowania dziecka do adopcji krajowej; załącznik nr 2 – wzór informacji dla osób zgłaszających gotowość adopcji dziecka, załącznik nr 3 – wzór oświadczenia kandydata na rodzica adopcyjnego o poddaniu się procedurze adopcyjnej, załącznik nr 4 – wzór oświadczenia o wyrażeniu zgody na przetwarzanie danych osobowych kandydata na rodzica adopcyjnego, załącznik nr 5 – wzór oświadczenia kandydata na rodzica adopcyjnego, czy ubiegał się o adopcję dziecka lub poddawał się procedurze adopcyjnej w innym ośrodku adopcyjnym, załącznik nr 6 – wzór oświadczenia kandydata na rodzica adopcyjnego w zakresie władzy rodzicielskiej, załącznik nr 7 – wzór zaświadczenia o ukończeniu szkolenia dla kandydatów do adopcji dziecka, załącznik nr 8 – wzór opinii kwalifikacyjnej kandydatów na rodziców adopcyjnych, załącznik nr 9 – wzór oświadczenia rodzica adopcyjnego o gotowości adopcji rodzeństwa adoptowanego dziecka, załącznik nr 10 – wzór rejestru dzieci zgłoszonych do adopcji, załącznik nr 11 – wzór rejestru kandydatów na rodziców adopcyjnych, załącznik nr 12 – wzór rejestru świadectw ukończenia szkolenia kandydatów na rodziców adopcyjnych, załącznik nr 12 – wzór rejestru wsparcia i pomocy psychologicznej, pedagogicznej i z zakresu prawa rodzinnego, załącznik nr 14 – wzór regulaminu Komisji Kwalifikacyjnej obejmujący: skład komisji, jej zadania, kryteria kwalifikacji kandydatów na rodziców adopcyjnych, załącznik nr 15 – wzór regulaminu Wojewódzkiego Banku Danych, zawierający część ogólną oraz zasady zgłaszania dzieci, załącznik nr 15 – wzór regulaminu Centralnego Banku Danych, zawierający część ogólną, zadania Centralnego Banku Danych, standardy współpracy z przedstawicielem organów centralnych innych państw lub licencjonowanych przez rządy innych państw organizacji lub ośrodków adopcyjnych.

Przypomnieć należy, że w zbadanym zbiorze wnioskodawcy, którzy nie skorzystali ze wskazania im dziecka przez ośrodek adopcyjny, mogli wykazać uprawnienia wynikające z jakiegoś związku z dzieckiem o charakterze rodzinnym (w 86 było to przysposobienie pasierba). W dziesięciu przypadkach wnioskodawcy sprawowali funkcję rodziny zastępczej wobec dziecka, które pragnęli przysposobić, w tym w dwóch mogli wykazać również uprawnienie rodzinne. W pięciu przypadkach przysposobienie miało na celu połączenie rodzeństwa. W tych sprawach doboru stron nie dokonuje ośrodek adopcyjny. Trzy postępowania toczyły się w trybie konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. W jednej z nich dziecko wskazał ośrodek adopcyjny, w jednej przysposobienie dotyczyło krewnego, a w kolejnej prowadziło do połączenia rodzeństwa. Ośrodki adopcyjne wskazały wnioskodawcom dziecko w 79 sprawach krajowych, a powinny to uczynić w 81. Dobór stron przez ośrodek adopcyjny nastąpił więc w 97,5% spraw, w których to powinno nastąpić. Pozwala to na ocenę, iż hipoteza badawcza została zweryfikowana pozytywnie.

Jak wspomniano, w dwóch sprawach, w których wniesiono o przysposobienie, ośrodek adopcyjny nie wskazał wnioskodawcom dziecka.

W jednej ze spraw, o których mowa, wniosek został oddalony. Przypomnieć wypada, że wnioskodawca w tej sprawie nie był zainteresowany przysposobieniem w ogóle. Chciał przez przysposobienie udzielić pomocy i wsparcia dokładnie określonymu wychowankowi placówki, z którym nie był spokrewniony, choć zachowywał się wobec chłopca w sposób porównywalny z zachowaniem dziadka. Udzielał też pomocy jego matce, pozbawionej władzy rodzicielskiej (kobieta ta była niesprawną intelektualnie i nadużywała alkoholu). Dzieckiem nikt inny się nie interesował, a zważywszy na jego cechy osobiste i obciążenia rodzinne, prawdopodobnie nie miało żadnych szans na przysposobienie.

W drugiej sprawie orzeczono przysposobienie dziecka, które wyszukali sami wnioskodawcy. Wnioskodawcy niewątpliwie zachowali się niewłaściwie, rezygnując z oczekiwania na wskazanie im dziecka. Stan faktyczny tej sprawy i przebieg postępowania zostały szczegółowo opisane w rozdziale III, pkt 2.2. Tu należy jedynie przypomnieć, że przysposobione dziecko nie pozostawało pod władzą rodzicielską. Zgodę na jego przysposobienie wyraził opiekun. Wnioskodawcy w tej sprawie byli wstępnie zakwalifikowani jako kandydaci na rodziców adopcyjnych przez ośrodek adopcyjny i odbyli stosowne szkolenie. Poinformowali ośrodek, że spotkali dziecko, które pragną przysposobić i proszą o umożliwienie im tego przez decyzję akceptującą spontanicznie nawiązaną więź emocjonalną z dzieckiem. Gdy ośrodek adopcyjny odmówił, dostosowali się częściowo do decyzji ośrodka (przerwali kontakty z dzieckiem, których ośrodek im zakazał). Ocenę stosowności doboru przedstawili sądowi, wnosząc o przysposobienie dziecka, które (jak twierdzili) już pokochali. Zarówno ośrodek adopcyjny, który nadzorował osobistą styczność z dzieckiem, jak i biegli z OZSS ocenili, że to przysposobienie jest zgodne z dobrem dziecka.

Powyższe pozwala na ocenę, iż mimo naruszenia zasad pośrednictwa adopcyjnego w dwóch sprawach nie doszło do naruszenia dobra dziecka, choć w jednej sąd wniosek oddalił, a w drugiej uwzględnił.

Hipoteza trzecia *Wśród spraw o orzeczenie przysposobienia rozwiązywalnego znaczący udział (nie mniejszy niż 40%) mają postępowania toczące się z wniosków ojczymów dzieci.*

Hipoteza została w pełni zweryfikowana. W zbadanym zbiorze spraw udział wniosków o przysposobienie pasierbów wyniósł 46,5%.

Hipoteza czwarta *„Wskazanie” krewnych, o którym mowa w art. 119^{1a} k.r.o., nie występuje w praktyce lub mają miejsce pojedyncze przypadki takiego wskazania przed złożeniem w sądzie wniosku o przysposobienie.*

Hipoteza okazała się trafna. W zbadanym zbiorze spraw nie było przypadku, o którym mowa w 119^{1a} k.r.o. W jednej sprawie pozbawiona władzy rodzicielskiej matka wskazała co prawda, jako potencjalną przysposabiającą swoją siostrę, ale uczyniła to w nieodpowiedniej formie (oświadczenie notarialne, a nie wyrażone przed sądem).

Hipoteza piąta: *O ile art. 119^{1a} k.r.o. jest stosowany, to „wskazanie” dotyczy głównie małżonka jednego z rodziców.*

Hipoteza ta nie została zweryfikowana. Można było oczekiwać oświadczenia „o wskazaniu” małżonka w sprawach o przysposobienie pasierbów. W tych sprawach jednak rodzic dziecka wyrażał – zawsze przed sądem rozpoznającym wniosek o przysposobienie – zgodę na jego orzeczenie, nie nadając jej formy „wskazania”.

Hipoteza szósta. *Przysposobienie międzynarodowe ma miejsce relatywnie rzadko.*

Hipoteza ta została pozytywnie zweryfikowana. Na 185 spraw o przysposobienie były tylko trzy sprawy (1,6%), w których wskutek orzeczenia przysposobienia, dzieci zostały przemieszczone z Polski za granicę. Charakterystyka tych spraw wskazuje, iż w pełni zrealizowano instrukcję postępowania w tej kategorii Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz polityki Rady Ministrów względem takich spraw sformułowane w lutym 2017 r.¹²⁸ Przysposobione zostały dzieci, które pozostawały w pieczy instytucjonalnej. W dwóch z trzech spraw wnioskodawcami byli małżonkowie będący obywatelami polskimi o polskiej narodowości. W jednej z tych spraw przysposobienie miało charakter wewnątrzrodzinny (przysposobiona została siostrzenica wnioskodawczyni). W trzeciej sprawie, w której wnioskodawcy nie byli obywatelami polskimi, ani nie mieli narodowości polskiej, miało miejsce połączenie rodzeństwa wskutek przysposobienia.

¹²⁸ Pismo Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Elżbiety Rafalskiej z dnia 6 lutego 2017 r., DSR-II.8305.I.2017.KCH.

2. Uwagi na temat realizacji ustawowego modelu przysposobienia

Opinia kwalifikacyjna. Zgodnie z unormowaniem zawartym w art. 585 § 2¹ k.p.c., we wniosku o przysposobienie wnioskodawca powinien wskazać ośrodek adopcyjny, w którym objęty był „przedsądowym” postępowaniem adopcyjnym, unormowanym w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zaś sąd (art. 585 § 2² k.p.c.) powinien zwrócić się do tego ośrodka o świadectwo ukończenia przez przysposabiającego szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, o ile wnioskodawca z tego obowiązku nie był zwolniony, oraz o opinię kwalifikacyjną o tymże wnioskodawcy. To rozwiązanie ustawowe w praktyce nie jest stosowane (zastosowano je tylko w jednej sprawie). Gdy ośrodek adopcyjny dokonywał doboru stron przysposobienia, bądź wspierał wnioskodawcę na etapie „przedsądowym” (np. znaną mu rodzinę zastępczą wychowującą przysposabiane dziecko albo osobę pragnącą przysposobić pasierba, która sama zgłosiła się do ośrodka) zwykle „przejmował inicjatywę” i przekazuje zgromadzoną dokumentację sądowi, bez oczekiwania na jego wniosek w tej kwestii. Wstępna ocena kwalifikacyjna wnioskodawców została przedstawiona w 52 sprawach, a powinna być w 79.

Niezależnie od wymogu opinii kwalifikacyjnej, która – gdy ją traktować jako element czynnej zdolności do przysposobienia (co nie jest oczywiste) – powinna być sądowi znana od początku postępowania. Zgodnie z art. 586 § 4 k.p.c. sąd ma obowiązek wystąpienia o opinię do ośrodka adopcyjnego, a w razie potrzeby uzasadnionej dobrem dziecka może także zasięgnąć opinii innej specjalistycznej placówki, „przed wydaniem orzeczenia”. Wydaje się więc, że w aktach każdej sprawy powinna być opinia, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c., a we wszystkich sprawach, w których dobór stron powinien zostać dokonany przez ośrodek adopcyjny, powinna być również – od samego początku – wstępna opinia kwalifikacyjna o wnioskodawcy/wnioskodawcach. Takiej praktyki jednak nie ma i zwykle sąd zadawała się jedną opinią, bądź przesłaną przez ośrodek adopcyjny przy wniosku, bądź w związku ze sprawowaniem nadzoru nad przebiegiem osobistej styczności wnioskodawców z dzieckiem. Niekiedy ośrodek adopcyjny przesyła wraz z wnioskiem o przysposobienie opinię o wnioskodawcy, w niektórych przypadkach nazywając ją opinią wydaną „na zasadzie art. 586 § 4 k.p.c.”

Nie można wykluczyć, że na taką praktykę wpłynęło już „historyczne” stanowisko Jacka Gudowskiego (wypowiedziana w 2004 r., w komentarzu do art. 586 § 4 k.p.c.¹²⁹) i powtórzona przez innych komentatorów, także po zmianie stanu prawnego¹³⁰.

Zawiadomienie prokuratora. Art. 585² k.p.c. zobowiązuje sąd do zawiadomienia prokuratora o postępowaniu w sprawach, w których wniosek o przysposobienie dotyczy dziecka niezgłoszonego do ośrodka adopcyjnego. Brzmienie przepisu skłania do wniosku, iż ten obowiązek dotyczy także przypadków, gdy wnioskodawcy nie mieli obowiązku odbycia przedsądowego etapu przygotowania do przysposobienia (przysposobienia w ramach rodziny – w tym pasierbów, łączenie rodzeństwa przez przysposobienie, więź z dzieckiem wychowywanym w ramach rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka). Ten obowiązek nie był wykonywany skrupulatnie w każdej sprawie. Natomiast w sprawach, w których prokurator został zawiadomiony, nie zawsze sąd wskazał wymieniony przepis, jako podstawę zawiadomienia. W konsekwencji prokuratorzy nie uzyskiwali „sygnału”, że być może w sprawie zachodzą jakieś nieprawidłowości odnośnie do doboru stron i w interesie społecznym leży ich aktywny udział w postępowaniu.

Osobista styczność. W analizowanych przypadkach postanowienie o osobistej styczności wnioskodawców z dziećmi zostało orzeczone w 85 sprawach (85 = 100%).

W 66 (77,6%) sprawach, w których nastąpiło orzeczenie o osobistej styczności, nastąpiło to na posiedzeniu niejawnym przed terminem pierwszego posiedzenia w formie rozprawy. Jest to bardzo dyskusyjna praktyka, gdyż – jak się wydaje – orzeczenie osobistej styczności (prawie we wszystkich sprawach miało formę powierzenia bezpośredniej pieczy nad dzieckiem, opisaną w art. 120¹ § 2 k.r.o.) powinno następować w sytuacji, gdy żądanie orzeczenia przysposobienia jest niewątpliwe, a osoby, których zgoda jest do przysposobienia potrzebna, tej zgody udzieliły. Istotne znaczenie dla orzeczenia osobistej styczności na posiedzeniu niejawnym miał udział ośrodka adopcyjnego w przygotowaniu przysposobienia. Doceniając

¹²⁹ J. Gudowski, *Komentarz do art. 586 Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] T. Ereciński (red.), *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2004. Opinia ta była sformułowana następująco: „[...] przed wydaniem orzeczenia sąd opiekuńczy zobowiązany jest zasięgnąć opinii ośrodka adopcyjno-opiekuńczego lub innej placówki specjalistycznej. Obowiązek ten dotyczy spraw o przysposobienie wszczętych po dniu 19 października 1995 r. [...] W sytuacji, gdy przysposobienie zostało przygotowane przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy – co w obecnym stanie prawnym jest możliwe, ale niekonieczne – sąd może poprzestać na opinii tego właśnie ośrodka, jeśli nie budzi ona żadnych wątpliwości. Opinia ośrodka lub innej placówki nie ma charakteru opinii biegłego w rozumieniu art. 278, lecz stanowi przedstawienie sądowi poglądu, który jest lub może okazać się istotny dla rozstrzygnięcia sprawy. W opinii należy przede wszystkim poddać ocenie okoliczności ważne z punktu widzenia art. 114¹, 114² i 118 § 2 in fine k.r.o.” W komentarzu do tego samego artykułu z 2016 r. T. Ereciński (red.), *(Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 2016). J. Gudowski tego stanowiska nie powtórzył, co jest zrozumiałe bowiem, zmianie uległ stan prawny.

¹³⁰ J. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 586 Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Artykuły 506–729*, LEX 2013. Autorka stwierdziła (powołując się na stanowisko J. Gudowskiego), że „w sytuacji, gdy przysposobienie zostało przygotowane przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, sąd może poprzestać na opinii tego właśnie ośrodka, jeśli nie budzi ona żadnych wątpliwości. Opinia ośrodka nie ma charakteru opinii biegłego, lecz stanowi przedstawienie sądowi poglądu, który jest lub może się okazać istotny dla rozstrzygnięcia sprawy”.

rolę ośrodków adopcyjnych, koniecznie trzeba pamiętać, że o przysposobieniu decyduje sąd, którego rola nie powinna się ograniczać do akceptacji decyzji podjętej przez ośrodek adopcyjny bez odpowiedniej, poważnej weryfikacji.

Zdecydowanie nieprawidłowe jest orzeczenie o osobistej styczności „do końca postępowania w sprawie”, co miało miejsce 84 przypadkach (85,7% orzeczeń o osobistej styczności). Takie rozstrzygnięcie oznacza, że styczność jest orzeczona do dnia uprawomocnienia się postanowienia rozstrzygającego merytorycznie sprawę (także oddalającego wniosek o przysposobienie) z uwzględnieniem kontroli instancyjnej. Sąd może takie orzeczenie zmienić, ale wydaje się, że rozsądniej jest orzec osobistą styczność na okres, który w ocenie sądu jest potrzebny, aby możliwe było wypełnienie przez ten element postępowania jego funkcji diagnostycznej.

Stanowisko dziecka jest ustalane zdecydowanie zbyt rzadko, choć w ostatnich latach docenia się i propaguje zasadę jawności przysposobienia wobec dziecka. W zbadanych sprawach zgoda na przysposobienie była wyrażona przez 21 małoletnich, którzy ukończyli 13 lat. Wysłuchanych zostało osiem osób młodszych niż trzynastoletnie. Oznacza to kontakt sądu z około 13% dzieci, których dotyczyły postępowania o przysposobienie. Przyczyny braku stanowiska dziecka powinny być odnotowane w protokole posiedzenia sądowego, o czym pouczał § 232 regulaminu sądowego. Stosowną wzmiankę uczyniono zaledwie w siedmiu sprawach.

Sformułowanie postanowienia orzekającego przysposobienie zostało opisane w § 233 obowiązującego wówczas regulaminu. Niestety sądy tę cenną „podpowiedź” ignorowały.

